MARİA MONTESSORİ

ÇOCUK EĞİTİMİ

"montessori metodu"

Türkçesi: Güler YÜCEL

ÖZGÜR ÖZGÜR

5. BASIM

MARİA MONTESSORİ

ÇOCUK EĞİTİMİ

"montessori metodu"

Türkçesi: Güler YÜCEL

ÖZGÜR ÖZGÜR

5. BASIM

ÖNSÖZ

Dr. Montessori'nin çağdaş çocuk eğitimi konusunda en önemli isim olduğu, artık kesinlikle kabul edilmektedir. Ondokuzuncu yüzyılın sonlarında doğmuş ve kendi deyimiyle ilk "Çocuk Evi" ni 1907'de Roma"da açmış olan bu italyan doktorunun günümüze kadar ve gittikçe önem kazanarak ününü sürdürmesi hiç kuşkusuz geliştirdiği yöntemin evrenselliğine bağlıdır.

Roma Üniversitesi Tıp Fakültesi'nin ilk kadın mezunu olan Maria Montessori, sinir ve akıl hastalıkları konusunda ihtisas yaptığı sıralarda zihnen sakat ya da gelişmemiş çocuklarla ilgilenmiş ve onları normal çocuklar için düzenlenen sınavlara hazırlamaya koyulmuştu. Bu çocukların sınavlarda başarı kazanmalarını, birçokları mucize olarak tanımlarken, Dr. Montessori büyük bir gerçeğe parmak bastı. Madem ki, o "sakat", o "geri kalmış" çocuklar, üzerlerinde çalışılırsa, normal çocukların düzeyine erişebiliyorlardı, normal çocukların daha iyi sonuçlar almalarını engelleyen ne olabilirdi? Normal çocukların eğitiminde büyük bir eksiklik yok muydu?

Buradan yola çıkan ve günümüzde çocuk eğitimi konusunda en geçerli yöntemi geliştiren Dr. Montessori'ye göre, öğretim süreci içinde verilen eğitimle yetinilmeme-liydi; o, yaşamın tümünü kapsayacak ve değiştirecek bir eğitim sisteminin geçerliliğine inanmıştı. Geliştirdiği yöntem bugün şöyle tanımlanmakta: "Montessori yöntemi, çocuğa, önceden hazırlanmış bir çevrede kendi kendini geliştirebileceği şekilde hareket ve faaliyet özgürlüğü tanımayı amaçlayan, kendi kendine oluşan ve gelişen bir eğitim sistemidir." (*)

Çocuk evrenseldir, Dr. Montessori'ye göre. Bütün çağlarda varolmuştur ve zamanın sonuna dek varolacaktır. Tarih öncesi çocuğu, Ortaçağ çocuğu diye bir şey yoktur. Gerçekte tek bir çocuk vardır: Bütün çağların, bütün ırkların çocuğu- törelerin vârisi, kültürün temel taşı, tarihi kuşaktan kuşağa aktaran ve barışın yolunu açandır çocuk.

"Çocuğun görevi," diyor Dr. Montessori, kendinden içinde yaşadığı çevreyle uyum halinde, zamanına, yerine, kültürüne uygun bir insan yaratmaktır." Yeni doğmuş bir bebekle üç yaşında bir çocuğu karşılaştıralım.

Bu kadar kısa bir süre içinde meydana gelen inanılmaz değişimi, "Çoçukluğun Sırrı" olarak niteleyen Dr. Montessori, eğiticiye düşen görevi ise, çocukların bu gizli güç-

lerini mümkün olan en son noktaya kadar geliştirmelerine yardım olarak tanımlıyor. Günümüzün çocuğunun kendi imkânlarını geliştirmesine gerçekten yardım edebilmek içinse, Montessori yönteminin ilkelerini bir bütün olarak kavramak ve çarpıtmadan uygulamak gerekmektedir.

Çocuk, dünyanın neresinde olursa olsun, Dr. Montessorı'nin "emici zihin" diye adlandırdığı bir yetiye sahip olarak doğar. Çevresindekiler bilmediği bir dili konuşurken, iki yıl sessiz sedasız oturup sonra birden bu dili kusursuz grameri, telaffuzu ve bütün ayrıntılarıyla konuşmaya başlayıvermek hangi yetişkinin harcıdır? Oysa dünyanın dört bir yanında iki buçuk yaşında çocuklar bu işin üstesinden gelebilmektedirler. "Emici zihin" **dili** öğrenmekle de yetinmez. Ülkesinin kültürünü tümüyle emip, sindirir zamanının ve mekânının bütün özelliklerine sahip bir kişiliği kendi özünden yaratır. Kültür, töre, ülkü, duygu, davranış ve inançların "emilip" benimsenmesi, çocuğun doğumuyla altı yaşı arasındaki "emici zihin" döneminde gerçekleşir.

Montessori yönteminin "emici zihin" ilkesi, bu erken, ama alabildiğine "alıcı" dönemde çocuğun zihinsel faaliyetini artırmayı amaçlar. Ne var ki, Montessori Çocuk Evlerinde çocuk asla zihinsel başarılar kazanmaya zorlanmaz. Dünya, önüne sere serpe açılır ve bu dünyayı keşfedebilmesi için ona bir dizi anahtar verilir. Bunlar duygusal gereçlerdir. Ve her çocuk bu gereçlerin yardımıyla, kendine özgü yetenek ve ritmine uygun olarak, zihninin daha önce algılamış olduğu izlenimleri sınıflamaya, örgütlemeye koyulur. Kısacası, doğal bir ihtiyaç olan kendi iç disiplinini yaratır.

Montessori yöntemi yaşama dayandığından, yaşam da yaratıcılık demek olduğundan, bu yönde herhangi bir kısıtlama söz konusu değildir. Çocuk bütün canlı organizmalar gibi birtakım gelişim aşamalarından geçer. Dr. Montessori bunları "duyarlılık dönemleri" olarak adlandırıyor. Evrensel bir organizma olan çocukta bu "duyarlılık dönemleri" ırk, kültür ayrılıkları gözetmeksizin mevcuttur. Belirli bir duyarlılık döneminde çocuk belirli bir bilgi ya da hünere karşı doymaz bir şevk ve açlık duyar.

Bu zihinsel araştırma, Montessori Çocuk Evlerinde sürdürülen yaratıcı çalışmanın belkemiğidir. Çocuk, elindeki gereci dilediği gibi kullanmasına izin verildiğinde, bununla çeşitli alıştırmalar yapacak, yaptıklarını tekrar tekrar uygulamaktan usanmayacaktır. Dikkatin yoğunlaşması, anlamak, kavramak ve zihin gücünü artırmakta tekrarın rolü büyüktür.

Montessori yöntemindeki özgürlük ilkesine gelince, "uyguladığımız yöntemin en kısa ama en özlü açıklaması, çocuklara

önceden hazırlanmış bir çevrede özgürlük tanımak' tır *"* diyor. Dr. Montessori. Çocuk Evlerinden birinde çalışmaları izleyen bir konuğun çocukların dilediklerini, hoşlarına gideni yaptıklarına işaret etmesi üzerine öğrencilerden biri şöyle cevap vermiş: "Özür dilerim, efendim, biz hoşumuza gideni yapmıyoruz ki. Yaptığımız şey hoşumuza gidiyor bizim."

Özet olarak, Montessori yönteminin ilkelerini kısaca şöyle sıralayabiliriz: Emici zihin ve işleyişi, gelişimdeki duyarlılık dönemleri, tekrarın önemi, önceden hazırlanmış bir çevrenin gerekliliği, çocuğu iç disipline yönelten bir özgürlük anlayışı, dikkatin yoğunlaşması, çalışma şevki ve sevinci, çocuğun toplumsal bir varlık olarak gelişmesi. Montessori yönteminin uygulanması bütün bu ilkelerin evrensel nitelikte olduklarını ortaya koymuştur. Ve dünyanın çeşitli ülkelerindeki Montessori Çocuk Evlerinin sayısı gün geçtikçe artmaktadır.

Şimdi tekrar bu konuda yetişkinlere düşen görevlere dönelim. Dr. Montessori'nin "Çocukluğun Sırrı" olarak nitelediği o esrarlı güç, aslında yaratıcı bir güçtür. Bir yetişkinin bu sırra varabilmesi için gerekli olan, alçakgönüllülük ve o "her şeyi bilen yetişkin" kişiliğinden sıyrılabilmektir. Kendi düşüncemiz olmayan bir düşünceyle, kendi gücümüz olmayan bir güçle karşı karşıya kaldığımızı kavramalıyız. Önyargılardan, basmakalıp görüşlerden arınıp, çocuğun kendi kendini yetiştirmesi için ona yardıma hazırlanmalıyız. Bu yardım, "çocuğun insana dönüşmesi süreci boyunca gizliden gizliye, kendini belli etmeyen, alçakgönüllü bir yardım olmalıdır." Bir yetişkinin çocuğu anlayabilecek kadar ona yaklaşabilmesi, onunla kaynaşması ise, ancak sevgi gücüyle olur.

GİRİŞ

ÇOCUK:

TOPLUMSAL BİR SORUN

Son yıllarda çocuğa yoğun bir toplumsal ilgi gösterilmeye başlandı. Diğer önemli toplum hareketleri gibi bu da tek bir kişinin ya da örgütün başlatmasıyla değil, çeşitli yer ve yönlerden birbirini izleyen patlamalar biçiminde ortaya çıktı. Bilim, çocuk ölümlerinin oranında görülmedik bir düşüş sağlamakla bu harekete bir zemin hazırladı. Ardından okullarda çocuklara yüklenen derslerin ağırlığı dikkati çekti. Çocuk sağlığı konusunda yapılan araştırmalar onların mutsuz, yorgun; omuzlarının çökmüş, ciğerlerinin her an vereme dönüşebilecek zayıflıkta olduğunu ortaya koydu.

Ve şimdi, yarım yüzyıllık araştırmalara sırtımızı dayayarak, çocukları, onlara hayat veren ve yaşatan bir yetişkinler toplumunca ezilen insancıklar olarak görmekteyiz. Aslında nedir çocuk? İşi başından aşkın bir yetişkin için sadece bir başbelasıdır. Çağdaş şehirlerdeki iç içe yaşantıda çocuklara yer yoktur. Otomobillerin sel gibi akıp geçtiği sokaklarda, acelesi olan yetişkinlerin koşuşturdukları kaldırımlarda nasıl yer olabilir onlar için?

Kendi işlerini tamamlamaya vakit bulamayan yetişkinlerin, çocuklara ayıracak zamanlan da yoktur. Genellikle hem baba hem de ananın çalışması gerekmektedir. Aksi halde, çocuklar da onlarla birlikte yoksulluk çekeceklerdir. Daha iyi koşullarda yaşayan çocukların hayatları bile dört duvar arasında geçer, bakımlarını yabancılar üstlerine almışlardır. Evin ana babaya ait bölümüne geçmelerine izin verilmediği bile olur. Ne onları anlayan biri vardır, ne de kendilerine özgü faaliyetlerini sürdürebilecekleri bir köşeleri. Sessiz olmalı, hiçbir şeye el sürme-melidirler. Çünkü hiçbir şey onların değildir, her şey yetişkinlerin malıdır. Çok yakın zamanlara kadar çocukların benim diyebilecekleri bir iskemleleri bile olmamıştır.

Çocuk, yere ya da büyüklerin iskemlesine, koltuğuna oturduğunda azarlanır, biri onu alıp kucağına oturturdu. Yetişkinler arasında büyüyen çocuklar için durum bugün bile böyledir. Bir odaya girdiğinde varlığı hemen göze batar. Evi ve medeni hakları elinden alınmış bir yetişkin gibidir. Toplumun kenarına itilmiş, horlanan, küçümsenen, azarlanan bir varlıktır.

Ruhsal bir alışkanlıktan olmalı, yetişkinler kendi çocukları için uygun bir ortam hazırlamak gereğini pek duymazlar. Sanki toplum onların varlığından utanç duymaktadır. İnsanoğlu kendisi için yasalar koymuştur, ama öz evlatları için böyle bir gerek duymamış, onları yasa dışı bırakmıştır. Çocuklar, ana babalarının diktatörce heves ve içgüdülerinin insafına bırakılmışlardır. Oysa çocuklar dünyaya geldiklerinde geçmiş kuşakların yanlışlarını düzeltebilecek bir güç, dünyayı değiştirebilecek yeni bir soluk getirirler beraberlerinde.

Ne var ki, yüzyıllar boyu, belki de insanlığın başlangıcından beri çocuklarının ihtiyaçlarıyla, gelecekleriyle pek ilgilenmeyen insanoğlu, son yıllarda onların varlığının bilincine varmış bulunuyor. Çocuk sağlığı konusundaki ilerlemeler sayesinde, yaşamın ilk yılında ölen çocuk sayısında gittikçe artan bir düşüş kaydedilmekte.

Yirminci yüzyılın başından bu yana çocuğun hayatı ve sağlığı konusundaki görüşler yepyeni boyutlar kazandı. Okullar çağdaşlaştırıldı. Gerek okullarda, gerekse evlerde, yumuşaklığı, hoşgörüyü ön plana alan yeni eğitim ilkeleri benimsendi.

Bilimdeki ilerlemelerle açıklanabilecek bütün bu gelişmelerden başka, kökleri ancak insan duyarlılığının daha derinlerinde aranabilecek bazı hareketler görüldü. Artık çocuklar ciddiye alınıyor. Şehirlerde onlara park yerleri, oyun alanları ayrılmaya başlandı. Çocuk tiyatroları kuruldu, çocuk yayınları gün geçtikçe artmakta. Artık kendi boylarına uygun giyecekleri, eşyaları var onların da. Yavru Kurtlar ve benzeri çocuk örgütleri, onlara kendilerine özgü bir biçimde bağlılık duyabilecekleri, övünebilecekleri toplumsal dayanışma imkânları sağladı. Politikacılar bile onları kendi devrimci amaçlarına alet etmek için taraftarlıklarını kazanmaya uğraşıyorlar. Kısacası, sonuçları ister sevindirici, ister üzücü olsun, çocuklara gösterilen ilginin gün geçtikçe artmakta olduğunu artık inkâr edemeyiz. Ana babalarının bayramlık elbiselerini giydirip eş dost görsün diye sokağa çıkarttıktan zavallılar olmaktan çıktılar. Artık içinde yaşadıktan toplumun bir parçası çocuklar. Gün, çocukların

günüdür ve bu gerçek, toplum için büyük önem taşıyan bazı sorunları beraberinde getirmektedir.

Çocukların toplumda bir yer kazanmaları olayının toplum için, devlet için, giderek bütün insanlık için taşıdığı anlamı değerlendirmemiz gerek. Çeşitli ve birbirinden habersiz hareketler sonucu çocuklara duyulan ilginin bu denli artması, olayın, tek bir nedene bağlanamayacağını gösteriyor. Bunu çok büyük bir toplumsal reform, yeni bir çağ açacak güçte doğal bir itki olarak görmek gerekiyor. Bizler artık kapanmakta olan bir çağın son hayatta kalanlarıyız.

Bizim çağımızda insanoğlu, çocuktan hesaba katmaksızın, salt yetişkinler için rahat, kolay bir yaşam yaratmaya vermişti

kendini. Oysa şimdi hem çocuklar hem de yetişkinler için çalışmanın gerekli olacağı bir çağ başlıyor. Yeni bir siyasal düzen gerekecek. Birbirinden farklı iki toplumsal çevre kurmak gerekecek: Biri çocuklar, biri yetişkinler için.

Bizi bekleyen görev halen yürürlükte olan hareketi daha iyi örgütlemek ya da özel sektörle kamu sektörünü çocuklara daha yararlı olacak biçimde yeniden düzenlemek değil. Böyle bir şey yapmak ancak biz yetişkinlerin bir kez daha bir araya gelerek, bizden ayrı, bizim dışımızdaki bir topluluğa, yani çocuklara yardım etmeye kalkışmamız olur ki, bu, sorunu yanlış bir biçimde ele almaktır.

Çocuk denilen toplumsal sorun, bizim iç dünyamıza işlemiş, vicdanımıza hitap eden, bizi harekete geçmeye zorlayan bir olay. Çocuk bir yabancı değil, yetişkin hayatın önemli bir parçasıdır.

Yetişkinin gerek ruhsal, gerekse fiziksel sağlığı nasıl bir çocukluk geçirdiği ile yakından ilgilidir. Bizim yanlışlarımız çocuklarımızı etkiler, onlar üzerinde silinmez damgalar bırakır. Biz öleceğiz evet, ama yanlışlarımızın cezasını çocuklarımız çekecek. Bir çocuğu etkileyen her şey, insanlığı da etkiler; çünkü insanın eğitimi ruhunun en gizli, en yumuşak derinliklerinde gerçekleşir.

Çocuklarla ilgili bilinçli ve olumlu bütün çabalarımız, insanlığın sırlarını keşfetmemize yardımcı olacaktır**.** Tıpkı bilimsel araştırmaların doğanın sırlarını keşfetmemize yardımcı olduğu gibi.

Yetişkinlerin kendi öz evlatlarına karşı gösterdikleri anlayışsızlık, bu konudaki ısrarlı körlükleri, kökleri çok derinlerde yatan bir olaydır. Çocukları seven, ama onları hor gören bir yetişkin, kendi yanlışlarının aynası olan gizli bir üzüntü kaynağı aşılar çocuklara. Çocuğu toplumsal bir sorun olarak ele almak, bize insanın doğal gelişimini yöneten yasalara saygı duymayı öğretecek, ne olup ne olmadığımız konusunda bilinçlenmemize, toplum hayatımıza yeni bir yön vermemize yol açacaktır.

Birinci Bölüm

1. ÇOCUK ÇAĞI

Son yıllarda çocukların eğitimi konusundaki ilerleme öyle hızlı olmuştur ki, bunu yaşama düzeyindeki yükselmeden çok, genel bir vicdan uyanmasına bağlamak daha yerindedir. İlkin ondokuzuncu yüzyılın son on yılında çocukların bakımı alanında epey bir ilerleme kaydedilmiştir; yenilerde de çocuğun kişiliği konusu çok değişik açılardan ele alınmaktadır.

Bugün tıbbın, felsefenin, toplumbiliminin hangi dalını incelerseniz inceleyin, çocuk yaşamı üzerindeki çalışmaların katkısını hesaba katmak zorundasınız. Bu, sözgelimi, embriyolojinin biyoloji ve evrim konularına serptiği aydınlıktan bile daha önemlidir. Çocuklardan devşirilen bilgilerin etkisi, bütün insanlık sorunlarına uzandığı için çok daha ağır basmaktadır.İnsanlığın gönenmesinde güçlü bir güdü görevini yüklenecek olan, çocuğun fiziksel değil, ruhsal yapısıdır. Çocuk ruhu insanlığın ileri adımlarını belirleyecek ve belki de onu daha üstün bir uygarlık biçimine eriştirecektir.

Ellen Key adlı bir İsveçli yazar, yüzyılımızın "çocuk yüzyılı" olacağını söylemişti. Bu kâhince söz, ondokuzuncu yüzyıl biliminin insanların zihinlerinde yarattığı izlenimlerin etkisi altında söylenmişti. Çocukların bulaşıcı hastalıklardan yetişkinlere kıyasla on kat fazla ölü verdiklerini ve okullarda nasıl çile çektiklerini gün ışığına çıkaran araştırmalar, o zamana dek uykudaki yetişkin vicdanları biraz olsun dürtüklemişti.

Ama çocukların özlerinde insan ruhunu örten peçeyi kaldırabilecek bir ölüm kalım sırrı taşıdıkları ve gene çocukların, yetişkinlerin kendi kişiliklerini ve daha başka sosyal sorunları çözmelerine elverecek bir gücü barındırdıkları kimsenin aklından geçmemişti. İşte bu buluş, toplum üzerindeki alabildiğine önemli etkilerini gün geçtikçe daha fazla duyuracak olan yeni çocuk biliminin temeli olmuştur.

ÇOCUK VE PSİKANALİZ

Psikanaliz, bilinçaltının sırlarına ulaşmamıza yardım etmesi bakımından, şimdiye dek bilinmedik bir araştırma alanı açmış olmasına rağmen, günlük yaşamımızın acil sorunlarından pek azını çözebilmiştir. Gene de psikanaliz, çocuğun gizli yaşamından devşirilecek katkıları değerlendirmemize yardımcı olabilir. Psikanaliz, psikolojinin bir zamanlar aşılmaz, geçilmez bellediği bir sınırı delip geçmiş, bilincin kabuğunu çatlatmıştır. Psikanaliz, bilinçaltının okyanusunu iskandil etmiş olmasaydı, çocuk zihninin, insan sorunlarının daha derinden anlaşılmasına yardım etmesi olanağı da beliremeyecekti. Bilindiği üzere psikanaliz, başlangıçta bir tıp dalıydı. Ruhsal rahatsızlıkların tedavisinde kullanılan yeni bir teknikti. Bilinçaltının insan davranışları üzerindeki gücünü keşfederek parlak bir başarı sağlamıştı. Bilinçaltına dalarak ve ruhsal tepkileri son derece önemli, gizli birtakım etkenlere ışık tutacak biçimde inceleyerek, eski görüşleri alaşağı etmişti. Bu ruhsal tepkiler uçsuz bucaksız ve bilinmedik, ama aynı zamanda kişinin alınya-zısıyla iç içe geçmiş bir dünyanın varlığını haber veriyordu. Ama psikanaliz, bu bilinmedik dünyada keşfe çıkmayı başaramadı. Eski Yunan gemilerinin yelkenlerini söndüren önyargıya benzer bir önyargı, Freud'un patolojik vakalar yerine normal halleri incelemesine engel oldu.

Geçen yüzyılda Charcot adlı psikiyatr, bilinçaltını keşfetmişti. Ağır psişik hastalıklar ve benzeri olağanüstü hallerde bilinçaltının, yerkabuğunu yırtan bir volkanın lavları gibi ortaya saçıldığı saptandı. Bilinçaltıyla bireyin bilinçli hali arasındaki garip zıtlıklar, sadece hastalığın arızı olarak kabul ediliyordu. Freud, bu keşfi daha da ileriye götürdü. Gelişkin bir tekniğe başvurarak bilinçaltına dalabilme yolunu bulduysa da sırf anormal vaka ve hallere çakılıp kaldı. Aramızdan kaç sağlıklı insan kalkıp gönüllü olarak kendini o acılı psikanaliz testlerine, ruhun bir çeşit ameliyatı demek olan o sıkıntıya razı olur? Freud, psikoloji kuramlarını hastalarını tedavi sırasında edindiği gözlemlerden kurmuştu. Bu yüzden de yeni ruhbilim, anormal hallere ilişkin birtakım kişisel deneylere dayanmaktaydı. Freud, okyanusu görmüş ama onu keşfetmemişti, ama bu keşfedemediği okyanusu bir tayfun sahnesi gibi resmetmekte de sakınca görmedi. Bunun içindir ki, Freud'un kuramları yetersizdir ve bunun içindir ki zihinsel hastalıkları tedavi tekniği pek başarılı olmamış, her zaman iyi sonuçlara ulaşamamaktadır. Belki de bunun içindir ki, eski deneylerimizin kanıtı olan sosyal gelenekler Freud'un bazı kuramsal genellemelerine karşı setler çekmişlerdir. Zira bilinçaltı denen o uçsuz bucaksız gerçeği keşfedebilmek klinik tekniklerinden ve tek tek kuramsal sonuçlar çıkarmak yönteminden çok daha temelli hal çarelerine gerek gösterir.

ÇOCUKLUK SIRRI

Bilinçaltının bu el değmedik uçsuz bucaksız diyarına dalmak için daha başka bilim dalları ve değişik kavramlar ve düşünceler gereklidir. İnsanı kökenlerinden başlayarak incelememizde ve çocuk ruhunun gelişimini çevresine gösterdiği tepkilerle izleyip,

ruhu karanlığa ve çarpıklığa iten gizli mücadeleleri belirlememizde belki bu bilim dalları bize yardımcı olacaktır. Psikanalizin en çarpıcı buluşlarından biri, bir psikozun kökeninin çocukluğa dayanabileceği gerçeğidir. Bilinçaltının derinlerinden su yüzüne çıkarılan unutulmuş olaylar, çocukların bilinmedik çilelerin kurbanı olduğunu göstermiştir. Bu buluş, genel sanılara ve inançlara aykırı olduğu için kamuoyunu şaşırtmış, rahatsız etmiştir. Bütün bütüne ruhsal nitelikteki bu çocukluk ıstırapları süreklidir. Oysa yakın zamana kadar yetişkinlerdeki ruhsal hastalıkların nedeni olabileceği akla gelmemiştir. Bunlar cebberrut bir yetişkin tarafından çocuğun özünden gelme eylemlerinin baskı altına alınması yüzündendir. Dolayısıyla, çocuk üzerindeki etkisi en büyük olan yetişkine, yani anaya dayanmaktadır.

Psikanalizde iki ayrı araştırma alanı bulunduğunu gözden kaçırmamalıyız. Bunlardan daha yüzeysel alanı bireyin doğal içgüdüleriyle kendisini uydurması gereken ve ilkel isteklerine ters düşen çevre koşulları arasındaki mücadeleden doğmaktadır. Bunların tedavisi kolaydır, çünkü rahatsızlığın derindeki nedenlerini bilinç düzeyine çıkarmak güç değildir. Ama, zaman zaman iskandil edilmesi zorunlu olan daha başka ve daha derin bir düzen vardır. Çocukluk anılarının düzeyi. Orada mücadele insanla o andaki çevresi arasında değil, çocukla anası ve daha genel olarak da çocukla bir yetişkin arasındadır.

Psikanalizin pek el sürmediği bu çeşit çatışmaların tedavisi güçtür. Bu çatışmaları çözmede pek az emek harcanmıştır. Çoğu zaman bunlar hastalığın nedenine belirti olarak kabul edilmiştir. İster bedensel, ister zihinsel olsun, bir hastalığın tedavisinde insanın çocukluğunda olup bitenlerin hesaba katılması gerektiği artık herkesçe bilinmekte. Kökü çocukluğa dayanan bu hastalıklar, genel olarak tedavisi güç ve ağır hastalıklardır. Bunun nedeni de yetişkinin yaşam örgüsünün ilk yıllarında dokunmuş olmasıdır.

Bedensel hastalıkların, doğum öncesi bakım ve çocuk sağlık bilimi gibi yeni tıp dallarının gelişmesine ve toplumun çocukların bedensel sağlığıyla yakından ilgilenmesine önayak olmalarına karşılık, insanların zihinsel hastalıkları toplumda aynı etkileri yaratmayı başaramamıştır. Yetişkinlerde ciddi ruhsal rahatsızlıkların ve içlerinde yaşadıkları dünyaya ayak uydurmakta çektikleri güçlüklerin kaynaklarının çocuklukta yattığı artık öğrenilmişse de, bu çocukluk çatışmalarının çözüme bağlanması yolunda hiçbir çaba gösterilmemektedir.

Bu, belki de psikanalizin bir bilinçaltını iskandil etme tekniği kullanmasından ileri gelmektedir. Yetişkinlerde şaşırtıcı buluşlara elveren bu teknik, çocuklara uygulanamadığı gibi, uygulandığı hallerde de engelleyici rol oynamaktadır. Çocuk, zaten çocukluğunu yaşamakta olduğundan, çocukluğunda yer almış bir olayı hatırlamaya zorlanamaz. Dolayısıyla çocuklarla uğraşırken is-kandillemeden çok gözlemeye ihtiyaç vardır. Bu gözlemler ruhsal bir görüş açısından yapılmalı ve çocuğun yetişkinlerle ve genel sosyal çevresiyle olan çatışmalarını bulmayı amaçlamalıdır. Böyle bir yaklaşımın bizi psikanaliz kuram ve tekniklerinden uzaklaştırarak, çocuğu kendi sosyal çevresi içinde gözlemleme diye özetleyebileceğimiz yeni bir alana ittiği besbellidir.

Böyle bir işlem, maraz bir zihnin illetlerini iskandil etmenin güçlüklerinden bizi kurtaracak, insan yaşamı gerçeklerinin çocuğun ruhundaki yansımaların kavrama göreviyle yükümlü kılacaktır. İşin aslına bakarsanız bu işlem, doğum anından başlayarak yaşamın tümünü kucaklamaktadır. İnsan ruhunun serüvenlerinin tarihi henüz yazılmış değildir. Çocuğa hükmeden, ama onu anlamakta yaya kalan yetişkinlerle karşılaşmalarında ve çatışmalarında rasgeldiği engelleri betimleyen bir kimse çıkmamıştır. Çocuğun bilinmedik ıstıraplarını, incecik ruhunun içine düştüğü anaforları, doğanın çizdiği amaca ulaşmaktaki başarısızlığı ve bilinci altında düzeyce daha aşağı, anormal bir benliğin özünde büyüyüşünü resimlendiren bir kimse henüz olmamıştır. Psikanaliz her şeyden önce hastalıklar ve tedavileriyle ilgili olduğundan bu konuda pek yarar sağlayamaz. Buna karşılık çocuk ruhu üzerindeki bu araştırmalardan, psikanaliz büyük yararlar derleyebilir. Çünkü bu çalışmalar normal ve evrensel bir şeyi işlemekte ve psikanalizin ilgilendiği zihinsel hastalıklara yol açan çatışmaları önlemeyi amaçlamaktadır. Böylece çocuk üzerinde yeni bir bilimsel araştırma alanı oluşmuştur. Psikanalize benzer, ama ondan farklı olan bu alan, anormalden çok normalle ilgilidir ve çocukların ruhsal yaşamına yardıma çalışır. Bu araştırmalar, yaşam üzerindeki bilgilerimizi artırmaya ve yetişkinlerin vicdanlarını uyarmaya savaşır.

2. SANIK

"Baskı altında tutma", biliyoruz, Freud'un yetişkin-

lerdeki ruhsal rahatsızlıkların köklü nedenlerini betimlemek üzere kullandığı bir terimdir. Çocuk, yetişkin tarafından baskılandığı için gerektiği gibi gelişip, serpile-mez. Ama bu "yetişkin" sözcüğü de kendi başına bir soyut terim. Gerçekte çocuk toplumdan soyutlanmıştır. Bir

"yetişkin" çocuğu etkileyebiliyorsa, bu belirli bir yetişkindir. Çocuğun en yakını olan yetişkindir. Alışıldığı üzere, önce anası babası, sonra da öğretmendir.

Oysa toplum, yetişkinlere bütün bütüne farklı bir

rol tanımaktadır. Onlara çocuğun eğitimi ve geliştirilmesi görevini gönül rahatlığıyla emanet etmiştir. Ama artık, insan ruhu derinliklerine dek iskandil edildikten sonra, öteden beri insanlığın koruyucusu ve velinimeti

sayılagelmiş olanlara karşı bir suçlama yönelmektedir.

Yetişkinler dediklerimiz de ana, baba, öğretmen olduklarına göre, yetişkinlerin tümü, dolayısıyla çocuğun mutluluğundan sorumlu olan bütün toplum, suçlu sandalyesine oturtulmaktadır. Bu şaşırtıcı suçlamada bir

"kıyamet alameti" niteliği vardır. Adeta mahkeme-i küb-rada yükselecek olan şu ses kadar korkunç ve esrarlı: "Size emanet ettiğim çocuklara ne yaptınız?"

Gösterilen ilk tepki, itiraz ve savunma olur: "Elimizden geleni yaptık. Çocuklarımızı severiz. Onlar için ne fedakârlıklara katlanmadık ki." Böylece iki zıt görüş

karşı karşıya gelmektedir. Biri bilinçlidir, öbürü ise bi-

linçaltından yükselmektedir. Savunma, bildik ve köklü-

dür. Ama bizi burada pek ilgilendirmez. İlginç olan suçlamadır, sanığın savunması değil. Sanık, çocuğa bakaca

ğım, yetiştireceğim diye çırpınadursun, bir sorunlar çıkmazında dolanmakta, çıkış yolu olmayan bir ormanın içinde kendini o ağaçtan o ağaca vurmaktadır. Çünkü bu

çırpınmalarının, yanılgılarının nedeninin kendi özünde

yattığını bilmemektedir.

Çocuklar adına konuşanların tümü, bu suçlamayı

istisnasız ve sürekli olarak bütün yetişkinlere yöneltmekten usanmamalıdır.

Derken birdenbire bu suçlama, kesin bir ilgi konusu

haline gelir. Çünkü kişisel bir başarısızlığı içeren, bu

yüzden de yüze vurulması kırıcı, aşağılayıcı etki yaratacak bir suçlama değil, bilinçaltı birtakım yanılgıların ortaya konmasıdır. Böyle bir suçlama, kendi kendini bilmeye yol açacağından, üstelik güven aşılayıcıdır. Değil mi ki, bir bakıma, her sahici ilerleme bilinmeyenin bilinip kullanılmasıdır.

Bunun içindir ki, insanların kendi yanılgılarına kar

şı davranışları her zaman çelişkili olmuştur. Hepimiz bilinçli olarak, bile bile işlenmiş yanılgılara üzülmemize karşılık, bilinmedik yanılgıların büyüsüne kapılmaktan

kendimizi alamayız. Çünkü bilinen ve özlenen amacın

ötesindeki ilerlemeye ışık tutan, dolayısıyla bizleri daha

üstün bir düzeye ulaştıran bu çeşit yanılgılardır.

İnsanların kendilerine yöneltilecek suçlamaları

dinlemeye kendi ayaklarıyla koşmaları garip bir ruhsal

olgudur. Üstelik böylece bir araya gelerek söylenene hak

verirler ve tuttukları yolun yanlışlığını kabullenirler.

Sert ve ısrarlı suçlamalar, bilinçaltına gömülü olan şeyi

bilinç düzeyine çıkarır. Bütün ruhsal gelişmeler, daha

önce kendi dışında olan bir şeyi içine sindiren bilincin fetihleridir. İşte bu buluşlar yolu boyunca ilerleyerek uygarlık kalkınır. Çocuğa şimdi olduğundan daha başka davranılacaksa, ruhsal yaşamını tehlikeye atan çalışmalardan kurtarılacaksa, kökten bir değişme gereklidir. Ve 24

bu değişme önce yetişkinde gerçekleşmelidir. Madem yetişkin, çocuğu için elinden geleni yaptığını söylüyor, bununla da yetinmeyip onun için hiçbir fedakârlıktan ka

çınmadığını söylüyor, o halde, aşılmaz bir sorunla karşı

karşıya olduğunu er geç itiraf edecektir. O zaman da bilincinin ve istemli bilgisinin ötesinde yatan bir nedene başvuracaktır. Çocuk hakkında da bilmediğiniz bir alay

şey var. Çocuk ruhunun oldum bittim bilinmeyen ama, er

geç bilinmesi gereken koca bir bölümü var. Bizler gizli

hazineyi aramak için yabancı ülkelere gidip dağları altüst edenler gibi fedakârlık ve coşkunlukla davranmalıyız. Çocuk ruhunun derinliklerinde yatan bilinmeyen etkeni aramaya kararlı yetişkin işte böyle yola çıkmalıdır.

Bu, millet, ırk ve sosyal sınıf gözetmeden bütün insanların katılması gereken bir iştir. Çünkü bu işin ucunda insanlığın ahlak açısından ilerlemesi için şart olan bir unsur yatmaktadır.

Yetişkinler çocukları, hatta gençleri anlamazlar. Bu

yüzden de onlarla sürekli çatışma halindedirler. Bunun

devası ne yetişkinin yeni bilgiler edinmesi, ne de kültürünü artırmasıdır. Bunun için başka bir kalkış noktası bulunmalıdır. Yetişkin, kendi özünde, çocuğu olduğu gibi görmesini engelleyen yanılgıyı söküp atabilmelidir.

Böyle bir hazırlık olmadıkça ve böyle bir hazırlığa yatkın

davranışlar benimsenmedikçe tek bir adım olsun atıla-

maz. İnsanın kendi içine dalması, nüfuz etmesi sanıldığı

kadar güç değildir. Çünkü yanılgı bilinç dışı olduğunda

bile acı ve ıstıraba mâl olmaktadır. Derde deva en küçük

bir umut belirdiğinde, insanoğlu ona dört elle sarılacaktır. Parmağı çıkmış kişi, parmağı yerine konsun ister.

Çünkü parmağı yerine konmadıkça acının sürüp gidece

ğini ve o eliyle iş göremeyeceğini bilir. Aynı şekilde insan,

hata işlediğini anlar anlamaz kendine çekidüzen vermeye davranır. Çünkü bu arada hatasını kavramış oluşu, nicedir kurbanı olduğu zaafı ve çektiği ıstırabı dayanılmaz kılmıştır. Kendimizi olduğumuzdan güçlü bellemiş

ve gücümüzün ötesinde iddialarda olduğumuzu anlar

anlamaz, biz yetişkinler, kendimizdekinden çok farklı

çocuk ruhunun özelliklerini bilip öğrenmekte birbirimizle yarışa gireceğiz.

Çocuklarla ilişkilerinde yetişkinler, bencilden çok

ben-merkezcidirler. Çocuğun ruhuyla ilgili her şeye kendi açılarından bakarlar. Bu yüzden de doğan yanlış anlamaların sonu gelmez. Bu tutumları yüzündendir ki, yetişkinler çocuğu kendi çabalarıyla dolduracakları boş bir şey gözüyle görürler; onu, uğruna elden geleni yapmaları

gereken çaresiz ve cansız bir nesne bellerler; bir iç kıla-

vuzdan yoksun, her daim güdülmeye muhtaç bir varlık

sanırlar. Kısacası yetişkin kendini çocuğun yaratıcısı bilir ve onun hareketlerini kendisinin çocukla olan ilişkileri açısından iyi ya da kötü diye yargılar. Yetişkin kendini çocuktaki iyi ve kötü ölçüsü, kıstası sanır. Kendini yanılmaz, çocuğa örnek, model olabilecek tek varlık olarak görür.

Çocuk o modele göre yoğrulacaktır. Çocuğun yetişkinin yolundan sapması, yetişkinin hemen müdahale edip düzeltmesi gerektiği sanılan bir bela, bir illet, bir kötülüktür.

Böyle hareket eden bir yetişkin, istediği kadar çocu

ğa karşı sevgi, şevk ve esirgemezlik ruhuyla dolu olduğunu sansın, çocuğun öz kişiliğinin GELİŞİMİNİ bilinçsizce baskılamaktadır.

3. BİYOLOJİK FASIL

K.V Wolff, döl hücrelerinin bölünmesi üzerindeki

buluşlarını yayınladığında, canlı varlıkların nasıl gelişip

büyüdüklerini gösterdiği gibi, aynı zamanda bize gizli

güçlerin önceden kararlaşmış bir amaca doğru nasıl yürüdüğüne dair şaşırtıcı bir örnek sundu. Yaptığı deneylerle döllenmiş hücrede yetişkin varlığın son biçiminin mevcut olduğunu ileri süren Leibnitz ve Spallanzi'nin

fizyoloji alanındaki düşüncelerini yerle bir etmişti. O dönemin filozofları, döllenmiş bir yumurtanın elverişli çevreye oturtulduğu takdirde, sonunda ondan gelişip oluşacak olan varlığı, minicik oranlar içinde de olsa, içerdiği inancındaydılar. İki çenet yaprak arasında yapraklarıy-la kökleriyle gizlenmiş, küçücük bir bitkiyi barındıran

bitki tohumlarını inceleyerek bu sonuca varmışlardı.

Böyle bir tohum toprağa düştüğünde büyüyecek ve olgunlaşacaktı. İşte bu ilkeyi hayvanlarla insanlara da uyguladılar.

Ama mikroskobun keşfinden sonra Wolff, canlı varlıkların nasıl geliştiklerini gözleyebildi. İncelediği kuş

embriyonlarının, tek bir döllenmiş hücreden oluştuklarını buldu. Mikroskop, bu hücrenin eskiden sanıldığı gibi yetişkin halini ve biçimini taşımadığını, bütün öbür hücrelerde olduğu gibi, bir çekirdek, protoplazma ve dış zardan oluştuğunu gösterdi. Üstelik, ister bitki, ister hayvan olsun, her canlı varlık böyle ilkel ve özelliksiz bir hücreden oluşmaktaydı. Mikroskobun keşfinden önce tohumlarda gözlenen minik bitki, aslında meyvenin için-

deki ilkel bir döl hücresinden daha önce gelişmiş ve toprağa düşer düşmez gelişmeye devam edecek olan embriyondur. Bununla birlikte, döl hücresi önceden kararlaş-

mış bir plana göre hızlı bir bölünme süreci geçirmesi bakımından öbür hücrelerden farklıydı, ama ilkel hücrenin içinde bu planı açığa vuracak hiç bir maddesel kanıt yoktu; tabii onun kalıtsal karakteristiklerini belirleyecek olan kromozonları saymazsak.

Bir hayvan embriyonunun ilk gelişimini izlediğimizde, başlangıçtaki hücrenin ikiye ayrıldığını, derken bu iki hücrenin dörde bölündüğünü ve "morula" denen bir çeşit boş küreyi oluşturuncaya dek bu sürecin devam ettiğini görürüz. Bu küre geliştikçe kendi içine dönerek, çift duvarlı ve açık ağızlı bir başka kürecik oluşturur. Buna da "Gastrula" denir. Bu sürekli hücre bölünümleri ve içe kıvrılımlarla embriyon, organlar ve sinirleri barındıran girift bir bünye kazanır. Demek ki, görünürde bir planı olmayan döl hücresi, özünde taşıdığı iç buyruklara

uymakta. Bu iç plan ancak, yorulma nedir bilmeyen hücrelerin başardıkları çalışmanın sonunda ortaya çıkmaktadır.

Bütün memelilerin, dolayısıyla insanoğlunun embriyonunda ilk görülen organlardan biri, giderek kalbi oluşturan bir kabarcıktır. Bu kabarcık, anasının kalbinden iki kat hızlı ve belirli bir ritmle çarpar. Oluşmakta olan canlı dokulara ikmal sağlar ve bıkıp usanmadan

çarpmaya devam eder. Embriyonun büyümesi yaratılı

şın bir mucizesidir. Gizlice ve yalnız başına yer aldığı için

de büsbütün hayranlık vericidir. Hücreler bu geniş kapsamlı değişimler boyunca hiçbir yanılgıya düşmezler. Kimi sinir, kimi kıkırdak, kimi deri haline gelir. Hepsinin göreceği ayrı işlevler vardır. Ama yaradılışın bu mucizesi özenle gizlenmiştir. Doğa, içine hiçbir şeyin işleyeme-diği sargılarla embriyonu kundaklamıştır. Ve embriyon

ancak dünyaya yeni bir yaratık getireceği sıra ve tam zamanında bu sargıları kendiliğinden atar. Ama doğan 28

varlık, sadece fiziksel bir bünyeden ibaret değildir. O da

döl hücresi gibi özünde önceden kararlaştırılmış ruhsal

ilkeleri bulundurur. Vücut sırf çeşitli organlarıyla işleve

geçmez, tek tek hücrelerde bulunmayan, ancak yaşayan

bir vücutta görülen içgüdülere sahiptir. Nasıl her döllenmiş hücre özünde bütün organizmanın planını içeriyorsa, yeni doğmuş bir yaratığın vücudu da, hangi türe ait olursa olsun, özünde çevresine kendisini uydurmasına

elverecek olan ruhsal içgüdüleri taşır. Arıların girift bir

toplum halinde yaşayıp çalışmalarına elveren o inanılmaz içgüdüleri yumurta ya da sürfe halindeyken değil, ancak olgun bir arıya dönüştükten sonra görülür. Kuş,

yumurtadan çıktıktan sonra o içgüdüsel uçma isteğiyle

donanır.

Yeni varlık dünyaya geldiğinde çalışmalarının, karakterinin ve çevresine ayak uydurabilme yeteneğinin kaynağı olan o esrarlı güdücü ilkeleri özünde taşır. Bir

hayvanın içinde bulunduğu dış çevre ona fizyolojik varlı

ğı için gerekli olanakları sağlamakla kalmaz, aynı zamanda onda türüne özgü karakteristiklere uygun dürtüleri de uyandırır. Böylece onun kendi yapısı içinde dünyanın uyumuna ve devamına katkıda bulunmasını güven altına alır. Her hayvan türü için karakteristiklerine uygun bir çevre vardır. Ve her tür, dünyanın genel ekonomisine katkıda bulunmasına elverişli, kendine özgü bünye karekteristiklerini taşır. Bir hayvanın evrendeki

yeri önceden bellidir. Şu, karıncadır, ömrü boyunca çalı

şıp didinecektir. Şu da ağustos böceğidir, kendi başına

ötüp duracaktır.

Daha aşağı hayvanlarda olduğu gibi yeni doğmuş insan yavrusunda da türüne özgü ve doğuştan gelme ruhsal karakteristikler vardır. Ruhsal yaşamın zenginliği bakımından öbür hayvanları bir hayli geride bırakan insanın, ruhsal bir gelişme planından yoksun olduğunu düşünmek, zaten saçmadır. İlk bakışta niteliği anlaşılan

hayvansal içgüdülerinden farklı olarak, çocuğun ruhu

hemen kendini ele vermeyecek şekilde derinlere gizlenmiştir. Akli olmayan yaratıklarda görülen önceden kararlaşmış içgüdülerin buyruğu altında olmayışı da insandaki hareket özgürlüğüne kanıt sayılsa yeridir. Ve bu iç özgürlük, her bireyden, kişisel, gizli ve güç bir çaba

bekler. Çocuğun ruhunda geliştikçe yavaş yavaş ortaya

çıkan ve kolay yakalanmayan bir sır vardır.

Bunun içindir ki, insan için doğal olan bu planı ancak çocuk açığa vurur. Ama bünyesinin başlangıçta zayıf oluşundan ötürü, çocuğun ruhsal yaşamını korumak ve

onu doğanın fiziksel embriyonu kuşattığı sargılara benzer bir çevreyle korumak gerekir.

4. YENİ DOĞMUŞ BEBEK

YABANCI BİR ÇEVRE

Çocuk, doğduğunda doğal değil, tersine, çok önceden

insanlar tarafından alabildiğine değiştirilmiş bir çevreye girer. Bu insanların kendileri için daha kolay bir yaşama tarzı sağlama isteğiyle doğanın zararına kurdukları yabancı bir çevredir.

İnsanlar, yeni doğmuş çocuğa bu yaşamın en güç,

çevreye ayak uydurma deneyinden geçerken, ne gibi bir

yardımda bulunurlar acaba? Yaşamın hiçbir döneminde

insan, doğum sırasındaki kadar çetin ve amansız bir mücadele vermez. Bu hiç kuşkusuz büyük ve titizlikle incelenmesi gereken bir dönem olmasına rağmen, şimdiye dek üzerinde ciddi tek bir inceleme yapılmış değildir.

Çoğumuz, dünyaya yeni gelmiş çocukla yakından il-

gilenildiği sanısındadır.

Gerçi ilgilenilir, ama, nasıl?

Çocuk doğduğunda, herkes ananın etrafında pervanedir. Kadıncağız acı çekmiştir. Sanki çocuk acı çekmemiş gibi. Anayı ışıktan, gürültüden korumak için özen gösterirler, ama ışıktan ve sesten korunmuş bir yerden

kalkıp gelmiş olan çocuktan ne haber? O da karanlığa ve

sessizliğe muhtaçtır. Her türlü müdahaleden, her türlü

ısı değişmesinden korunan, rahat edebilmesi için sıvı

mahfazasına kadar her şeyi hesaplı bir yerden gelmektedir. Doğum anında bu karanlık ve sessiz yuvadan acımasız bir dünyaya fırlatılmıştır. İncecik bedeni, katı nesne-3 1

lerin sert temasına maruz kalmakta, düşüncesiz yetişkinlerin hoyrat ellerinde hırpalanmaktadır.

Doğru, ev halkı bu çıtkırılan varlığa el sürmeye cesaret edemez. Onun için de yavruyu uzman ellere emanet ederler. Ama çoğu zaman, uzman olarak adlandırılan bu

eller hiç de işin ehli değildirler. Malum, hastabakıcılar,

kendilerine hastalar ya da yaralılar emanet edilmeden

önce bunlara nasıl davranılacağı konusunda uzun uzun

eğitilirler. Ama yeni doğan çocuğa böyle bir itina göstermek kimsenin aklına gelmez. Doktor, ya da ebe, yavruyu kaba saba tutmakta sakınca görmez ve zavallı, çaresizlik

içinde feryadı bastığında kimse ciddiye almaz, bu feryadı

duyanlar birbirine bakıp gülümsemekle yetinirler. Onlara göre, bebenin feryadı bir çeşit konuşma, bir istek ifadesidir. Ağlayacak ki gözlerini temizlesinler, orasını burasını yıkasınlar.

Doğumdan hemen sonra çocuk giydirilir. Eskiden sıkı sıkı kundaklanırdı. Anasının dölyatağında kıvrılıp yatmış olan bu nazlı vücut, döşeğe, alçıya konulmuş gibi

hareketsiz, öylece bırakılırdı. Oysa yeni doğmuş bebek

için giyim gereksizdir, doğumdan sonraki ilk ay öyle gitmelidir. Şükürler olsun ki bu konuda epeyce gelişme oldu. Sıkı sıkı kundakların yerini ince giysiler aldı. Bu gidişle belki yeni doğmuşun gardırobu denilen bela, yakında ortadan kalkacağa benziyor.

Bebek, sanat eserlerinde sık sık temsil edildiği gibi,

yani çıplak bırakılmalıdır. Çocuk, anasının bedeninde

yaşamış olduğu için elbette ısınmaya ihtiyacı vardır.

Ama ısı, giysileriden değil, çevresinden gelmelidir. Zaten

giysi kendi başına ısı vermez, vücutta varolan ısıyı korumaya yarar. Bunu, hayvanların yeni doğmuş yavrularına gösterdikleri özenden de anlayabilirsiniz. Yavruların çoğu tüylerle kaplı olduğu halde, anaları üzerlerine kapanır, onları kendi vücutlarıyla ısıtır.

Yeni doğmuş çocuğa gösterilmesi gereken özenin

üzerinde bu denli durmam, belki yadırganacak. Analar,

hele zengin ve çok gelişmiş ülkelerin anaları, çocuk bakımı alanında atılmış olan ileri adımları başıma kakmakta gecikmeyecekler. Ama ben de onlara diyeceğim ki, bu konuda kaydedilen bütün ilerlemelere rağmen, yeni doğmuş çocuğun gerçekten nelere ihtiyacı olduğunu gene de gereği gibi anlamış değiliz.

Bir noktaya daha değinelim: Çocuğu istediğimiz kadar sevelim, aramıza karıştığı ilk andan başlamak üzere, belki de içgüdüsel olarak, ona karşı savunmaya geçeriz. İçgüdüsel bir hırsla aslında pek de bir değeri olmayan mallarımızı ondan korumaya davranırız. Yetişkinin aklı daha baştan ters işlemektedir. " Velet bir yerleri pislemesin? Dikkat et, başımızı bela olmasın..." sözleri açık

ça söylenmese bile, yetişkinlerin beyinlerinde dolaşmaktadır.

Bence, insanlar, ancak çocukları anlamaya başladıktan sonra onlara daha iyi bakmanın yolunu bulacaklar. Yeni doğmuş çocuğu zarar vermekten ve zarar görmekten korumak yetmez. Aynı zamanda çevresindeki dünya ile ruhsal bir uyum sağlayabilmesi için de tedbirler alınmalıdır. Deneyler böyle bir yardımın gereğini göstermiştir. Analar, babalar bu bakımdan eğitilmelidir.

Zenginler, bebeleri için muhteşem beşikler, ipek bezler,

zıbınlar, örtüler satın alırlar. Bu ölçüye göre, çocukları-

na dayak atmaya davrandıkları zaman ellerine kızılcık

sopası değil, altın kakmalı murassa asalar almaları gerekir. Bu lüks merakı, çocuğun ihtiyaçlarından bütün bütüne habersiz olduklarını gösterir. Ailenin varlığı, çocuğun çevresini lüks nesnelerle donatmaya değil, onun sağlığına, mutluluğuna yönelik olmalı. Çocuklarına yararlı mı olmak istiyorlar? Sokağın gürültüsünden uzak, ışığı ve ısısı ölçülü ve denetli bir oda ayarlasınlar, yeter.

Ayrıca çocuğu yerinden kaldırırken de özen göstermek lazımdır. Bu da belirli bir alışkanlık ve hüner gerektirir. Yeni doğmuş çocuk hâlâ zayıftır. Anası gibi o da bir **çocuk eğitimi**

ölüm tehlikesi atlatmıştır. Çocuğu sağ salim görmekten

duyduğumuz sevinç ve hoşnutlukta ölümden dönmüş

oluşunu kutlama duygusunun da yeri vardır. Kimi soluk

almada güçlük çeker, oksijen vermek gerekir. Kimi de,

"hemotoma" ya da deri altı kanamalarından mustariptir.

Gene de ona hasta bir yetişkine davrandığımız gibi davranmamalıyız. Yeni doğmuş çocuğun ihtiyaçları bir hastanın ihtiyaçları değil, gerek bedenini gerekse ruhunu yeni ve garip çevresine uydurmaya çalışan bir varlığın

ihtiyaçlarıdır.

Yeni doğmuş çocuğa davranışımız, merhametten

çok yaratılışın bu mucizesine karşı duyduğumuz saygıyla belirlenmelidir.

Bir keresinde yeni doğmuş bir bebeğin yerde duran

su dolu bir leğenin içine batırılıp çıkarılışını seyretmiştim. Leğene doğru hızla indirilen çocuk, gözlerini faltaşı gibi açtı, küçücük kollarıyla bacaklarını gerdi ve düşü-

yormuşcasına bir çığlık attı. Bu onun korkuyla ilk yüz

yüze gelişiydi. Yeni doğmuş bir bebeği tutar ve hareket

ettirirken, sunak taşında tanrısına ellerini uzatan bir

din adamının inceliğini akla getirmeliyiz. Elleri arınmış,

hareketleri önceden düşünülmüş ve hesaplıdır. Sessizlik

ve uzak bir ışıkla belli belirsiz aydınlanan loşluk içinde

devinmektedir. Bir umut ve yücelme duygusu o kutsal

yeri sarmalamaktadır. İşte yeni doğmuş bebenin içinde

yaşaması gereken yer de, böyle saygı ve özenle hazırlanmış bir yer olmalıdır.

Çocukla anaya gösterilen özeni kıyaslarsak ve anaya çocuğa davrandığımız gibi davranıldığını farzedersek, o zaman, sanırım, işlediğimiz hatayı da kolayca kavrayabiliriz.

Ana yatağında sessiz ve rahat yatmaya bırakılmışken, çocuk, lohusayı rahatsız etmesin diye yanından alınır. Çocuk işlemeli örtülere, ipeklere, kadifelere sarılır, sarmalanır. Bu arada tabii bir hayli sarsılır. Bu davranış

anayı doğumdan sonra tutup giydirmeye, süsleyip püsle-

meye benzer.

Sonra beşikten omuza alınır, emzirilsin diye anasının yanına indirilir. Bunun çocuk için bir işkence olabileceği akla gelmez. Etrafında koşuşan yetişkinlere sorarsanız, çocuğun bilinci yoktur zaten, ne acı, ne de zevk duyar. Onlara bakarsanız, çocuğu nasıl rasgelirse öyle, tabii yere düşürmemek şartıyla, indirip kaldırmada hiçbir sakınca yoktur.

Oysa ölüm tehlikesi içinde yatan yetişkinlere böyle

mi davranılır? Belki bile bile yardım dilemiyordur, ama

yardım görme ihtiyacındadır. Yardımın da elbet bir yolu

vardır. Oysa bizim çocuklara davranışımız yardım değil,

onlara kahırdır.

İnsanın yaşamının ilk dönemi henüz yeterince incelenmemiştir. Yine de bu dönemin önemini yavaş yavaş

kavramaya başlıyoruz. Çocuğun doğumdan sonraki ilk

aylarda çektiği sıkıntılar ve yoksulluklar, artık öğrendik

ki, ilerdeki gelişmesini temelden etkilemektedir. İnsanoğlunun geçirdiği buhranların en çetinini geçirmiş olan yeni doğmuş çocuğa gereğince itina göstermeyi bilmiyoruz. Oysa yaşamının bu en çetin saatlerini yaşayan biçare varlık, ilerde dünyamızı ellerine teslim edeceğimiz insanoğludur.

5. DOĞAL İÇGÜDÜLER

O çetin emzirme döneminde, memeliler, yavrularına

bakarken, kendi içgüdülerine uyarlar. Kedi bile, yeni

doğmuş yavrularını karanlık bir yerde barındırır. Öyle

kıskançlıkla davranır ki, yavrularını görmemize bile razı

değildir. Ama bir süre sonra onları alıp, kendi eliyle gün

ışığına çıkarır. Çünkü büyümüşlerdir artık.

Yaban hayvanları, yavrularına daha da büyük itina

gösterirler. Bunların çoğu büyük sürüler halinde yaşar;

yine de, doğurma zamanı gelince, dişi sürüden ayrılıp

kendine gizli bir yer bulur. Yavrularını doğurduktan

sonra da onları türüne göre iki - üç hafta ya da bir ay süresince ayrı bir yerde tutar. Bu dönem boyunca ana, yavrusunu emzirir; ışıktan, gürültüden korur. Yavrular çeşitli yetenekleri işler halde doğmalarına rağmen, onları yeni

çevrelerine uyabilecek güce erişinceye dek gözü altında

tutar. Ancak o zaman sürünün arasına götürür ve hemcinsleriyle haşır-neşir olmalarını sağlar, ister at, ister kurt, ister kaplan olsun, bu üstün hayvanların analık içgüdüleri hemen hemen aynıdır. Bu hayvanların çocuklarına gösterdikleri ilgi ve özen göz yaşartıcıdır.

Dişi, yavrusunun doğumundan sonra onu haftalarca sürüden uzak tutar ve üzerine titrer. Üşüyünce ön ayaklarıyla örter; kirlenince yalayarak temizler; yavru,

memesini daha kolay emebilsin diye üç ayağı üzerinde

durur. Sürüye yavruyu kattıktan sonra da, bütün o dört

ayaklı dişilere özgü sabırlı kayıtsızlıkla onu uzaktan kollar.

Bazı hayvanlar yavrularına ıssız bir yer bulmakla

kalmayıp, onlar için sığınak hazırlamak üzere en olmadık külfetlere katlanırlar. Dişi kurtlar karanlık mağaralar ya da ıssız orman köşeleri ararlar. Böyle uygun bir yer bulamayınca da toprağa çukur kazarlar ya da bir ağacın

oyuğunu oyarlar. Böylece hazırladıkları sığınağı göğüslerinden kopardıkları tüylerle örterler. Bu, yavrularına sade sıcaklık sağlamakla kalmaz, emzirilmelerini de kolaylaştırır. Bu süre içinde gözleri, kulakları kapalı olan yavrularının yanına kimseyi sokmazlar. Evcil hayvanlarda bu analık içgüdüleri bazı bazı çarpılmaktadır. Dişi domuzların yavrularını yediği bile olur. Oysa yaban domuzları, memelilerin en şefkatli olanlarındandır. Dişi aslanlar da hayvanat bahçelerinde kafeslerine kapatıldıkları zaman yavrularını yerler. Bundan da anlaşılıyor ki, doğanın koruyucu içgüdüleri ancak yapay zorlamalara uğramadıkları zamanlarda doğru dürüst işleyebil-mektedir.

Memelilerdeki analık içgüdüsü yavruların dış çevreyle temasa geldiklerinde özel bir yardıma muhtaç olduklarını göstermektedir. Doğum ve ardından çeşitli güçlerin uyanması sınavını geçirdikten sonra kritik bir

dönem başlamaktadır. Bu dönem boyunca yavrular, dinlenmeye ve korunmaya muhtaçtırlar. Bu dönem bitince de daha uzun aylar boyunca emzirilecek, bakılacak, güdüleceklerdir. Ana, yavrusunun sade bedensel ihtiyaçlarıyla değil, doğal içgüdülerinin gelişimiyle de ilgilidir. Bu da ancak sakin ve loş bir yerde mümkündür. Ayakları

güçlendikçe tay, anasını seçip izlemeye başlar, yavaş yavaş at olur. Ama kısrak, yavrusu iyice büyümeden yanına kimseyi yaklaştırmaz.

Görülüyor ki, doğa hayvanların büyümesine büyük

bir özenle göz kulak olmaktadır. Dişi hayvan, yavrusunda doğuştan var olan içgüdüleri uyandırmaya çalışmakta, bedensel ihtiyaçlarının ötesinde bir şeye de kaygı gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bundan da şu sonuç çıkı-

yor ki, yeni doğmuş çocuğun bedensel sağlığına göstere-

geldiğimiz özen ve dikkatin yanı sıra, onun ruhsal ihtiyaçlarını da gözetmek zorundayız.

6. RUHSAL EMBRİYON

Bilim, elbette ki yeni doğmuş çocuğa cisimlenmekte

olan bir ruhsal varlık olarak bakmaz, onu, yaşayan bir

bütünü oluşturan organ ve dokulardan kurulu bir birle

şim olarak görür. Ama bu bile kendine göre bir sırdır. Nasıl olmuş da böyle girift bir varlık ortaya çıkmıştır? Yeni doğmuş çocuğun ruhsal yaşamına özel bir özen gösterilmelidir. Doğuşunda bile böyle bir canlılık gösterdiğine göre, bu ruhsal yaşam çocuk büyüdükçe kimbilir daha ne

kadar gelişecektir. "Çocuk eğitimi" deyimini zihinselden çok ruhsal bir gelişme olarak anlıyorsak, çocuğun eğitiminin doğumdan başlaması gerektiğini söylemek yerinde olacaktır.

Çocuğun ruhsal yaşamının kanıtı, bilinçli ve bilin

çaltı faaliyetleri arasında güdülen ayrımda bulunabilir.

Ama daha basit ve daha bildik kavramlarla yetinsek bile,

çocukta sade bedensel gelişimi ve beslenmesi bakımından değil, çeşitli ruhsal işlemleri bakımından da bir içgüdüler kaynaşması varolduğunu teslim etmeliyiz. Yaban hayvanlarında bu işlemler, türlerin karakteristikleridir.

Hareket söz konusu edildiği zaman, çocuğun öbür hayvanlardan daha yavaş geliştiğini söylemek gerekir. Do

ğuşta çocuk duyularına sahip olup, ışığa, temasa, sese

karşılık verebilse de, hareket yeteneği pek az gelişmiştir.

Yeni doğmuş bebek, içler acısı bir haldedir. Çaresizdir ve bir süre böyle kalacaktır. Konuşamaz, dik duramaz; her dakika kollanmaya muhtaçtır. Uzun bir süre çı-

karabildiği sesler çevresindekileri yanına koşturan ağlamalardır. Ancak neden sonra ayakta durabilecek, yürüyebilecektir. Konuşması daha da çok zaman alacaktır.

Öyleyse çocuğun, ruhsal ve bedensel büyümesine yardımcı olan, bu çaresiz bedene can katan, ona konuşmasını öğreten, geliştiren esrarlı bir güçten söz edebiliriz.

Öbür memelilerin yavrularının doğumdan hemen

sonra, ya da kısa bir süre sonra ayakta durup yürümesine, beceriksiz hareketlerine, acıklı görüşüne rağmen türüne özgü dili bilmesine karşılık, çocuğun böyle uzun bir süre çaresiz kalışı dikkate değerdir. Kedi yavruları mi-yavlıyabilirler, kuzular meler, taylar yanık yanık kişner.

Ama genellikle sessizliğe eğilimlidirler. Dünya yeni doğmuş hayvanların bağırışlarından öyle uzun boylu rahatsız olmaz. Hızla ve başkalarına dert olmaksızın büyürler. Daha doğuşta içgüdülerle donanmış haldedirler.

Dört ayak üstünde zor duran bir kaplan yavrusunun nasıl birden sıçrayabildiğim biliriz. Doğan her yaratıkta fizyolojik organlarının işlevlerini aşan içgüdüler vardır.

Bunlar kendilerini yavrularının hareketlerinde gösteri-

rirler. Şaşmaz ve tutarlıdırlar.

Bir hayvanın bitkisel işlevlerinin dışında ve ötesinde yer alan bütün karakteristikler "ruhsal özellikler" diye tanımlanabilir. Bu özellikler, doğuşta bütün hayvanlarda bulunduğuna göre, elbette insan yavrusunda da bulunacaktır. Bu kurama göre, hayvanların içgüdüleri,

türlerinin geçmişte başından geçen ve durmadan yeni

kuşaklara devredilen birikmiş sonucudur. O halde, insanlar, atalarının deneyimlerini devralmakta niye bu kadar yavaş davranıyorlar? Ataları her daim dik yürümüş, hiç durmadan konuşmuş, her zaman çocuklarının, torunlarının yardımına koşmuştur. Bütün öbür yaratıkları ruhsal yaşamının zenginliği bakımından kat kat gerilerde bırakan insanın, belirli bir gelişim planından yoksun olabileceğini düşünmek saçmadır.

40

Bu görünüşteki çelişkinin gerisinde bir gerçek saklı

olmalıdır.

İnsan ruhu öyle derinlerde gizlidir ki, hayvan içgüdülerinde gördüğümüz kadar kolayca kendini açığa vurmaz. Çocuğun önceden belirlenmiş ve sabit içgüdülere bağımlı olmayışı da doğuştan gelme hareket özgürlüğü

ve serbestliğinin belirtisidir.

Hayvanın ruhsal yönden "seri imalat" bir nesneyi

andırışına karşılık insan, elle yapılmış bir nesneye benzer. Biri öbüründen farklıdır. Her insanın kendine özgü yaratıcı bir ruhu vardır, aşağı yukarı bir sanat yapıtına

benzeyişi de bundandır. Ama bu benzerlik, insanın alın-

terinin ve çalışıp çabalamasının ürünüdür, içten içe ve

dış sonuçları meydana vurmadan uzun süre çalışması

gerekecektir. Bu çalışma ötedenberi bilinen bir tipin sırf

yeniden üretilmesi değil, yeni bir tipin fiilen yaratılmasıdır. Bu yüzden de ortaya çıkan yapıt, şaşırtıcı ve esrarlıdır. Adeta bir ressamın sergilemeden önce işliğinde uzun süre alıkoyduğu seçkin bir resim gibidir.

Çocuk bir muammadır. Bütün bildiğimiz, büyük sırları olduğudur. Nasıl bir insan olacağını bilemeyiz. Ancak kendi isteminin yardımıyla bir biçim alacaktır.

"Ten" diye bilinen şey, isteme göre gevşetilip kasılabilen, "gönüllü kaslar"dan kurulu bir bütündür, insanın ruhsal yaşamıyla karmaşmış olan bu kaslar olmaksızın,

istem hiçbir iş yapamaz. Bir çeşit hareket aracı olmaksızın, hiçbir canlı, bir böcek bile, bütün içgüdülerine rağmen, kımıldayamaz. Daha üstün yaşam biçimlerinde, özellikle insanlarda, kaslar çok daha girifttir. Bu çeşitli

kaslar, en çetrefil işleri görebilmek için birlikte çalışırlar, kimi zaman uyumlu, kimi zaman da birbirlerine kar

şı işlerler.

Her yasaklama bir karşı güdüyü davet eder ve onu

düzeltir. Birçok kaslar, akrobatın ya da kemancının hareketleri gibi en çetrefil hareketleri yerine getirebilmek için uyum içinde çalışırlar. Her hareket ve onun değişme-4 1

leri, faaliyetin kusursuzluğuna katkıda bulunmak üzere, sayısız parçaların eşzamanlı olarak çalışmasını gerektirir. Ama insan gelişimi için güdücü ilke, bir çocuğun özündeki kişisel enerji olduğundan, insanlar doğaya

mutlak bir güven beslemezler. Çocuğun ruhsal yaşamı

her türlü bedensel faaliyetten bağımsız, onu canlandıran

bir kaynaktır.

Çocuğun, sırf ayakları üzerinde duramadığından ya

da hareketlerini koordine etmekten aciz olduğundan yola çıkıp, kaslarının zayıf olduğuna hükmetmek yanlıştır.

Yeni doğmuş bebek, ayaklarını oynatmayı istediği sürece hiç de aciz değildir. Süt emme ve yutma, yüksek düzeyde bir kas koordinasyonu gerektiren girift işlemlerdir.

Gene de çocuk, doğuşta, öbür hayvanlar gibi bu işlerin

üstesinden gelebilmektedir. Ama, diğer hareketlerde do

ğa, çocuğu içgüdülerinin sert buyruklarına uymaktan

bir süre için özgür kılmıştır. Kaslar büyüdükçe,-güçlendikçe onları koordine edecek bir istem buyruğunu beklemeye başlar. Çocuk, sade insan türünün bir üyesi olarak değil, aynı zamanda bir kişi olarak gelişir. Ergeç konuşmaya ve dik durmaya başlayacağını hep biliriz ama, bütün bunlan yaparken de kendi özel kişiliğini ortaya koyacaktır.

Hayvan yavrularının olgunlaştıklarında nasıl ola-

caklarını daha baştan biliriz. Ceylan, hafif ve ayağına tez

olacaktır. Fil, hantal ve ağır; kaplan, azgın; tavşan ise,

ürkek bir otobur.

Ama insan, her şey olmaya kaadirdir. Çocukken ki

çaresizliği, sonradan sahip olacağı belirgin kişiliğinin

kaynağıdır. Şu andaki dile gelmemiş ses, bir gün elbet dile gelecektir. Ama hangi dilde konuşacağını şimdiden bilemeyiz. Bunu, çevresindekileri dinleyerek işittiği sesleri, ilk heceleri ve sözcükleri var gücüyle taklit ederek öğrenecektir. Çevresiyle ilişki halinde kendi isteminden yararlanarak çeşitli yeteneklerini geliştirecek, böylece

bir bakıma kendi kendini yaratacaktır.

Filozoflar, çocuğun doğumdan sonraki bu çaresiz haline, öteden beri dikkatlerini takmışlarsa da, şimdiye dek öğretmenlerle hekimler bununla pek ilgilenmemişlerdir. Bilinçaltında gizli yatan birçok şey gibi, çocuğun bu hali de önemsenmeye değmez sayılmıştır.

Oysa bu tutum, çocuğun ruhsal yaşamını tehlikeye

atmıştır. Çünkü bu yüzden sade çocuğun kaslarının işlemediğine değil, aynı zamanda çocuğun da çaresiz, âtıl ve kendine özgü bir ruhsal yaşamdan yoksun olduğuna

inanmıştır. Buna dayanarak yetişkinler çocuğun kendi

ellerine baktığını ve ancak onların yardımı ve çabası sayesinde canlanabildiğim, harekete geçebildiğim sanır olmuşlardır. Yaptıkları yardımları kişisel bir sorumluluk sayıp, kendilerini çocukların yaratıcıları ve çocuğun ruhsal yaşamının kurucuları bellemişlerdir. Verdikleri öğütler ve buyruklarla çocuğun zekâ ve isteminin gelişmesine dışardan önayak olabileceklerini sanmışlardır.

Oysa çocuk, kendi kişiliğinin anahtarını özünde

sakladığına ve gözetilmesi gereken bir gelişme planı ve

yasaları olduğuna göre, bütün bunlar çok nazlı güçler olsa gerektir. Yetişkin, bunları zamansız müdahaleleriyle örseler, yavaş yavaş ve gizlice gerçekleştirilmelerini önler. Ezelden beri insanlar, doğal yasalara müdahaleleri yüzünden, çocuklar için çizilmiş tanrısal planı bozmuşlar, doğanın insanoğlu için öngördüğü gelişmeyi baltalamışlardır. İnsanoğlunun bugün karşılaştığı başlıca sorunlardan biri, şu gerçeği anlamakta gösterdiği aczdir: Çocuk, açığa vuramasa da aktif bir ruhsal yaşamı vardır

ve bu iç yaşamı uzun bir sürede ve gizlice bütünleyecek-

tir.

Çocuk, karanlık bir zindandan ışığa çıkmaya, doğmaya, büyümeye savaşan bir canlı gibidir. O hantal vücudunu, isteminin sesiyle uyandıracak, ona yavaş yavaş

can verecektir. Ve bütün bu ağır ve sürekli savaş boyunca, sanki karanlığın kökünde gizli, kocaman, dev bir varlık üstüne atılmaya hazır beklemektedir.

Bu gelişme için hiçbir hazırlık yapılmadığı gibi, onu

bekleyen, karşılayan, nasıl bir şey olacağını merak eden

kimse de yoktur. Tersine bir sürü engelle karşılaşır.

Bu dönemde çocuk, kendi özel çevresine muhtaç bir

ruhsal embriyondur. Nasıl bedensel embriyon, içinde büyüyebileceği bir döl yatağına muhtaçsa, ruhsal embriyon da öyle, sevgiyle ısınmış, besinle donanmış, ona kucak

açacak bir dış çevreye muhtaçtır.

Bu hakikat er geç anlaşıldığında, yetişkinler, çocuklara karşı tutumlarını değiştireceklerdir. Çünkü, çocuğu biçimlenmekte olan ruhsal bir varlık olarak görmek bizleri yeni sorumluluklara itecektir. Bir oyuncağa benzeyen, üzerine titrediğimiz, bu el kadar varlığa sevgi gözlerimizle baktığımızda, Latin şairi Juvenalis'in şu dizesini daha iyi kavrayacağız: "Saygıların en büyüğünü çocuğa

borçluyuz."

Çocuğun kişiliğinin oluşması, hiç göze çarpmayan

bir çile dönemidir. Hiçbir canlı yaratık, yeteneklerini harekete geçirmek ve düzene sokmak için kendi istemini zorlayan çocuğun o yüreğinden bir parça koparcasına

duyduğu coşkunluğu duyamaz herhalde. Bilince varmış,

varmamış nazlı yaşam, duyuları sayesinde çevresiyle

ilişkiye girmekte ve bitip tükenmez bir özgerçekleştirme

çabası içinde, incecik kaslarıyla o çevreye uzanmaktadır.

Çevre ile birey, yani ruhsal embriyon arasında bir

alışveriş vardır. Birey, çevre içinde yoğrulur ve oluşur.

Çocuk, çevresiyle adım adım anlaşmaya varır. Ve bu yoldaki çabaları, kişiliğinin bütünleşmesine yol açar. Bu yavaş ve adım adım ilerleyen eylem, hiç durmadan kendi egemenliğini gözaltında tutması gereken, bir yandan hareketsiz kalmamaya dikkat eden, öte yandan hareketlerinin mekanikleşmesini önleme zorunda olan ruhun, bu iş için gerekli araçları zaptetmesiyle gerçekleşir. Ruh

her an kumanda yerinde durmalıdır ki, sabit içgüdülerin

yönetimi altında bulunmayan hareketler bozulup, an-

lamsızlaşmasınlar. Bunu önlemek için harcanan çabanın bitip tükenmez ruhsal biçimlenme sürecine katkısı büyüktür. Embriyon çocuğa, çocuk insana dönüşürken,

kişilik kendi öz çabalarıyla biçimlenmiş olur.

Aslında anayla babanın çocuğun yaşamına temel

katkısı nedir? Baba, görünmez bir hücre sağlar. Ana ise,

bir başka tek hücreden gayri, bir de o döllenmiş yumurtaya sonunda gelişkin bir çocuk olabilmesi için gerekli canlı çevreyi sunar. Anayla babanın çocuğu yaptığını söylemek yanlıştır, işin doğrusu, "Çocuk, insanoğlunun babasıdır."

Çocuğun bu gizli çabasını kutsal bellemeli, belirtilerini sevinçle karşılamalıyız. Çünkü bireyin gelecekteki kişiliği, bu yaratıcı dönemde belirlenmektedir. Onun için

de çocuğun ruhsal ihtiyaçları bilimsel olarak incelenmeli

ve onun için elverişli bir çevre hazırlanmasına çalışılmalıdır.

Bizler hiç kuşkusuz, ilerleyecek olan bir bilimin

emekleme aşamasındayız. Bu bilim sayesinde insanlar,

büyük çabalar harcayarak, insanoğlunun gelişmesi sırrını çözeceklerdir. Yeter ki kendilerini bu işe versinler.

7. RUHSAL GELİŞME

DUYARLILIK DÖNEMLERİ

Ufacık bebeğin duyu algıları, daha henüz dış belirtileri söz konusu bile değilken, onun ruhsal gelişimini başlatır.

Gelişme, gizlilik içinde yer aldığından bu gelişmenin, sözgelimi konuşma bakımından, varolmadığını dü

şünmek yanlıştır. Bu, adeta, dış organları henüz gelişmeden çocuğun konuşma yeteneği olduğunu söylemekle birdir; çocukta varolan, dil öğrenmeye karşı bir eğilimdir. İnsanoğlunun zihinsel yaşamının bütün öbür görünümleri için de geçerli olan bu tanımlama, çocukta bir ruhsal dünya yaratmaya yönelik yaratıcı bir içgüdü, aktif bir güç olduğunu gösterir.

Bu nedenle, "Duyarlılık dönemleri" olarak adlandırdığımız olgu, çok ilginç bir gelişmedir.

Büyümeden ve gelişmeden söz ettiğimizde, dışardan

seçilebilen bir olguyu kastediyoruz. Oysa, büyümenin iç

mekanizması ancak son zamanlarda keşfedilmiş olup,

hâlâ da gereğince anlaşılmış değildir. Çağdaş bilim, bu

bilgiye erişebilmemiz için iki araç sunmaktadır. Bunlardan biri, bedensel büyümeyle ilgili salgı bezleriyle iç salgıların incelenmesidir. Çocuğun sağlığı ve bakımı bakımından büyük önem taşıdığı için bu, ilgiyle karşılanmış

bir buluştur. Öbürü ise, çocuğun zihinsel gelişmesinde

yeni bir anlayışa yol açan, "Duyarlılık dönemleredir.

Hollandalı bilgin Hugo de Vris, hayvanlarda bu duyarlı-

lık dönemlerini daha önce bulmuşsa da, biz okullarımızdaki çocuklarda da bunların görüldüğünü ve öğretimde kullanılabileceğini ortaya koymuştuk. Bir duyarlılık dönemi, bir yaratığın bebeklik hali ve büyüme süreci içindeyken elde ettiği özel bir duyarlığa ilişkindir. Geçici bir vergidir ve bir özgül yeteneğin elde edilmesiyle sınırlandırılmıştır. Bu yetenek ya da karakteristik elde edilir edilmez, duyarlılık da kaybolmaktadır. Bir canlının her

özgül karakteristiği işte bu geçici güdü ve güç sayesinde

elde edilir. Demek ki büyüme kalıtsal ve önceden tasarlanmış, ne olduğu belirsiz bir buyruğa değil, devresel ya da geçici içgüdülerin özenle yönettiği çabalara dayanır.

Bunlar, o türün yetişkinlerinde görülen faaliyetlerden

farklı ve belirlenmiş bir faaliyet çeşidine yönelik bir güdü

oluşturmak görevini yüklenirler. Vris, bu duyarlılık dönemlerine ilkin böceklerde rastladı. Bunların geçirdiği çeşitli değişimler, kolayca gözlemlenebilen gelişim aşamalarına paraleldir.

De Vris'in verdiği örneklerden biri, sıradan kelebe

ğin tırtılıydı. Tırtılların hızla büyüdüklerini ve bitkileri

mahvedecek derecede obur olduklarını biliriz. De Vris'in

incelediği tırtıl ise, varlığının ilk günlerinde iri yapraklarla değil, sadece dal uçlarındaki tomurcuklarla beslenen bir cinsti.

Dişi kelebek, içgüdüsel olarak, yumurtalarını seçti

ği ağacın gövdesiyle dallarından birinin emin ve gözden

ırak bir köşesine bırakır. Kabuğunu kırıp çıktığında tırtıllara beslenmeleri için muhtaç olduğu taze yaprakların üstlerindeki dalın ucunda olduğunu kim haber verecektir? Işık... Tırtıl ışığa alabildiğine duyarlıdır. Işık onu cezbeder, büyüler. Bu yüzden ufacık kurtlar ışığın en bol

olduğu dal ucuna doğru yavaş yavaş ilerlerler ve orada

taze yaprakların arasında, o korkunç oburluklarını giderecek besini bulurlar, işin ilginç yanı, tırtıl daha başka besinler yiyebilecek kadar olgunlaşır olgunlaşmaz, ışığa

karşı duyarlılığını yitirir, içgüdü körlenir, tükenir. Bu

duyarlılık döneminin yararlılığı bitmiştir, tırtıl yeni deneyler ve yeni yaşam gereçleri peşinde başka yollar boyunca yürümeye başlamıştır. Kör olmuş demek değil tabii bu. Sadece bundan böyle ışığa karşı kayıtsızlık pey-dah etmiştir. Derken bu doymak bilmez tırtıl, bir an içinde başka bir duyarlılığın güdüsüyle oruç tutan bir Hint fakirine dönüşür. Bu perhiz süresince kendisi için bir çe

şit lahit kurar, ölü gibi içine yatar. Aslında alabildiğine

faaldir ve mezarından çıktığında kanatlarla donanmış,

ışıl ışıl, pırıl pırıl bir yetişkin yaratık olacaktır.

An sürfesi de buna benzer bir aşamadan geçer. Her

dişi kraliçeleşir, ama sürü sadece bunlardan birini seçer.

İşçiler onun için, kraliçe-arı balı ya da balözü denilen özel

besini hazırlarlar. Bu sultan şöleniyle beslenen seçkin

sürfe, topluluğun kraliçesi olur. İşçi arılar kraliçeyi seçmede birazcık gecikecek olsalar, kraliçe adayı, kraliçe olmayacaktır, çünkü o arada korkunç iştahını yitirdiğinden bedeni kraliçe olabilmesi için gerekli ene, boya ulaşamayacaktır.

Bu örnekler, çocuğun gelişiminde ölüm kalım önemi

taşıyan bir etkeni kavramamıza yarayacaktır. Çocuğun

içinde, onu şaşılası faaliyetlere iten bir güdü vardır. Bu

güdüler izlenmedikleri takdirde, işe yaramaz ve battal

olurlar. Yetişkinlerin bu birbirlerinden farklı haller ve

aşamalar üzerinde hiçbir etkileri yoktur. Ama çocuk, duyarlılık döneminin buyruklarına göre davranamayınca, doğal bir fetih olanağı bir daha geri gelmemecesine yite-cektir. Çocuk, ruhsal gelişimi boyunca gerçekten akıl almaz fetihlere girişir. Belki de mucizenin hiç durmadan gözlerimizin önünde yer alışından dolayıdır ki, bunu kanıksayıp görmezlikten gelir olmuşuzdur. Acaba bir hiçten başlayan çocuk, çapraşık dünyaya nasıl ayak uydurabilmektedir? Nasıl olur da nesneleri birbirinden seçer, hangi harika çarelerle, öğretmensiz gereçsiz, sırf içinden

geldiği için, sevinç içinde ve usanç nedir bilmeden yaşayarak en hurda ayrıntısına kadar bir koca dili belleyebi-48

lir? Oysa bir yetişkin, kendini yeni bir çevreye uydurabilmek, yeni bir dil öğrenebilmek için mutlaka yardıma muhtaçtır. İstediği kadar çalışsın, didinsin, gene de o yabancı dili bir çocuğun ana dilini öğrenişte eriştiği kusursuzlukla belleyemeyecektir.

Çocuk bu duyarlılık döneminde, kendini çevreye uydurup, yeni fetihler ve basanlar kazanmayı öğrenir. Bu dönemler, içeriyi aydınlatıcı bir ışık demetine ya da enerji sağlayan bir bataryaya benzer. Çocuğun dış dünya ile özellikle yoğun biçimde temasa geçmesini sağlayan işte

bu dediğimiz duyarlılıktır. Bu dönemlerde her şey kolaydır. Yapılamayacak şey yoktur, yaşam baştanbaşa coş

kunluktur. Her çaba, gücünün biraz daha artmasını sağlar. Ancak amaca erişildikten sonra üzerine yorgunluk ve kayıtsızlık çöker.

Bu ruhsal tutkuların biri tükendi mi, bir başkası

alevlenir. Böylece çocukluk şaşmaz bir ritmle bir basandan öbürüne koşar. Çocuğun mutluluğunu, sevincini sağlayan da budur.

İşte, ruhun bu hayırlı ocağında yanan ateşle insanın ruhsal dünyası bütünlenir, yaratılır.

Öte yandan, duyarlılık dönemi sona erince, zihinsel zaferler, düşünce süreçleri, gönüllü çabalar ve araştırma hevesiyle kendini gösterir. Kayıtsızlığın donukluğu gitmiş, yerini çalışmanın getirdiği o mutlu yorgunluk almıştır. İşte bu, çocuk ve yetişkin ruh yapılan arasındaki başlıca ayrımdır. Çocuk, doğal fetihlere girişişindeki o

şaşırtıcı atılımını sağlayan bir iç yaşantıyla donanmıştır; ama bu, duyarlı devresinde çabalarına karşı dikilen bir engelle yüz yüze geldi mi, sarsılır, kişiliği örselenir,

çarpılır. Bu, üzerinde hâlâ bilgimiz kıt olan, oysa çocuğumuzun yetişkinliğinde acısını çekip durduğu ruhsal bir sakatlıktır.

Şimdiye dek bu çeşit bir gelişme, yani bu özgül karakteristiklerin elde edilmesi süreci aklımıza gelmemişti. Gene de deneylerimize dayanarak, çocukların faaliyetleri dış engeller tarafından durdurulduğunda, sert ve **çocuk eğitimi**

yıkkın tepkiler göstermeleri dikkatimizden kaçmamıştı.

Bu tepkilerin nedeni bilinmediği için, aslı-esası olmadığı

ve sırf bizim kendisini yatıştırma çabalarımıza çocuğun

direnç göstermesinden ileri geldiği sayılmıştı. "Kapris",

"huysuzluk", "tutturmaca" sözcükleri pek az ortak yanı olan bir alay olayı dil ? getirmek *için* kullanılır. Biz, "kaprisli" sözcüğünü belirli bir nedeni olmadan inatçı ya da mantıksız davrananlar için kullanırız. Öte yandan bazı

huysuzlukların giderek ağırlaşabildiğini de görmekteyiz. Bu da gösteriyor ki, ortada etkisini sürdüren, bizim de henüz devasını bulamadığımız bir illet vardır.

Sözünü ettiğimiz duyarlılık dönemleri, bu çocukça

huysuzlukların kaynaklarını epeyi aydınlatabilirse de,

hepsini birden açıklamasını beklemeyelim. Çünkü iç çatışmaların gerisinde çeşitli nedenler yatmaktadır; ve bir

çok tutturmacının yanlış tedaviyle ağırlaştırılan eski

sapmaların sonucu olduğu malumdur. Duyarlılık dönemlerinin iç çatışmalarıyla ilişkili huysuzluklar geçicidir, duyarlılık dönemlerinin kendileri gibi. Bu dönemlerde edinilen davranışlar, çocuk üzerinde kalıcı izler bırakmazlar, ama söz konusu ihtiyaç karşılanmadığında, ruhsal olgunluğa erişmeyi olanaksız kılmaları bakımından zararları dokunabilir.

Duyarlılık dönemlerinin huysuzlukları, doyurulmamış bir ihtiyacın belirtisidir. Bir tehlike karşısında bulunuşun ya da işlerin yolunda olmayışının uyarıcısıdır. İhtiyaç giderilir giderilmez, tehlike önlenir önlenmez, silinir giderler. Zaman zaman çocuklarda adeta, hastalık belirtisine benzer bir kızışma halinden hemen sonra başlayan sükûnet ve huzur dönemleri görülür. Öyleyse, her çocuk kaprisinin gerisindeki nedeni araştırmalı, "nedenini bilmiyoruz" deyip boşvermemeliyiz. Çünkü nedeni bulunduğunda, çocuğun ruhunun tılsımlı derinliklerine

işleyebilir, çocuğu anlamaya, çocukla anlaşmaya başlayabiliriz.

DUYARLILIK DÖNEMLERİNİN

İNCELENMESİ

Çocuğun ruhsal yönden bir varlık haline gelmesinin

ve duyarlılık dönemlerinin incelenmesi, çocuğun gelişimine ön-ayak olan çeşitli organların işlemesini görmemize yarayacak bir keşif ameliyesine benzetilebilir. Bu sayede görüyoruz ki, çocuğun gelişimi ne rastlantısal bir

olaylar dizisidir, ne de dış güdülerden ileri gelmedir. Bu

gelişim, geçici duyarlılıklar tarafından yönetilmektedir,

yani belirli yeteneklerin elde edilmesine ilişkin geçici güdülere dayanmaktadır. Bu olgu bir dış çevrede yer al-maktaysa da, bu çevre bir neden olmaktan çok bir vesiledir ve görevi ruhsal gelişim için gerekli olanakları sağlamaktan ibarettir; tıpkı fiziksel çevrenin görevinin bedenin gelişimi için besin ve hava sağlamak olduğu gibi.

Çocuğun çeşitli iç duyarlılıkları, karmaşık çevresi

içinden kendisi için yararlı ve gerekli olanı seçmesine elverir. Çocuğun bazı şeylere duyarlı, diğerlerine karşı kayıtsız kalmasına yol açar. Çocukta belirli bir duyarlılık uyanınca, adeta bazı şeyleri aydınlatıp, bazılarını da karanlıkta bırakan bir ışık gibi, dünyayı o amaçladığı yeteneklerin dünyası halinde sınırlar. Bu, sadece belirli konum, ya da nesnelere karşı duyulan yoğun bir istekten ibaret değildir. Çocukta bu nesneleri gelişimi için kullanma bakımından eşsiz bir gizli güç vardır. Çünkü bu duyarlılık dönemlerinde kendini çevresine uydurma, ya

da artan bir kolaylık ve sekmezlikle hareket edebilme gibi kökü birtakım ruhsal ayarlamaları gerçekleştirmektedir.

Çocukla çevresi arasındaki bu duyarlıklı ilişki, çocu

ğun ruhsal gelişimini olanca güzelliğiyle sarmalayan o

esrar perdesini aralamada büyük hizmet görecektir.

Bu harikulade yaratıcı faaliyeti şöyle düşleyebiliriz:

Bilinçaltından kopup gelen canlı heyecanlar, diziler halinde çevreyle ilişkiye geçip, çocuğun bilincini oluşturu-51

yorlar, ilkin karışıklık içinde, derken ayrıntılara giriyorlar, sonunda da yaratıcı faaliyete geçiyorlar. Örneğin, dil öğreniminde çeşitli sesler, çocuğun kulağına karmakarı

şık doluşurken, birdenbire bu seslerin arasından bazıları seçilmeye başlıyor, bilinmeyen bir dilin açık-seçik telaffuz edilişi gibi. Henüz düşünceden yoksun ruh, dünyasını şenelten bir çeşit musiki duymaya başlıyor. Çocuk, iliklerine kadar dikkat kesiliyor, ama yalnızca bu sesleri

değil, kendi haykırışlarında da titreşenleri izliyor. Düzenli bir harekete, ritme dönüşen bu sesler, giderek, titreşim tarzını da değiştiren bir uyum ve buyruk kazanıyorlar, işte bu, ruhsal embriyon için yeni bir yaşam dönemini haber verir. Şimdiki anın üzerine yoğunlaşmış bir yaşamdır bu. Küçücük varlığın gelecekteki şanlı başarıları başlamak üzeredir.

Yavaş yavaş çocuğun kulağı değişik sesleri ayırdet-

meye, o zamana dek sade süt emmekte kullandığı dili yeni bir canlılıkla oynamaya başlar. Artık çocuk iç titre

şimleri duymaya yönelir. Adeta dayanılmaz bir güdüye

yönetilircesine, boğazını, yanaklarını, dudaklarını hisseder. Bu titreşmeler çocukta alabildiğine hoşnutluk uyandırmakla birlikte, henüz belli bir işe yaramazlar.

Çocuk bacaklarını germekle, yumruklarını sıkmakla,

başını kaldırmakla ve yanında konuşanlara dönüp gözlerini dudaklarına dikmekle, duyduğu zevki açığa vurmaktadır.

Çocuk bir duyarlılık döneminden geçmektedir: Ya

şadığı bu içsel dram, bir sevgi dramıdır. Ruhunun gizli

köşelerinde büyük bir gerçek ortaya çıkmakta, kimi zaman bütün varlığını buyruğu altına almaktadır. Alçakgönüllü bir sessizlik içinde yürütülen bütün bu faaliyetler, çocuğa ömrü boyunca mutluluk verecek yetenekler kazandırmaktadır.

Çocuğun çevresi iç ihtiyaçlarına uyduğu sürece, bütün bunlar sessizce ve hiç dikkati çekmeden olup biterler.

Sözgelimi, dil öğrenmede, başarıların bu en çetininde,

çocuğun duyarlılık dönemi farkedilmez bile. Çocuk, konuşmalarıyla onun gelişimi için gerekli gereçleri sağlayan insanlarla çevrilidir. Çocuğun duyarlılık dönemini açığa vuran tek şey, kendisine açık-seçik, kısa kısa sözcüklerle hitap edildiği zaman, yüzünde beliren gülümseme ve sevinçtir. Ya da akşamlan yetişkinlerden biri, aynı sözü üst üste tekrar etmecesine ninni okumaya başladığı

zaman, duyduğu mutluluk ve huzuru yüzünden okuyabiliriz. Bu zevk sağanağı içinde bilinç dünyasından ayrı-

lıp uyku dünyasına dalar. Çocuğa okşayıcı sözlerle seslenmemiz bundandır. Karşılığında yaşam dolusu bir gülümseme bekleriz hep. Onun içindir ki, oldum bittim analar, nineler kendilerinden bir ninni, ya da masal bekleyen bebeciklerin yanına koşarlar.

Çocuktaki yaratıcı duyarlılıkların elle tutulur belirtileri bunlardır. Belki daha belirgin, ama hiç de olumlu olmayan belirtiler de vardır. Bunlar çocuğun iç işlerini

köstekleyen bir engel belirdiği zaman ortaya çıkar. Bizler, bu umutsuz yakınmalara, "huysuzluk" der geçeriz.

Oysa bunlar, aslında, bir iç rahatsızlığın, gerilim yaratan bir duyumsuzluğun belirtileridir. Bunlar ruhun kendini savunmak, kendini engellere karşı korumak için gösterdiği çabalardır.

Huysuzluk, amaçsız ve delice hareketlerle kendini

gösterir. Çocuğa bünyesel, patolojik bir neden olmaksızın birden basan humma nöbetlerine kıyaslanabilir bu.

Biliyoruz ki, çocuk, bir yetişkini zerre kadar tedirgin etmeyecek sudan nedenlerle hasta düşebilir, ateşi yükselebilir, ama çocuğun ateşi kolayca yükseldiği gibi, kolayca da düşecektir. Aynı şekilde, ruhsal düzeyde de, çocuğun

olağanüstü duyarlılığından ötürü, aynı oranda bir dış

neden olmaksızın alabildiğine ağır huzursuzluk ve rahatsızlık nöbetlerine tutulabilmektedir. Bu tepkiler, ötedenberi dikkati çekmiştir. Nitekim, çocuğun doğuşundan itibaren huysuzluklan, tutturmacaları insan tabiatının sapıklığına kanıt sayılagelmiştir. Ama her işlevsel

rahatsızlık, işlevsel bir hastalık sayıldığına göre, ruhsal

rahatsızlıkları da işlevsel hastalıklar olarak bellemek

gerekir. Çocuğun ilk huysuzlukları, ruhunun ilk hastalıklarıdır.

Bu huysuzluklar, insanların dikkatini çekmiştir,

çünkü patolojik haller doğal hallerden çok daha belirgindir. Barış, huzur, mesele çıkarmaz, kafa yormaz; düzensizlik ve kargaşadır başlara tebelleş olan. Doğanın yasaları değil, bu yasalardan sapmalar göze çarpar. Bu nedenledir ki, yaşamın yaratıcı faaliyetleriyle ilgili dış belirtiler kimsenin dikkatini çekmez, yaşamın yaratma ve sürdürme işlevleri gözden ırak kalır.

İnsanların imal ettiği nesnelerin başına gelen, canlı

varlıkların da başına gelir. Nasıl mallar yapılır yapılmaz

hemen dükkân vitrinlerini boylar, kimse bunları üreten

fabrikalara, işliklere gitmezse, vücudumuzda görev alan

çeşitli organların işleyişi de kimsenin ilgisini çekmez. Bu

organların yüzü suyu hürmetine kişinin kendisi bile, onların muazzam giriftliğinden habersizdir. Doğa kendini açığa vurmadan, davul çalmadan çalışır. Çeşitli güçlerin

bu uyum içindeki dengesine de biz, "sağlık" ya da "normal hal" deriz zaten.

Bir hastalığın en küçük ayrıntılarını bile gözden ka

çırmayız, ama sağlığın harikalarına boşveririz. Ta ilk

çağlardan beri hastalıklar bilinegelmiş ve tedavi yolları

aranmıştır. Tarih-öncesi insanlar, iskelet kalıntılarından anladığımıza göre, ameliyatı biliyorlardı. Mısırlılarla Yunanlıların tıp bilimini kurup geliştirmelerine karşılık, iç organların işleyişiyle ilgili bilgilerimiz hep yenidir.

Kan dolaşımının keşfi, onyedinci yüzyıldadır ancak. İnsan vücudunun ilk teşrihi 1700'de yer almıştır. Patolojiyle ilgileniş, hastalıklara duyulan merak, dolaylı da olsa, sonunda yavaş yavaş fizyolojinin sırlarına, normal işlevlerin keşfine ve anlaşılmasına yol açtı.

Öyleyse, çocukların ruhsal hastalıklarıyla haşır-ne-

şir olunmasına karşılık, çocuk ruhunun normal işleyişiy-

le bu kadar az ilgilenilmesinde şaşılacak bir şey yok. Hele kendilerini gizlice ve yavaş yavaş geliştiren ruhsal işlevlerin çetrefilliğini ve niceliğini göz önünde tutarsak, bunu doğal karşılamamız gerekir.

Çocuğa yardım edilmezse, çevresi hoşlanırsa, ruhsal

yaşamı sürekli bir tehlike içine düşecektir. Çocuk, geniş

ve genel anlamıyla diyebiliriz ki, insanlığın öksüz ve yetim varlığıdır. Her türlü tehlike ve kötülüğe açıktır. Kendi ruhsal gelişimi için bir başına savaş vermektedir ve bu yolda yenilgiye uğraması beklenmedik bir sonuç olmasa

gerektir. Yetişkinler, işin içindeki güçlerin ne olduğunu

bile bilmediklerinden yardıma davranmazlar. Hele yer

almakta olan mucizeden büsbütün habersizdir; dışarıya

ses etmeden oluşan bu yaratıcı çaba onları ırgalamaz.

Ama çocuğun ruhsal gelişimine kayıtsız ve kör kalamayız artık. Daha ilk anlardan başlayarak yardıma koşmalıyız. Bu yardım, çocuğu biçimlendirmek, yoğurmak olmayacaktır elbet. Doğa zaten bu görevi yerine getirmektedir. Bize düşen görev, bu gelişimin dış belirtilerine özenli bir saygı ve dikkat göstermek ve çocuğa biçimlenmesi için kendi başına sağlayamayacağı gerekli araçları sunmaktır.

Sağlıklı bir çocuğun sırrı, saklı enerjilerinde yattığına göre, kişisel rahatlık ve hastalıklardan ileri gelen ruhsal gelişme sakatlıklarının yol açtığı ayarsızlıkların bolluğu bizi hiç şaşırtmamalıdır. Çocuk bakımı kuralları henüz bilinmezken, çocuklar

arasında ölüm oranlan inanılmayacak kadar yüksekti, ama bu, fecaatin sadece bir yanıydı. Sağ kalanlar arasında da bir alay kör, raşitik,

bir alay topal ve kötürüm vardı. Çoğu, verem, cüzam ve

sıraca gibi bulaşıcı hastalıklara karşı olanları dirençsiz

kılan beden bozukluklarından ve organik zafiyetlerden

şikâyetçiydiler.

Şimdi ise, çocuğun ruhsal gelişimini güvence altına

alacak bir plandan yoksunuz. Çevremizde onu koruyacak, kollayacak hiçbir şey yok. Ruhsal bir uyum yaratına **55**

isteğini kıvılcımlandıran gizli işlevlerden bile habersiziz. Düzensizlik çeşitli sakatlıklara, körlüğe, zafiyetlere, gelişme yetersizliklerine ve ölüme yol açıyor. Gurur, iktidar hırsı, açgözlülük, öfke gibi kusurları saymıyoruz bu arada. Sözlerimde hiçbir abartma yok, gerçeği anlatıyorum. Yıllar önce, çocuğun bedenini tehdit eden tehlikelerin daha büyükleri şu anda çocukların ruhunu tehdit altında tutmaktadır. Başlangıçtaki ufak-tefek hatalar sonraki yaşamda tamir edilmez sapıklıklara yol açmaktadır. İnsanoğlu, kendine uygun olmayan bir çevrede de büyüyüp yetişebiliyor. Hakkı olan cennetin dışında tüketiyor ömrünü.

GÖZLEMLERLE ÖRNEKLER

Ruhbilimciler duyusal uyarılara gösterilen ruhsal

karşılıkları belirlemek üzere, çocuklardan motor tepkiler elde etmeyi sınadılar. Ama bu deneyler bebelerde ruhsal bir yaşamın varlığını belirlemede başarısızlıkla

sonuçlandı. Oysa istediği kadar ilkel olsun, gönüllü hareketin öncesinde ruhsal bir yaşamın varlığı zorunluydu.

Duygu, ilk güdü yerine geçiyor. Örneğin, Levine'in

hareketli resimlerle yaptığı deneylerde saptandığı gibi,

çocuk istediği eşyaya bütün vücuduyla uzanıyor. Ancak

gelişip hareketlerini koordine edebildikten sonradır ki,

çeşitli faaliyetlerini birbirinden ayırdedip, istediği eşyaya doğru sadece elini uzatmakla yetinebiliyor.

Bunun bir başka örneği: Karşısında konuşan yetişkinin dudaklarından gözlerini ayırmayan dört aylık bebenin, yetişkinin sesiyle ilgilendiği kendi dudaklarının hareketlerinden, özellikle başını tutuş biçiminden belli

oluyor. Altı aylıkken çocuk birkaç belirgin hece denkleş-

tirebiliyor. Ama bu sesleri çıkarmadan önce, cankulağıy-

la yetişkinleri dinlemiş ve gizliden gizliye kendi konuşma organlarını harekete geçirmiştir. Bu da hareketleri-56

ne canlılık sağlayan bir ruhsal ilkeye sahip olduğunu

gösteriyor. Böyle bir duyarlılığın varlığı deneylerden de

ğil, gözlemlerden çıkarılabilir. Bu ilk çağlarda ruhbilim-

sel deneyler, enerjilerini boş yere harcattıracağı için, çocuğun ruhsal yaşamı yolundaki çabalarına zarar verebilir.

Çocuğun ruhsal yaşamını Fabre'ın böcekleri gözlemlemede kullandığı yönteme benzer bir yöntemle gözlemleyebiliriz. Fabre

böcekleri kendi doğal çevrelerinde işleriyle uğraşırken tedirgin etmeden gözlemleyebilmek için bir kenara gizlenmişti. Biz de çocuğu duyularıyla dış

dünyadan bilinçli izlenimler toplamaya başladığı sırada

gözlemlemeye girişmeliyiz. Çünkü ancak o zaman yaşamı çevrenin zararına olmak üzere kendiliğinden gelişmeye başlamış sayılabilir.

Çocuğa yardım etmek isteyenlerimizin ince gözlemlere, gösterişli yorumlara ihtiyacı yoktur. Yeter ki çocuğa yardım etmeyi gerçekten istesin ve sağduyuyla donatılmış olsunlar.

Bu gözlemin ne derece basit olduğunu anlamak için

birkaç örnek yeter de artar bile. Çocuk ayakta duramadı

ğı için hep sırtüstü yatırılması gerektiğine inanılır. Çocuk ilk izlenimlerini çevresinden derleyecektir, yani sade yeryüzünden değil, gökyüzünden de. Oysa göğe bakmasına olanak tanınmaz. Sadece yattığı odanın o tekdü-

zeli, beyaz tavanını seyretmesine izin verilir. Merak içindeki ruhunu besleyecek şeyleri görmesi gerektiği akla gelmez. Bazı yetişkinler çevresinin tekdüzeliğini gidermek için bir şeyler gerektiği kanısına varırlar. Çocuğun başı üzerine iple top, çan gibi şeyler asarlar, durup durup

sallarlar. Çocuk, çevresinden imgeler derleme tutkunlu

ğu içinde, bu sallanan nesneyi gözleriyle izler. Oysa çocu

ğun yapay durumuyla söz konusu nesnenin tekdüzeli hareketi, ana-babanın bu sözüm ona yardımını boşa çıkardığı gibi, bebenin çabaları da doğal olmaktan uzaktadır, bu yüzden de zararlıdır.

En iyisi, bebeyi hafifçe meyilli bir yere koymaktır,

böylece çevresinin tümünü göz altında bulundurabilir.

Daha da iyisi, oncağızı bahçeye çıkarmaktır, ki çiçekleri,

nazlı nazlı salınan bitkileri görebilsin.

Çocuğu aynı yere bir kez değil, birkaç sefer çıkarmalı ki, aynı şeyleri göre göre onları tanısın, değişik durumlarını kavrasın, canlı nesneleri cansızlardan ayırdedebil-sin.

8. DÜZEN

Çocuğun düzene karşı son derece duyarlıklı olduğu

aşama, önemli olduğu kadar esrarlı bir aşamadır. Bu duyarlılık, çocukta bir yaşındayken başlar. İki yaşına dek sürer. Çocukların doğaları gereği düzensiz olduklarına

inanılagelindiği için, dış düzene yönelik bir duyarlılık

aşaması geçirmesini garipseyenler olabilir.

Çocuk, bir kentte, yetişkinlerin her ne sebeptense

boyuna koşuştukları bir çevrede, neden oraya konduklarını bilmediği eşyalar ortasında yaşarken, bu sözünü ettiğimiz düzen duyarlılığının su yüzüne çıkmamasında şaşılacak bir şey yok. Böyle bir düzen duyarlılığı aşaması

geçirirken, içinde yaşadığı düzensizlik, gelişmesini engelleyici ve anormalliklere yol açıcı olabilir.

Çocuk ruhunda onu seven yetişkinlerin bilmediği

derinlikler vardır. Görmüşüzdür hep, çocuklar, durup-

dururken ağlamaya başlarlar, avutmak için ne yapsanız

boştur. Bu bile, çocuğun karşılanması gereken gizli ihtiyaçları olabileceğinden kuşkulanmamıza elverir sanırım.

Çocuğun düzene karşı bir duyarlılığı olduğu daha ilk

aylarında seçilebilir. Her şeyleri yerli yerinde görmekten

duydukları sevinç ve coşkunluk bunun kanıtı sayılsa yeridir. İlkelerimize uygun olarak gözlem yeteneğini kazanmış kimseler, bunu kolayca farkederler. Örnek mi is-59

tediniz? Bildiğim bir dadı, baktığı çocuğun eski bahçe

duvarlarının harcına nasılsa karışmış beyaz bir mermer

parçasını görünce nasıl sevinip, gülücükler saçtığını far-

ketmiş. Çocuğun daha beş aylık ve oturdukları villanın

çiçekten geçilmeyen bir bahçeyle çevrili olmasına rağmen, bakıcı, çocuk arabasını her gün mermer taş parçasının olduğu yere götürüp, orada durduruyormuş. Çocuktaki keyfi görmeyin tabii.

Ama duyarlılık dönemi,|belki de çocuğun karşılaştı

ğı engeller yüzünden çok daha belirgin hale gelebiliyor.

Huysuzlukların çoğu, ola ki, bu duyarlılık yüzündendir.

Bunun bir alay örneği geliyor aklıma. Altı aylık bir kız

çocuğunun öyküsünü anlatıvereyim: Günlerden bir gün

bir kadın, bu kızcağızın bulunduğu odaya girip, elindeki

şemsiyeyi masanın üstüne bırakmış, çocuğun üstüne bir

tedirginlik gelmiş, ama gözü kadında değil şemsiyedey-

miş. Az sonra da ağlamaya başlamış. Kadın, bebenin

şemsiyeyi istediğini sanıp, yüzünde bir gülümsemeyle

getirip bebeye şemsiyeyi uzatmış. Ama bebe feryada devam ediyor, uzatılan şemsiyeyi eliyle itip, yaygarayı sürdürüyor. Çocuğu yatıştırmaya çalışmışlar ama nafile.

Büsbütün azmış. Ne yapsınlar zavallıcığı avutmak için?

Tam o sırada bebenin dadısı, acayip bir sezgiyle masanın

üzerinden şemsiyeyi alıp, bitişik odaya götürmüş. Çocuk

derhal sakinleşmiş. Demek ki çocuğun rahatsızlığının

nedeni şemsiyeymiş, daha doğrusu şemsiyenin masanın

üstüne konmasıymış. Bir nesnenin yerli yerine konmayı-

şı, nesnelerin nasıl düzenlenmesi gerektiğine dair çocu

ğun kafasında yer etmiş olan örneğe aykırı düşmüş, böylece bir direnç ve rahatsızlık yaratmış.

Bir başka örnek de daha büyük bir çocuğa ait. Günlerden bir gün, Napoli'de Neron mağarasının tünelini dolaşan bir grup turistle beraberdim. Genç bir kadın, birbu-

çuk yaşlarında bir çocuğu elinden tutmuş sürüklüyordu,

çocuk büsbütün yorulunca, anası kucağına aldı. Biraz

yürüdü, baktı ki ağır geliyor, çocuğu yere bıraktı, sırtındaki ceketi çıkardı, koluna aldı, çocuğu yüklendi yeniden. Ama bebek ağlamaya başlamıştı, yaygarası arttıkça artıyordu. Kadın yatıştırmaya kalktı, olmadı. O da zaten

yorulmuş asabı bozulmuştu. Öbür turistler yardıma

kalktılar. Çocuk kucaktan kucağa dolaşıyor, ama çığlığı

dinmek bilmiyordu. Herkes türlü şaklabanlık yapıyor,

çocuksa bana mısın demiyordu. Baktılar, faydası yok, çocuk yeniden anasının kucağına verildi. Bu arada çığlıklar büsbütün artmıştı. Kimse ne yapacağını bilemiyordu.

Derken kılavuz, çocuğu kapıp kucağına aldı. Bu sefer çocuk iyiden iyiye azdı. Katıla katıla ağlamaya başlamıştı.

Böylesine sert bir tepkinin psikolojik bir nedeni olması

gerektiğini düşündüm. Belli ki, iç duyarlılık noktalarından birine ters düşülmüştü. Bir deneyeyim, bakayım dedim. Ananın yanına gidip "tutayım ceketinizi de, giyin üstünüze" diyecek oldum. Yüzüme hayretle baktı, sicim

gibi ter iniyordu şakaklarından çünkü, gene de isteğime

pekiyi dedi, ceketini sırtına aldı. O zaman, işte, çocuk sa-

kinleşiverdi. Gözyaşları, uluma, haykırma kesildi, "ceket....omuz ceket omuz" diye mırıldanıyordu çocuk. "Beni sonunda anlayıp ceketini omuzuna aldın" gibisine gülümseyerek, kollarını anasına uzattı. Bundan sonra gürültüsüz, patırtısız tünelden çıktık. Çocuğun

derdi şuydu: Ceket dediğin, insanın kolunda değil, sırtında durmalıydı. Bütün o bağırıp çağırmanın nedeni bu düzensizlikti, düzene aykırılıktı.

Tanığı olduğum bir aile sahnesi var, o da ilginç. Hafiften rahatsız bir kadın, arkasında iki yastık, koltuğa uzanmıştı. Bir yaşındaki kızı gelip bir masal anlatmasını istedi. Hangi ana hayır diyebilir bu isteğe? Hasta olmasına rağmen, kadın kısa bir masal anlatmaya razı oldu, çocuk büyük bir dikkatle dinliyordu annesini. Ama bayağı ateşi vardı kadının, masalı yanda kesmek zorunda kaldı. Ortada kalan bebek de ağlamaya başladı. Hizmetçi kız, koltuktaki yastıkları yatak odasına götürmeye

davranınca, büsbütün feryadı bastı. Bütün bu yaygarayla adeta, "Bari yastıkları bırak bana!" demek istiyordu.

Bebek, el üstünde, okşana, sevile anasının yanına

götürüldü. Kadıncağız, masalı yarıda kestiği için çocu

ğun ağladığını düşünerek, hasta haline rağmen yeniden

masala başladı. Ama çocuğun ağlaması dinmedi. Gözyaşları içinde, "Anne, sandalye" deyip duruyor, böylece koltuktan

kalkmaması gerektiğini anlatmaya çalışıyordu. Masalla ilgilenmiyordu artık. Annenin de, yastıklarının da yeri değişmişti. Masala, oturma odasında başlanılmış, şimdi yatak odasında devam ediliyordu. Bu kü

çük kızın kafasında dramatik bir çatışma yaratmıştı.

Bu örnekler, içgüdünün yoğunluğunu göstermeye

yarayabilir. En şaşırtıcı yanı da pek erken ortaya çıkışı.

İki yaşındaki çocukta düzen ihtiyacı artık kesin bir bi

çimde kendini gösteriyor. İşte bu çağda bu ihtiyaç bir faaliyet ilkesi haline geliyor ve okullarımızda gözlemlenen en ilginç olgulardan biri olarak dikkatleri çekiyor. Bir eşya yerli yerinde değil mi, hemen bir çocuk bitiyor orda, yerine koyuyor onu. Bu yaşta bir çocuk düzensizliği, yetişkinlerin gözüne çarpmayan ayrıntılarına varıncaya dek seziyor, farkediyor. Örneğin sabun, kutusunda değil

de, lavabonun kenarına mı bırakılmış, sandalye her zamanki yerinden mi kaldırılmış, koşuyor, hemen yerine koyuyor, düzene sokuyor.

Bir şeyin yerinde olmayışı, onun için bir çeşit dürtü,

bir faaliyet çağrısı. Bununla da kalmıyor elbet. Düzen,

doyumlandığında mutluluk yaratan yaşam ihtiyaçlarından biri. Nitekim, okullarımızda daha büyük çocuklar bile, örneğin dört yaşındakiler, ellerindeki temrini bitirir

bitirmez, gereçleri hemen yerli yerine koyarlar. En seve

seve ve kendiliklerinden yerine getirdikleri görevlerden

biridir bu. Düzen, her nesnenin çevresi içinde yerini bellemek ve nerde olması gerektiğini mimlemek demek oluyor. Yani kendini çevreye uydurmak ve böylece ona en küçük ayrıntılarına dek egemen olmak. Bir ruha uygun

çevre ise, kişinin içinde gözü kapalı hareket edebileceği

ve elini uzatır uzatmaz dilediği nesneye erişebileceği

çevredir. Böyle bir çevre huzur ve mutluluk için şarttır.

Belli ki, çocuklardaki *düzen tutkusu* yetişkinlerin-

kinden farklı bir şey. İntizam yetişkine bir ölçüde dışa

dönük bir zevk sağlar. Ama küçük çocuklar için hiç de

böyle değil. Onlar için düzen, hayvanlar için üzerinde yürüyebilecekleri toprak, balıklar için içinde yüzebilecekleri su neyse o. İlk yıllarında çevrelerinden kendilerine bulundukları ortama uydurma ilkelerini kapıyorlar. Böylece daha sonraları çevreye egemen olma olanağını kazanıyorlar. Çocuk çevresi tarafından biçimlendiğine göre, belli belirsiz bir yapıcı formülle yetinemiyor; ona kesin,

dakik ve kararlı kılavuzlar gerekli.

Düzenin nasıl bir sevinç yarattığını küçücük çocukların oynadığı oyun çeşitlerinden de izleyebiliriz. İlk bakışta mantığa aykırı oluşları dikkati çeken bu oyunların püf noktası nesnelerin yerli yerine konmasıdır. Bu işin

daha derinine dalmadan önce, Profesör Piaget'nin kendi

çocuğu üzerinde yaptığı bir deneyi anlatayım: Profesör,

rasgele bir şeyi bir iskemlenin yastığı altına saklamış,

sonra çocuğunu odadan dışarı yollayıp söz konusu nesneyi bir başka iskemlenin yastığı altına saklamış. Sanıyordu ki, çocuk geri döndüğünde o nesneyi ilk yastığın altında bulamayınca, öbür iskemlelerin yastıkları altına bakacak. Ama çocuk odaya geri döndüğünde, ilk yastığı kaldırıp bakmış, aradığını bulamayınca da, "A, gitmiş!" demekle yetinmiş. Başka yerleri aramaya hiç kalkmamış.

Bunun üzerine Profesör Piaget çocuğa o nesneyi nasıl eski yerinden alıp, öbür yastığın altına sakladığını gösterdikten sonra deneyi tekrarlamış. Çocuk yine eski yastı

ğın altına bakıp, "A, gitmiş!" demekle yetinmiş. Profesör çocuğun iyice budala olduğuna karar verir gibi olmuş. Öfkeyle ikinci yastığı kaldırıp, "Görmedin mi buraya koyduğumu?" diye çıkışınca, çocuk, "Gördüm", diye karşılık 63

vermiş, sonra da ilk yastığı gösterip, "ama burada olmalıydı" demiş.

Çocuk nesneyi arayıp bulmakla değil, nesnenin yerli

yerinde olmasıyla ilgili. Profesörün oyunu kavramadığına hükmetmiş olacak; anlaşılan nesneyi yerli yerine koymadıktan sonra oyunun ne anlamı kalır ki!...

İki üç yaşında çocukların saklambaç oyununu seyrediyordum, bir keresinde, şaştım kaldım. Mutlu, heyecanlı ve merak içindeydiler. Çocuklardan biri emekleyerek masanın altına giriyor, yere kadar inen örtünün ardına

saklanıyordu. Öbür çocuklar bunu gördükten sonra, odadan çıkıyor, az sonra dönüp örtüyü kaldırıyor, arkadaşlarını orada bulunca bir sevinç çığlığı atıyorlardı. Oyun, üst üste tekrarlandı. "Şimdi, ben saklanacağım," deyip nöbetleşe ebe oluyorlardı. Bir seferinde de büyücek çocukların kendilerinden ufak bir çocukla saklambaç oynayışını seyrettim. Küçük kız bir koltuğun ardına saklandı, büyükler mahsus onu görmezlikten geldiler, o koltuk hariç her yeri aradılar. Böylece yavruyu sevindirmek istiyorlardı. Derken bebe, olduğu yerden, "Ben buradayım!"

diye bağırmaz mı... "Görmediniz mi benim burada oldu

ğumu?" demek istiyordu, belli.

Bir gün ben de böyle bir oyuna katıldım. Bir kapının

ardına saklanmış olan arkadaşlarını buldukları için sevinçle bağırıp çağıran, el çırpan bir alay küçük çocuk çıktı karşıma: "Sen de oyna! Saklan, haydi!" dediler bana.

"Pekiyi" dedim, ve hepsi nereye saklandığımı sanki görmek istemiyorlarmış gibi, odadan çıktılar. Ama ben kapının değil dolabın ardına saklandım. Döndüler geriye, topluca beni kapının ardında aradılar. Bekledim bir süre, beni artık aramadıklarını anlayınca, ortaya çıktım.

Çocuklar bozulmuşlardı. Kırgın kırgın "Niye oynamadın

bizimle? Niye saklanmadın?" diye söylenip sitem ettiler.

Oyunların amacı zevkse (ki çocuklar bu saçma-sa-

pan oyunlarını hiç sıkılmadan tekrarladıklarına göre,

64

zevkleniyorlardı besbelli) yaşamlarının bir döneminde

her şeyin yerli yerinde oluşundan büyük zevk alıyor olmalılar. Onlar için "Saklama" bir şeyi gizli bir yere koymak ya da onu orada bulmak. Adeta "Sen görmüyorsun, ama ben onun nerede olduğunu biliyorum, ve bak, gözüm

kapalı, onu elimle koymuş gibi bulabiliyorum" demek istiyorlar.

Bütün bunlar gösteriyor ki, çocuk düzene karşı yo

ğun bir duyarlılıkla donanmış. Bu öyle bir duyu ki, nesnelerin kendini değil, nesneler arasındaki ilişkileri ayır-detmeye yönelik. Bu duyu sayesinde çevre birbirine kar

şılıklı bağımlı olan birçok parçalardan kurulu bir bütün

haline getiriliyor. Kişi böyle bir çevreye kendini uyarladığı zaman, belirli amaçlara ulaşmak üzere eylemlerini yöneltme olanağını buluyor. Böyle bir çevre bütünleşmiş

bir yaşam için gerekli temeli sağlıyor. Bu düzene göre

ayarlanmadıktan sonra, bir alay imgeyi yan yana getirmenin ne yararı var? Bu, elinde bir ev, bir dam-altı bile olmadan bir alay eşyayı toplayıp biriktirmekten başka

nedir ki? Bir sürü nesneyi bilip tanıyıp da, bunların kar

şılıklı ilişkilerinden habersiz kalan kişi, kendini içinden

çıkamayacağı bir karmaşaya, bir hercümerce kaldırıp

atıyor, demektir. İnsanoğlu yaşamında kendisini nasıl

güdüp yönelteceğini çocukluğunda öğrenir. Bu doğrultudaki ilk buyruk, doğa tarafından düzenle ilgili duyarlılık döneminde verilir. Doğa, insanoğluna adeta dünyada yerini bulmasına yardım edecek bir pusula sunmaktadır.

Tıpkı coğrafyanın ilk kavramlarını öğrenmek üzere öğrencilere sınıfın planını veren bir öğretmen gibi. Doğa, yetişkin dilinin seslerini yeniden üretebilecek gücü çocuklara sağlamakta. Sizin anlayacağınız, zekâ hiç yoktan oluşmaz, zekâ, çocuğun duyarlılık dönemlerinde attığı temeller üzerinde kurulur.

çocuk eğitimi

65/5

İÇ DÜZEN

Çocukta ikili bir düzen duygusu vardır. Bunlardan

biri dışa dönüktür ve çevresiyle ilişkilerini algılamaya

yöneliktir. İkincisi ise içe dönüktür ve vücudunun çeşitli

parçalarıyla bunlar arasındaki ilişkileri kavramaya yöneliktir. Bu çeşit duyarlılığa biz "iç uyarlama" deriz.

İç uyarlama deneyci ruhbilimciler tarafından incelenmiştir. Kişinin çeşitli uzuvlarının aldığı değişik durumları kavramasına yarayan bir kas duyusunun varlı

ğını saptamışlardır. Bu duyu özel bir çeşit bellek, yani

"kas belleğini" gerektirir.

Bu mekanik bir açıklama oluyor. Bilinçli olarak yerine getirilmiş eylemlere dayanıyor. Örneğin şöyle deniyor: Kişi bir şeyi yakalamak üzere elini hareket ettirdi

ğinde, hareket algılanıp belleğe işliyor, böylece tekrar

edilme olanağı buluyor. Demek ki insan ister sağ, ister

sol elini oynatabiliyor, başını o yana, bu yana çevirebili-

yorsa, bu sözden daha önce edindiği ussal bir gönüllü deneyimlerin sonucudur.

Ama çocuk, serbestçe hareket etmeye ve söz konusu

deneyimleri edinmeye başlamadan çok önce, o geçirdiği

yoğun duyarlılık dönemi sırasında vücudunun çeşitli durumlarını bellediğini bize kendi gösteriyor. Yani doğa, çocuğu vücudunun davranış ve durumlarına yönelik özel

bir duyarlılıkla donatıyor.

Eski kuramlar hep sinir sisteminin mekanizması

üzerine kuruludur. Oysa duyarlılık dönemleri ruhsal olgulara dayanır. Bunlar bilincin temellerini atan sezi ve dürtülerdir. Bunlar ruhsal gelişiminin temelini oluşturan ana ilkeleri doğurucu kendiliğinden gelme enerjilerdir. Demek ki, doğa, fiili gelişim için gerekli sırlarla bilinçli deneyi sağlıyor. Çevrede bu yaratıcı fethin huzur içinde gelişimini önleyen bir engel belirdiğinde bu duyarlılık döneminin keskinliği ve yoğunluğu büsbütün ortaya çıkıyor. Böyle bir şey olduğu zaman, çocuk büyük bir hu-66

zursuzluk içine düşüyor ve giderek bir hastalık görüntüsü kazanan ve dediğimiz engel ortadan kalkmadıkça ne yapılsa sürüp giden bir huysuzluk nöbeti başlıyor.

Engel ortadan kaldırılır kaldırılmaz da hem huysuzluk, hem rahatsızlık silinip gidiyor.

Bunun ilginç bir örneği, baktığı çocuğun yanından

kısa bir süre için ayrılmış olan bir ingiliz dadının başından geçmiş. Giderken yerine işin ehli bir bakıcı bırakmış, ama yeni kadın çocuğu yıkarken büyük güçlüklerle kar

şılaşıyor. Yıkanma hazırlığı başlar başlamaz çocuğa bir

hal oluyor. İki gözü iki çeşme, bu kadarla kalsa iyi, bakıcısını itiyor, elinden kurtulmaya savaşıyor. Bakıcı ne yapsa boş, çocuk neredeyse düşman oluyor kadına. İlk

bakıcı dönünce, çocuk sakinleşiyor, keyifle yıkanmaya

başlıyor. Okullarımızdan birinde eğitilmiş olan bu dadı,

çocuğun önceki ters davranışlarının ruhsal nedenini

araştırmaya girişiyor. Çocuğun çat-pat konuşmasından

işin aslını anlamaya çalışıyor.

İki şey çıkıyor meydana: Çocuk, ikinci bakıcıyı kötü

kişi bellemiş. Ama niye? Onu ters yıkadığı için! Bakıcılar

çocuğu yıkayış biçimlerini karşılaştırıyorlar, fark ortaya

çıkıyor. İlki çocuğu sağ eliyle başının yakınından, sol

eliyle de ayağından tutuyor. Öbür bakıcı ise tam tersini

yapıyor.

Aklıma gelen bir başka örnek daha var. Daha ciddi

bir olay. Ben de karıştıydım buna. Gerçi doktor olarak

doğrudan doğruya müdahale etmedim, ama gene de yardımım dokundu. Söz konusu çocuk, ancak bir buçuk ya

şındaydı. Aile bir yolculuktan yeni dönmüştü. Ama yolda

fazla bir sıkıntı çekmiş değillerdi. Birinci sınıf otellerde

kalmışlar, bebeğin beşiği ve yiyeceği önceden hazır edilmişti hep. Şimdi de ferah bir apartmanda kalıyorlardı, beşik olmadığı için bebe, anasıyla geniş bir yatakta yatıyordu. Hastalığın ilk belirtileri uykusuzlukla karın ağrı-

sıydı. Bebeğin bütün gece kucakta taşınması gerekmişti.

Çocuk doktorları çağrıldı. Perhiz verildi, güneş banyosu,

açık havada gezinti tavsiye edildi. Hiçbirinin faydası olmadı, sabahlara dek bütün aile uykusuz, çocuğun başında bekleyip durdu. Sonunda bebeye nöbetler gelmeye başladı, yatağın içinde kıvranıp durdu. Nöbetler sıklaştı,

günde üç kez gelir oldu. Çocuklardaki sinir hastalıklarıyla uğraşan ünlü bir uzmandan randevu alındı. İşte bu sırada devreye girdim ben. Çocuk sağlıklı görünüyordu;

anasına babasına bakılırsa, yolculuk sırasında da sağlık

durumu iyi gitmişti. Şu halde, rahatsızlığın ruhsal bir

nedeni olması gerekirdi. Kocaman yatağın içinde çocu

ğun kendini oradan oraya attığını görür görmez, ilk aklıma gelen de bu oldu. İki yastık alıp, dikey yanlarıyla beşi

ğe benzer ufak bir yatak biçimi alacak şekilde paralel olarak yerleştirdim. Sonra da çarşafla, battaniyeyle sarmalayıp bu derme çatma beşiği çocuğun yatağının yanına koydum. Bebek bir baktı ona, ağlamayı kesti, yuvarlandı, beşiğin yanına kadar geldi, attı kendini içine, "Cama, cama, cama" (beşiğe öyle diyordu) diye çığırdıktan sonra, uykuya daldı. Bir daha da huysuzluk etmedi.

Anlaşılan, çocuk büyük yatağın içinde küçücük

bedenine beşik yanlarının sakladığı desteği yitirmişti.

Rahatsızlığının, o onulmaz sanılan illetin nedeni buydu.

Gösterdiği tepki duyarlılık döneminin gücünü ortaya

koyması bakımından ilginç.

Çocuğun düzen duygusu bizimkine benzemez. Ka-

yıtsızlaşmışız biz. Çocuk ise, yeni izlenimler kazanma

süreci içinde. Hiç yoktan girişiyor işe, onun için de yorgunluk morgunluk dinlemiyor. Bizler babasının emeğiyle kazandığı paralara güvenen zengin çocukları gibiyiz.

Babamızın para kazanma uğruna çektiği çileleri aklımıza bile getirmiyoruz. Toplum içinde yerimiz sağlama bağlandığı için etrafa karşı soğuk ve kayıtsızız. Ama

unutmayalım ki, çocukluğumuzun geliştirdiği zekâyla

düşünüyor, onun eğittiği kaslarla hareket ediyoruz. Bugün kendimizi dünyaya uydurabiliyorsak, çocukluğumuzdaki emeklerimiz sayesindedir. Bugün zenginsek,

çocukluğumuzun mirasına konduğumuz için; o hiç yoktan başlayıp geleceğimizin temellerini atan küçücük varlığa borçluyuz her şeyimizi. Bir hiçten girişip işe, gelecek yaşamınızın temellerini atar, ilk ilkelerini saptarken, çocuk o el kadar bedeninden umulmadık nice çabalar gösteriyor. Yaşamın kaynağına o kadar yakın ki, sırf eylem uğruna eyleme girişiyor. Bizim ne bildiğimiz, ne de hatırladığımız yaratıcılığın yolu da budur 69

9. ZEKÂ

Çocuk eğitimi kuram ve pratiğinde hâlâ büyük etkisini sürdüren mekanist ruhbilimcilerin direnmelerine rağmen, bir çocuğu kısa bir süre incelemek, zekanın yavaş yavaş ve dışardan oluşmadığını görmemize elverir.

Bu, adını andığımız psikologların bilgi kuramına göre,

dış nesnelerden edindiğimiz izlenimler, adeta duyularımızın kapısını vurup zorla aralar. Ondan sonra da ruhsal kesime girer ve birbiriyle yavaş yavaş buluşup anlaşıp

örgütlenerek, zihni kurar. Çocuğun çevresinin etkisi altında, eli-kolu bağlı, pasif bir varlık olduğu farzolunur.

Dolayısıyla yetişkinlerin mutlak denetimi altındadır.

Üstelik çocuk, onlara göre, zihnen pasif olması bir yana,

yetişkinlerin yoğurup içini dolduracakları boş bir kutu

bellenir.

Hemen söyleyelim ki, deneylerimiz çocuğun çevresinin zihinsel gelişimindeki önemini küçüksememize imkân verecek nitelikte değildir. Bilindiği üzere bizim

eğitim sistemimiz, çocuğun çevresini her şeyin başı belleyecek kadar önemli sayar. Öte yandan biz, öbür eğitim sistemlerine kıyasla, duyulara çok daha esaslı ve ussal

bir önem tanırız. Ama bizim görüşümüzle çocuğu sırf pasif bir varlık belleyen eski görüş arasında ince bir ayrım vardır. Biz çocuğun iç duyarlılığında diretiriz. Çocuk

aşağı yukarı beş yaşına dek süren ve çevresinden akıl-al-

maz bir kapıcılıkla izlenimler devşirmesine elveren bir

duyarlılık dönemi geçirir. Duyularıyla bu imgeleri fiilen

toplayan bir gözlemcidir. İmgeleri yansıtan bir ayna de-

ğil, gerçek bir gözlemcidir, iç güdüsüyle ya da bir tutku ve

hevesle bu işe girer, dolayısıyla imgelerin seçiminde söz

sahibidir. James, kişinin nesneleri parçalarının eksiksiz

tümlüğü içinde göremeyeceğini söylerken, bunu kasdet-

miştir. Birey, nesnenin sadece bir bölümünü görür ve

onu kendi duygularının ve ilgilerinin ışığı altında gözlemler. Demek ki, bir nesne, değişik bireyler tarafından değişik olarak betimlenir. James'in bu konuda verdiği

örnekler de ilginç. Diyor ki: "Yani giysilerinizi ele-güne göstereyim derken, başkalarının giysilerine dalar gözleriniz, bu arada da bir otomobilin altında kalmamız ihtimali belirir."

Ufak çocukların karşılaştıkları onca simge arasında

bazılarını seçmesine yol açan özel ilgiler nedir? diye bir

soru gelebilir akla. Bunun cevabı, James'in yukarıda andığımız örneğinde yer alan düşünce zincirlemesine yol açacak bir dış dürtünün söz konusu olmadığıdır. Çocuk,

hiçten başlar ve yalnız başına ilerler. Duyarlılık dönemleri de çocuğun düşünme yeteneği üzerinde dönenir. Do

ğal ve yaratıcı olan düşünme süreci canlı bir varlık gibi

yavaş yavaş gelişir ve çevresinden devşirdiği imgenin zararına olmak üzere güçlenir.

Düşünme ilk duyguyu ve enerjiyi sağlar. Çeşitli imgeler düşünmeye hizmet etmekle görevlendirilmişlerdir; çocuk da ilk imgelerini devşirirken düşünme yeteneğinin

gelişmesini sağlar. Çocuk bu imgelerin tutkunu ve tirya-

kisidir. Bildiğimiz gibi, ışığa, renklere saldırır adeta, onlarla zenginleşir. Ama biz bu iç olguyu, yani düşünme sürecini bütün acemiliğine rağmen, kendiliğinden gelen bir hareket olarak nitelemek istiyoruz. Çocuğun ruhsal hali

elbette saygımıza ve yardımımıza layık bir konudur. Çocuk hiçten başlayarak zekâsını ve insana özgü niteliklerini geliştirir. Küçücük ayaklarıyla ilk adımını atmadan çok önce bu yolun yolcusu olmuştur.

Bu, uzun açıklamalar yerine kısa bir örnekle daha

iyi anlatılacak galiba. Doğduğu evden hiç dışarı çıkarıl-

mamış olan dört aylık bir bebenin başına gelenler geliyor

aklıma. Bakıcısının kucağındayken, bir gün, babasıyla

aynı evde kalan amcası birlikte karşısına çıkmışlar. Bebek iki adamı birden görünce şaşırmış, irkilmiş. Çalışmalarımızla öteden beri ilgilenen babayla amca, çocuğun ürküntüsünü gidermeye davranmışlar. Çocuğun gözünün önünden ayrılmaksızın biri sağa, biri sola kaymış.

Çocuk ikisinden birine dönüp iyice bir süzdükten sonra,

gülümsemiş. Derken bir kaygı belirmiş yüzünde, hemen

başını çevirip, öbür adama bakmış, bir süre geçtikten

sonra, ona da gülümsemiş. Başını bir yandan bir yana çevirerek bu hareketi beş-on kere tekrarlamış. Her seferinde de yüzünde aynı kaygı ve ardından da aynı ferahlama ifadesi belirmiş. Bu, aynı yaşta ve boyda olan iki adamın

ayrı kişiler olduğunu kavrayıncaya dek sürmüş. Daha

önce ikisi de, birbirlerinden ayrı olarak, çocukla oynaşmış, onu kucağına alıp gülmüş, koklaşmışlar. Bebek, bunların anasından, bakıcısından ve evdeki öbür kadınlardan farklı olduklarını kavramış olacak, ama iki adamı bir arada görmemişmiş. Demek ki ikisini aynı adam sa-nıyormuş. ikisi birlikte karşısına çıkınca telaşa düşmüş

zavallı. Kendisini çevreleyen kargaşa içinden tek bir

adamı yalıtlamış, derken bir başka adam görünce, hatasını anlamış. Daha dört aylık bile, ruhsal bir varlık haline gelme süreci

içinde savaş verirken, insan zekâsının yanılırlığını farketmiş.

Bu iki adam, çocuğun doğum anından başlayarak

ruhsal bir yaşama sahibolduğunu bilmeselerdi, bebeğin

uyanıklığını artırma süreci içinde ona yardım olanağını

bulamayacaklardı.

Daha büyük çocuklardan da bu çeşit örnekler verilebilir. Altı aylık bir bebek, yere oturmuş, yastıkla oynuyordu. Yastık, çiçek ve çocuk resimleriyle süslüydü. Çocuk, büyük bir keyifle çiçekleri kokluyor, çocukları öpüyordu. Çocuğa bakan kadın, yeterince eğitilmediği için, çocuğun daha başka şeyleri de koklamaktan, öpmekten

hazzedeceğini umarak, önüne bir sürü şey yığıp, "Onu da

öp, bunu da!" diye girişiyor. Ama bu yüzden çocuğun resimleri öğrenip belleğine işleyerek ve böylece huzur ve barış içinde kendi iç yapımını sürdürerek kendi kendini

örgütleyen aklı karışmış oluyor. Bir iç uyum kurma yönündeki gizli çabaları ne olup bittiğini kavrayamayan bir yetişkin tarafından aksatılıyor.

Yetişkinler çocuğun gözlemlerini, uğraşlarını yarıda keserek, ya da eğlendirmeye, oyalamaya kalkışarak da çocuğun bu iç çabasmi köstekleyebilirler. Çocuğun elini tutar, kucaklar, öper, uyusun da büyüsün diye ayağında sallayarak içinde bulunduğu ruhsal gelişimin çizgisini sakatlarlar. Böylece gafil yetişkinler, çocuğun ilkel isteklerini baskılarlar.

Oysa çocuğun bu ara devşirdiği imgeleri bütün berraklığıyla saklayabilmesi gereklidir, çünkü bu imgelerin berraklığına ve onların arasındaki farkların keskinliğine dayanarak, zekâsını yoğuracak, biçimlendirecektir.

Bir uzman, bebelerin beslenmesi konusunda ilginç

bir deney yapmış. Kurduğu klinikte giriştiği çalışmalara

dayanarak, çocukların beslenmesinde kişisel etkenlerin

hesaba katılması gerektiği kanısına varmış. Bakmışlar

ki, ana sütünün yerini tutacak, hiç değilse belirli bir yaşa

gelinceye dek, bütün çocuklara birden verilebilecek tek

bir besin yok, birine iyi gelen besin öbürlerine yaramıyor.

Klinik, hem fiziksel, hem de estetik bakımından örnek

bir klinik. Başvurduğu yöntem altı aylığa kadar bebekler

üzerinde olumlu sonuçlar veriyor, ama bu çağı geçtikten

sonra işler çatallaşıyor. Oysa aslında altı aylıktan büyük

bebeklerin beslenmesi genel olarak çok daha kolay sağlanabilir. Klinikte ayrıca yoksul analar için bir de dispanser var. Onlara bebelerini nasıl besleyecekleri üzerinde yardımcı oluyorlar. Gelgelelim, klinikte yatan bebeler, kaygı verici belirtiler gösterirken, bu yoksul bebelerde bu kötü belirtilerin hiçbiri görünmüyor. Gözlemini birkaç kez daha tekrarladıktan sonra, profesör, bu olgu-73

nun ardından ruhsal etkenler bulunması gerektiği kanısına varmış. Ve klinikte beslenen altı ayı geçkin bebelerde, "ruhsal besin yetersizliğinin yarattığı bir bunalımın"

söz konusu olduğunu görmüş. Bebeleri sade kliniğin ta-

raçasında değil, daha önce görmedikleri yerlerde gezmeye çıkarmaya, onlar için yeni yeni eğlenceler düzenlemeye başlayınca, zavallıcıklar kendilerine gelmişler, sağlıkları düzelmiş.

Birçok deneylerden kesin olarak anlaşıldığına göre,

çocuklar ilk yaşlarında çevrelerinden açık-seçik izlenimler devşirebiliyor, sonradan da bunları resimlerde görür görmez seçebiliyorlar. Ama bu izlenimler kazanıldıktan

sonra da, o başlangıçtaki canlı ilgi azalıyor, gücünü yitiriyor.

İkinci yaşın başından itibaren, çocuğun renkli nesnelere, cırlak renklere karşı tutkunluğu kalmıyor, o duyarlılık dönemlerine özgü coşkunluk yatışıyor, bundan böyle yetişkinlerin dikkatini bile çekmeyen küçücük kü

çücük nesnelerin üzerine düşüyorlar. Hatta diyebiliriz

ki, çocuk adeta görünmeyen şeylerle, ya da biz yetişkinlerin hiç ilgimizi çekmeyen nesneciklerle ilgileniyor.

Bu duyarlılığı ilkin on beş aylık bir bebede gözlemledim. Bahçeden kahkahasını duydum, bu yaşta ender görülür böyle güldükleri. Gittim baktım kendi başına gidip taraçanın tuğlaları üstüne oturmuş, yanıbaşında güneş

ışığıyla pırıl pırıl yanan bir sardunya tarhı var. Ama bebeğin gözü onlarda değil, başını eğmiş, bir şeye bakıyor, ama ne, belli değil. Tuhafıma gitti, acaba gene o şaşırtıcı

çocuk cilvelerinden biriyle mi karşı karşıyayım diye meraklandım. Yanaştım yanına, tuğlalara dikkatle baktım, bir şeycikler göremedim. Derken bebe, adeta ölçülü-biçili

bir sesle açıklamasını yaptı. "Küçük şey oynuyor orada!"

dedi. Gösterdiği noktaya diktim gözümü: Küçücük adeta

mikroskopik, üstelik tam tuğlaların renginde bir böcek

büyük bir hızla koşturup duruyordu. Çocuğun hayranlı

ğını çeken şey, bu kadar küçük bir varlığın olabileceği,

üstelik hareket edebildiği, hatta koşabildiğiydi. Hayranlığını, bu yaştaki çocuklarda rastlanmayan bir kahkahayla dile getirmişti. Sevinci de ne güneşten, ne çiçeklerden, ne de çevresindeki parlak renklerden doğuyordu.

Gene aynı yaşlarda bir oğlan çocuğu afallattı beni.

Anası, önüne oynasın diye alacalı kartpostallar koymuştu. Çocuk, belli, ilgilenmişti bunlarla, bana da kartları göstermeye getirdi, çocukça diliyle, "pat-pat" dedi, otomobil demek istedi yani. O zaman anladım, demek bana otomobil resmini göstermek istemiş.

Önünde bir alay cicili-bicili kart vardı, anası eğlensin diye özene bezene seçmişti. Kiminde ayı, zürafa, maymun gibi hayvan suretleri, kiminde de evcil hayvanlar, kuşlar vardı. Çeşit çeşit resimler, evler, insanlar, dağlar.

İşin tuhafı, bunca kalabalığın arasında tek bir otomobil

resmi yoktu. Bunun üzerine, "Otomobil yok bunlar arasında," dedim çocuğa. Baktı yüzüme. Kartlardan birini seçti çıkardı, muzaffer bir edayla, "Bak!" dedi. Resmin ortasında şipşirin bir av köpeği vardı, yanında silahı omu-zunda bir avcı, köşede bir kulübe ve bir yol, yolun üzerinde de kara bir nokta. Çocuk noktayı parmağıyla mimleyip gine, "pat-pat!" dedi. Alıcı gözüyle baktım, o adeta göze görünmeyecek kadar küçük nokta, sahiden de bir otomobili temsil ediyordu. Bir otomobilin böyle küçük bir nokta halinde, ama her şeyi tamam resmedilmesi ve gözle güçlükle seçilir olması, çocuğun ilgisini çekmiş, onun üzerine de bana bu ganimeti göstermeye heveslenmiş-

ti.

Çocuğun dikkatini öbür resimlere çekeyim dedim.

Zürafa resimli kartı alıp uzattım, "Upuzun boynuna

bak!" dedim. Çocuk, suratı bir karış asık, "züraf," deyip kesti. Ben de üzerine varamadım.

Görülüyor ki, çocuk iki yaşındayken değişik bir dönem geçiriyor, bu süre içinde doğa, hemen her şeyi bilincine sindirsin diye adeta, çocuğun zekâsını aşama aşama ilerletiyor.

Örneklerini vereyim bunun. Bir seferinde yirmi aylık bir oğlana yetişkinler için hazırlanmış güzel, resimli bir kitap gösteriyordum. Çevresine çocuklar toplanmış

yaşlı bir adamın resmini gösterdim, açıklamaya da giriştim.

"Bak, burada bir çocuk var, adam kucağına almış"

dedim. "Bak, öbür çocuklar da adamın omzuna dayamışlar başlarını, nasıl yüzüne bakıyorlar, nasıl seviyorlar onu, değil mi?"

Çocuğun yüzünde en ufak bir ilgi bile belirmedi. Bunun üzerine ben hiç umursamıyormuşum gibi, yaprağı çevirdim, bir başka resme geçtim. Derken çocuk birdenbire, "Uyuyor," dedi. Afalladım. "Kim uyuyor?" dedim.

Çocuk gayet ciddi, "Adam," diye karşılık verdi. Ve "yaprağı çevir de gör," demeye gelen bir işaret yaptı.

Resme yeniden baktım, çocuklarla adam bakışıyorlardı. Daha bir dikkatle süzdüm: Adam, çocuklara üstten baktığı için gözkapakları uyuyormuş gibi aşağı inikti.

Çocuk, hiçbir yetişkinin gözüne çarpmayacak bir ayrıntıya dikkat etmişti.

Yetişkinler üç-dört yaşındaki çocuklara, sanki şimdiye dek hiç görmemişler gibi birtakım alelade nesneler gösterirler. Bu, sağır olmayan birinin kulağına onu sa-

ğırmış belleyip avaz avaz bağırmaya benzer. Yetişkinlerin bir başka yanılgısı da çocukların sırf renkli nesnelerle, cırlak renklerle, şamatayla ilgilendiklerini sanmalarıdır. Çocuğun dikkatini çelmek için hep bu tür şeylere sarılırlar. Hepimiz görmüşüzdür, çocukların türkülerle,

çan sesleriyle, rüzgârda yapraklanan bayraklarla, parlak ışıklarla ilgilendiklerini. Ama bu keskin ilgiler dışarıya dönük ve geçicidir, ömrü kısa heveslerdir. Kendi hareketlerimizle kıyaslayalım bunu. Örneğin kitap okurken, sokaktan bir mızıka geçse, kalkar, pencereye gider, ne oluyor diye bakarız. Ama sonra da yerimize döner, kitabımızı yeniden elimize alıp okumaya başlarız. Kalkıp, 76

pencerenin önüne gittik diye gürültüden hoşlandığımız

yargısına varmak kimsenin aklından geçmez. Ama işte

çocuklar için kararımızı verir, işin içinden çıkarız. Güçlü

bir dış dürtünün çocuğun dikkatini çekişi sadece geçicidir ve gelişiminin kaynağı olan iç yaşamıyla bir alışverişi yoktur. Çocuğun iç yaşamının kanıtını ise bizlerin umursamadığı ufak-tefek şeylere kendini verip dikkatini sürekli olarak üzerine yönetmesinde aramalıdır. Ama onun söz konusu nesnenin küçüklüğüyle ilgilenişi, o nesnenin üzerinde büyük etki bırakışından değil, gösterdiği o şefkatli anlama çabasından dolayıdır.

Yetişkinler için çocuğun zihni, anlaşılmaz bir bilmecedir. Onu böyle bir türlü anlayamayışları ise, içindeki ruhsal enerjileriyle değil, sırf dış belirtileriyle değerlendirmeye kalkmaları yüzündendir. Çocuğun hareketlerinin gerisinde doğru işleyen bir zekânın varlığını kavramalıyız. Hiçbir şeyi nedensiz, amaçsız yapmaz. Her çocukça tepkinin huysuzluk olduğunu söylemek kolay, ama huysuzluk öyle sanıldığı kadar basit bir şey değil ki.

Huysuzluk her şeyden önce çözümlenmesi gereken bir

sorundur. Kimi zaman çözümünü bulmak kolay olmayabilir, ama çözümü aramak bile kendi başına ilginç bir uğraş. Eğer yetişkin bu huysuzluk dediğimiz esrarın cevabını bulabilirse çocuğa karşı davranışı değişmeye başlayacak, ona karşı yeni bir sorumluluk duygusuyla dona-nacaktır. Düşüncesiz bir hükümdar ya da bir kadı olmaktan çıkıp öğrenciliği benimseyecektir.

Aklıma bir grup kadının çocuk kitapları üzerindeki

tartışması geldi. On sekiz aylık yavrusunu yanısıra getirmiş olan genç bir ana, "Ne saçma-sapan kitaplar var,"

diye söze girişti. "Hele bir tanesi... Tanrı korusun... Adı *Arap Yavrusu Zambo.* Zambo, zenci çocuğu, doğum gününde anası babası armağanlar getiriyor: Kasket, pabuç, çorap filan... Bir de alacalı bir giysi. Anası bıbası yemek hazırlarken Zambo dışarı sıvışıyor. Sokakta bir alay 77

yaban hayvanına rastlıyor, onların gönlünü etmek için

her birine bir şeyler veriyor. Kasketini zürafaya, pabuçlarını kaplana filan... Sonunda çırılçıplak, iki gözü iki çeşme eve dönüyor, ama hikâyenin sonu mutlu. Anası babası bağışlıyorlar onu, kitabın yaprağında da resmi var, güzel bir ziyafet çekiyorlar Zambo'ya."

Derken, kadın kitabı görsünler diye yanındakilere

verdi. Çocuk birdenbire, "Yok, Lola..." diye bağırdı. Şaşaladı herkes "yok Lola..." dediği neydi ki?

Anası, "Lola ona bakan kadının adı," dedi çıktı. Ama çocuk bu sefer, "Lola" diye feryadı bastı büsbütün. Sonunda kitabı verdik eline, son resmi gösterdi. Hikâyenin metninde yoktu, ama kitabın kabında küçük zencinin

ağlayan bir resmi vardı. O zaman Lola'dan ne kastettiğini anladık. "Hora" ağlamak demekti İspanyolca, çocuk

"Hora" diyemiyor, "Lola" diyordu.

Çocuk haklıydı. Kitabın son resmi mutlu bir sahneyi

değil, Zambo'yu ağlarken gösteriyordu. Kimse dikkat etmemişti buna. Anasının, "Hikâyenin sonu mutlu," demesi üzerine, itirazı yerden göğe haklıydı.

Çocuk, belki, anasından çok daha dikkatli bakmıştı

kitaba. Son resmin de Zambo'yu ağlarken gösterdiğini

gözden kaçırmamıştı. Anasının konuşmasını tam izlemiş bile olsa, gözleminin doğruluğu dikkat çekiciydi.

Çocuğun ruhsal kişiliği, bizimkinden alabildiğine

farklıdır. Hem de bu bir nicelik değil, nitelik farkıdır.

En ufak ayrıntıları toparlayan çocuk, bizleri horgö-

rürse yeridir. Çünkü bizim hiç durmadan yaptığımız zihinsel birleşimlerden habersizdir. Bu yüzden de bizlere beceriksiz, sakar, savruk, baktığı şeyi iyi göremeyen ki

şiler gözüyle bakmakta olmalıdır. Çocuğun açısından

bizler hiç de dakik kişiler değiliz. Ayrıntılarla ilgilenmediğimiz için bizi kaygısız, az buçuk budala belliyor olmalı. Düşündüğünü dile getirebilseydi, eminim, bize güveni 78

olmadığını söylerdi. Tıpkı bizim ona güvenmediğimiz gibi. Düşünce tarzlarımız öyle taban tabana zıt ki...

Bu yüzden de çocuklarla yetişkin bir türlü birbirini

anlayamıyor.

79

10. GELİŞİMİN ENGELLERİ

UYKU

Çocukla yetişkin arasındaki çatışma, çocuğun geli

şiminde bağımsız hareket yeteneğine eriştiği aşamada

başlar. Tabii hiç kimse çocuğun görmesini, duymasını,

böylece dünyasını fethetmesini tamamıyla önleyemez.

Ama çocuk kendi başına harekete, yürümeye, çeşitli nes-

nelere dokunmaya başlar başlamaz, iş değişir. Yetişkin,

çocuğu istediği kadar sevsin, içinde güçlü bir savunma içgüdüsü belirir. İki ayrı ruh hali, yani çocuğunkiyle, yetişkinin ruh hali öylesine çelişiktir ki, belirli ayarlamalar yapılmadıkça, ikisinin birlikte yaşamasına olanak yoktur. Ve tabii bu ayarlamalar sosyal statüsü, mevkii dü

şük olan çocuğun zararına olacaktır. Çocuğun yetişkinler çevresine uymayan hareketleri, elbet kısıtlanacaktır.

Bunu yaparken de yetişkin, savunucu davranışından

kendisi de habersiz olduğundan, çocuğun iyiliği için, ona

sevgisinden böyle davrandığına inanacaktır.

Ama yetişkinin bu bilinçsiz savunması bir maske ardından yürütülecektir. Malını canının yongası belleyen yetişkin, "çocuğu gereğince yetiştirme" görevinin ardına gizlenecek, huzurunun bozulmasına hoşgörüşsüzlüğünü

ise, "Çocuğu yeterince uyutarak sağlığını gözetme" bahanesine bağlayacaktır.

Cahil bir anne, kendini çocuğuna karşı azarla, şamarla, ya da ikide bir evden sokağa kovalayarak savunur, ama bunların ardından da yavrusunu kucaklayıp, **80**

öperek, gönlünü alacak, ana sevgisini ortaya koyacaktır.

Ama toplumun daha seçkin katlarına özgü biçimcilik, sevgi, esirgemezlik, sorumluluk duygusu gibi davranışları hep bir özdenetim ve disiplin kisvesi altında kabullenilir. Bu yüzden de kibar hanımlar çocuklarının elinden kurtulmada çok daha kesin ve acımasız, üstelik

hesaplı hareket ederler. Çocuklar, bakıcının eline verilip, ya gezmeye, ya uykuya yollanılır.

Bu kadınların emrindeki çocuk bakıcılarına karşı

gösterdikleri hoşgörü, ilgi ve olağanüstü itina, çocuklarının kendilerinden uzak tutulması uğruna her şeye razı olduklarını kanıtlar.

Çocuk, ortaya çıkıp, hareket özgürlüğü kazanır kazanmaz, etrafındaki devler yanını yöresini kapamak, tıkamak için etmediklerini koymazlar.

Malını saldırganlara karşı koruma insanlar için bir

doğa yasasıdır. Uluslar arasında bu eğilim çok daha şiddetlenir. Bu içgüdüsel öz-savunmanın kaynağı insan ruhunun bilinçaltı derinliklerinde yatar. Bu amansız olgunun ilk belirtileri, yetişkinlerin yeni kuşakların saldırılarına karşı mallarını ve huzurlarını korumak için aldığı tedbirlerde görülür. Ama bütün bu çabalara rağmen, saldırganlık püskürtülemez. Kırankırana bir dövüş sürüp gider.

Yetişkinin "çocuk ortada dolaşmaman!" demesi kolay. Anladık, kendine ait olmayan şeylere de dokunma-malı! Fazla

konuşmamalı, bağırıp çağırmamak! Ne kadar çok uyursa o kadar iyi! Ya da evden dışarda olmalı!

Kiminle çıkıyor dışarı, çocuğu seven biri mi, değil mi, orası bizi ilgilendirmez... Diyeceğim, yetişkinler, açık konu

şalım, miskinliklerinden en kolay çareye sarılırlar, yatırırlar yatağa çocuğu...

Çocuğun uyuması gerektiğine kim itiraz edebilir

ki?

Ama şu yerinde duramayan cıvıl cıvıl yavrucak, belli

ki, doğuştan "uykucu" değil. Elbet uykuya ihtiyacı var, yeterince uyuması gerek, ama gerekli olanla zorla yapılanı birbirinden ayırdetmeliyiz değil mi? Güçlü kişi, telkinle güçsüze istemini kabul ettirebilir. Çocuğu gerekti

ğinden fazla uyumaya zorlayan yetişkin, bilinçsiz de olsa, telkin gücüyle kendi istemini zavallıya kabul ettirmektedir.

Yetişkinler, ister okumuş, ister cahil olsun, bu canlı,

hareketli varlığı uykuya mahkûm ederler. Zengin evlerinde iki, üç ya da dört yaşında çocuklar gerektiğinden çok uyumaya zorlanır. Yoksul ailelerde olmaz bu. Bütün

gün sokakta oynarlar, anaları da ille yatın diye zorlamaz

onları, çünkü rahatsız etmezler analarını. Genellikle

yoksul çocukları varlıklıların çocuklarından daha az sinirlidir. Bunun bir nedeni de zengin çocuklarının başının belası uykudur belki. Bir seferinde yedi yaşında bir kızcağız kendisini hep gün batmadan yatırdıkları için

ömründe yıldızlan görmediğinden yakındıydı bana. "Fırsat bulursam, bir gece bir dağın tepesine çıkıp, sırt üstü uzanacağım toprağa, yıldızları seyredeceğim," dedi.

Birçok ana baba vardır çocuklarının erken yatmasından övünür durur. Ne o? Böylece geceleri diledikleri yere gidebiliyorlarmış.

Çocuğun yatağı bile eziyet kaynağı olabilir. Yetişkinlerin o geniş ferah yataklarını düşünün, bir de o çocukların yatırıldığı kafes gibi nesneleri gözünüzün önüne getirin! Yere düşmesinmiş! Yataktan çıkıp onu bunu kırmasınmış! Üstüne üstlük gün ışığıyla uyanmasın diye odası da karartılır. Çocuk değil, kanarya sanki!

Çocuğa yapabileceğimiz en büyük yardım, onun için

ihtiyaçlarına uygun bir yatak sağlayıp, gerektiğinden

fazla uyutma belasından kurtarmaktır. Bırakmalı çocu

ğu yorulduğu zaman uyusun, dinlendiğinde de kalksın.

Onun için diyoruz ki o kafes biçimi çocuk yatakları çöplü

ğe atılmalı. Çocuk için yere yakın doğru dürüst bir sedir

hazırlanmalı. İstediği zaman yatsın, istediği zaman

kalksın.

Çocuğun ruhsal yaşamına yararlı ve uygun bütün

yeniliklerde olduğu gibi, alçak yatak da ekonomiktir. Çocuk sade eşyalar ister, çapraşık eşyalar gelişimine yardımcı değil, engel olur. Birçok ailelerde bu dediğim yatak devrimi alçak bir somyayla başarıldı. Bu sayede çocuklar

akşamlan kendiliğinden güle oynaya yatağına yatıyor,

sabahlan da kimseyi tedirgin etmeksizin kalkıyor. Bu gibi örnekler yetişkinlerin kendi istemlerini çocuklara zorlamaları yüzünden nasıl hem kendilerini, hem de evlatlarını rahatsız ettiklerini açıkça ortaya koyuyor. Aslında

pekâlâ dizgine sokabilecekleri savunma içgüdüleri yüzünden çocuklarının ihtiyaçlarına aykırı davranıyorlar.

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki, yetişkin çocuğun ih-

tiyaçlannı doğru yorumlayıp, onları karşılamaya ve yavrusuna elverişli bir ortam hazırlamaya bakmalı. Ancak böylece insanlığa gerçekten yararlı olacak yeni bir çağ

açılabilir. Yetişkinler, çocuğa kendinden büyüklere itaa-

ta zorunlu bir varlık, bebekken de yastık gibi taşınacak

bir eşya gözüyle bakmaktan vazgeçmeli, çocuğun gelişiminde kendilerine ikinci derecede bir rol düştüğünü kavramalıdırlar. Yardım edebilmeleri için onları anlamaya

çalışmalıdırlar.

Anasının ve eğitimiyle ilgili herkesin amacı ve isteği

bu olmalı. Çocuk, yetişkinden tabii ki zayıftır. Kişiliğini

geliştirebilmesi için, yetişkinin kendini dizginleyip çocu

ğun gösterdiği yolu tutması gerekir. Çocuğu anlayıp

onun izinden gitmeyi de ayrıca bellemeli.

11. YÜRÜME

Yetişkinin izlemesi gereken yol, kendi çıkarından

vazgeçip büyümekte olan çocuğun ihtiyaçlarına kendini

uydurmaktır.

Üst düzeydeki hayvanlar, yavrularının ihtiyaçlarına kendilerini ayarlarken, içgüdüsel olarak böyle hareket ederler. Anası, yavru fili sürünün arasına getirdiği zaman, koskoca hayvanlar adımlarını yavrunun adımlarına göre ayarlarlar; yorulup durunca onlar da durur.

Bizden başka toplumların yaşamlarında da buna

benzer davranışlara rastlanıyor. Bir gün bir Japonun

küçük oğlunu gezmeye çıkardığını gördüm. Peşlerine

düştüm, bir buçuk, iki yaşlarındaki oğlan birden durup

babasının bacağını sarıldı. Adam da durdu, oğlan oyununu bitirinceye dek yerinden kıpırdamadı. Ancak, oğlan, babasının etrafında dönmekten bıktıktan sonra, yeniden

yürümeye koyuldular, ama gene ağır ağır. Az bir süre

sonra, oğlan, kaldırımın kenarına çöktü, babası da yanında dineldi. Ciddiydi ama olağanüstü bir davranışta bulunur gibi bir hali yoktu. Oğlunu gezmeye çıkartmıştı,

birlikte yürüyorlardı; hepsi o kadar.

Dengesini sağlamak ve iki ayağı üzerinde ilerlemeye gerekli hareketleri koordine etmeyi öğrenebilmesi için. Çocuk için en uygun gezinti tarzı da budur zaten.

Öbür memeliler gibi insanın eli ayağı da dört; ama

dört ayak değil, iki ayak üzerinde yürüyor. Gerçi maymunların yerde yürüdüklerinde destek olarak kullandıkları uzun kolları var, ama insan sırf iki ayağının üze-84

rinde dengeli olarak yürüyebilen tek hayvan. Dört ayaklılar yürürken, sırayla bir ön ayağını, bir de ona çapraz ard ayağını kaldırır, öbür ikisi yerdedir. Ama insan yürürken, bir bu ayağına, bir öbür ayağına dayanır. Doğa, bu yer değiştirme sorununu, çeşitli biçimlerde çözüme

bağlamıştır. Hayvanlar yürümeyi içgüdüleriyle öğrenir,

insan ise ısrarlı ve gönüllü çabasıyla beller yürümeyi.

Çocuk yürüme yeteneğini gökten zembille değil, yü-

rüye yürüye edinir. Anaların, babaların onca sevinçle

karşıladıkları ilk adım, doğanın fethinde büyük bir

adımdır ve genellikle bir yaşından iki yaşına geçiş günlerine rastlar. Çocuk için yürümeyi öğrenme, ikinci bir do

ğuştur; böylece çaresiz bir yaratık olmaktan çıkıp, kendi

başına hareket edebilen bir yaratık haline gelir. Yürümedeki başarısı, çocuğun normal gelişimi bakımından doğru olarak, baş ölçüt bellenegelmiştir, ama ilk adımları atmakla iş bitmez, bu alıştırmayı hiç sektirmeden sürdürmesi gerekir. Yürüme çabalarında çocuğu güden dayanılmaz bir dürtü vardır. Bu işte gözüpek, hatta gözü karadır, yiğitçesine riski göze alıp, zafere doğru pervasızca ilerler. Çocuğun bu amaca yönelişindeki gözüpek-lik ve hırs karşısında yetişkinler aslında engel olmaktan

başka işe yaramayan güvenlik tedbirlerine başvururlar.

Çocuğu ya oyun kafesine kapatırlar, ya da düpedüz dizgine vururlar.

Gezmeye çıkardıkları zaman, pekâlâ yürüyebildiği

halde, arabaya oturturlar. Ayaklan kısa olduğu için büyüklerin yürümesine ayak uyduramıyor, uzun yürüyüşe dayanamıyor bahanesiyle, askıya alınır. Parayla tutulmuş bakıcıyı bile çocuğun yanına kattıklarında, genel yetişkinlerin yasası yürürlüktedir. İçi zerzevat doluy-muş gibi sürerler arabayı, meyve haline mal yetiştireceklerdir sanki. Menzile varıldıktan sonra ancak, çocuk, parkın çimenine boşaltılır. Bütün bu sıkı tedbirler, sözde

çocuğu tehlikeye karşı korumak içindir. Bedenini koru-

yacağım derken, ruhsal gelişimini ayaklar altına aldıklarının farkında değillerdir.

Bir buçuk iki yaşları arasında bir çocuk kilometrelerce yürüyebilir, merdiven çıkar, rampa iner, ama onun yürümekten muradı bizimkine uymaz. Yetişkin, belirli

bir menzile, bir dış amaca yönelir, oraya doğru bodoslama yürür. Düzenli bir yürüyüşü vardır, yolu tuttu mu bir kez, adeta makine gibi, ısrarla menziline varıncaya dek

yürür de yürür. Oysa çocuk işlevlerini geliştirmek üzere

yürür. Menzili değil, amacı vardır ve bu amaç, özünde yaratıcı olan bir amaçtır. Ağır yürür, yürümenin ritmini bulamamıştır daha, belirli bir menzile, burnunun doğrusuna gittiği de yoktur. Yolunun üzerindeki nesnelerle ilgilenir. Her çiçekten bal toplayan bir arı gibi dikkatli, ordan oraya konar. Yetişkinler çocuğa yardım etmek istiyorlarsa, hem koca adımlar atmaktan, hem de o belli menzile yönelme alışkanlığından onun hatırı için vazgeçmelidirler.

Bir zaman Napoli'de genç bir çiftle tanıştım. Bir bu

çuk yaşında bir çocukları vardı. Yazları denize girmek

için oturdukları evden kumsala dik bir yokuştan aşağı

bir iki mil kadar yürümek zorundaydılar. Çocuklarını da

yanlarına almak istiyorlardı, ama kucakta taşımak gözlerini korkutuyordu. Çocuk, kendi başına yürüye koşa o yokuşu inerek, sorunu kökünden çözüverdi. Arada bir

duruyor, çiçekleri elliyor, ya da çöküp çimene oturuyor,

karşıdan gelen hayvanlara bakıyordu. Böyle ağır ağır,

yolda mola vere vere, her gün, hiç mi hiç yorulmadan anasının babasının gözünü korkutan o dik yokuşu inip çıkmaya başladı.

Öte yandan çocuklarının bu gibi başarı heveslerini

anlamayıp mırın kırın eden analar da vardır. Kadının biri, bir zamanlar yakındıydı bana: Yeni yürümeye başlayan çocuğu, merdivenlerin alt başına geldiklerinde feryadı basıyormuş. Merdivenden korkuyor herhalde, diye sızlanıyordu kadın. Oysa yavrucak, kucağa alınmasına

isyan ediyordu, merdiveni kendi başına çıkmak istiyordu. Üstelik basamaklara ellerini dayayarak bedenini dengelemekten de hoşlanıyordu. Bahçede çimenlerin

üzerinde tutunacak bir şey bulamıyordu. Sonra da üstüne oturmak için tam boyuna posuna göre o basamaklardan âlâ sandalye mi olurdu!...

Çocuk bu! Koşacak, oynayacak, merdivenlerden inip

çıkacak. O mutlu yoksul çocuklar, karışanları görüşenleri olmaksızın sokaklarda nasıl fır dönüyorlar! Kazaya uğrarlarımış! Oncağızlar, o tehlikeyi atlatmanın da yolunu yordamını öğrenirler. Ama o uyuşuk, ürkek zengin çocukları sanki tehlikeden kaçabiliyorlar mı? Hem aslında bir çocuğun normal gelişimi için gerekli hareket özgürlü

ğünden yoksun kılınmasından daha büyük bir tehlike

olur mu? Öte yandan hem zengini, hem yoksulu gelişimi

bakımından hiçbir yardım görmüyor. Biri yetişkinler sokağının tehlikelerine salınıyor. Öbürü ise tehlikelerden koruyalım diye, anasının babasının etrafına diktikleri

engeller arasında bunalıp gidiyor, tehlikenin en büyüğü

ile, doğru dürüst büyüyememe tehlikesiyle karşı karşıya

kalıyor.

Oysa çocuk, adam olma yolunu tutmuştur. Onun yolunu kesmeyin, yeter!

12. EL

Fizyologların, çocuğun normal gelişimine ölçüt saydıkları üç büyük aşamadan ikisinin hareketle ilgili oluşu ilginçtir. Bu iki motor işlevi çocuğun geleceği bakımından bir çeşit zayiçe (*) sayılsa yeridir. Bunlar yürüme ve konuşma işlevleridir. Nitekim bu çetrefil faaliyetler çocuğun hareket ve ifade araçları üzerine ilk zaferini kazandığına kanıtlık ederler. Ama yürüme, insanın öbür hayvanlarla paylaştığı bir yetenek olduğuna göre, dil dü

şüncenin ifade aracı olması bakımından sırf insanlara

özgü bir yetenek.

Hayvanın bitkiden farkı, "mekân içinde hareket"

edebilmesidir. Bu hareket, kol ve ayak gibi özel organlar

tarafından gerçekleştirildiğinde, yürüme tarzı temel karakteristik niteliği kazanır. Gene de insanın mekân içinde hareket edebilme yeteneği bütün yeryüzünü içine alacak kadar gelişmiş olmasına rağmen, yürümenin kendi başına insana özgü bir nitelik sayılmaması gerekir.

Buna karşılık, insanın zekâsıyla yakından ilgili iki

vücut hareketini, yani konuşmaya yarayan dil hareketiyle, çalışmaya yarayan el hareketleri bambaşka bir önem taşımaktadır. İnsanın tarih öncesinde belirli bir

yörede bulunup bulunmadığını, araç olarak kullandığı

yontulmuş ve parlatılmış taşların varlığından anlarız.

Araç kullanma yeteneği yeryüzündeki canlı varlıkların

(*) Zayiçe: Eskiden bir çocuk doğduğu zaman müneccimlerin gökyüzündeki belirtilere ve doğum saatine bakarak yaptıkları tahmin, yani fal.

biyolojik tarihinde yeni bir aşamayı gösterir. Dil de el

emeğiyle kayaların üzerine kaydedilmeye başlandığında insanlığın geçmişinin tutanağı haline gelir, İnsanın karakteristiklerinden biri de ellerini kullanmada kazandığı özgürlüktür. Ön ayaklan, yani kollan hareket aracı olmaktan çıkar, zekâsının gereçleri arasında yer alır.

Zekâsının hizmetindeki ellerini kullanmakla, insan sade

öbür yaratıklardan daha üstün bir düzeyde olduğunu

göstermekle kalmaz, aynı zamanda insan doğasının temel birliğini ve bütünlüğünü ortaya koyar.

Onca ince ve karmaşık nesne olan insan eli, zihnin

kendini açığa vurmasına elverdiği gibi, bir de bütün varlığının çevresiyle özel ilişkiye girmesini sağlar. Denilebilir ki, "İnsan, çevresine elleriyle sahip olur." Zekâsının kılavuzluğunda elleri çevresini geliştirir, böylece dünya

yüzündeki görevini yerine getirmesini sağlar.

Çocuğun zihinsel gelişimini belirlemek istiyorsak,

"zekice hareketlerini ilk belirtilerinden başlayarak ele

almamız, yani konuşma ve ellerini kullanma çabalarını

incelememiz gerekir.

insanlar zekânın bu iki dış belirtisini, yani dil ve el

hareketlerinin önemini içgüdüsel olarak kavramış, onla-

rı insan türünün bellibaşlı özellikleri olarak kabul etmiştir. Ama bu, daha çok yetişkinlerin sosyal yaşamıyla ilgili konulara yönelik bir tutumdur. Örneğin, bir erkekle kadın evleneceklerinde el ele verip, evliliklerini adeta

mühürlerler. "Söz verirken", "vaatte bulunurken", "selam verirken" el kaldırılır. Bu örnekleri dilediğimiz kadar çoğaltabiliriz. Anlaşılıyor ki, insanlar, eli, egolarının, benliklerinin görüntüsü saymaktadır. Öyleyse, çocukta bu temel "insan faaliyetlerinin gelişimini kutsal bellemeli, küçücük ellerin dış nesnelere ilk uzanışı yetiş-

kinlerce merakla, sabırsızca beklenmeli" değil mi? Oysa,

yetişkin, bu elleri beş para etmez birtakım nesneleri kırar, döker diye durdurmaya kalkışır hemen, "onu elleme!", "bunu elleme!" deyip durur.

Bilinçaltının gölgelerinde dolaşan bu kaygılarladır

ki, yetişkin, hemen bir savunma hattı kurar ve dirliğini

düzenliğini tehdit eden bir yaban güçle karşılaşmışcası-

na tertiplere girişir.

Zekâsını geliştirebilmesi için çocuğun çevresinde görebileceği, sesini işitebileceği nesnelere ihtiyacı vardır.

Kendini hareketleriyle, ellerinin emeğiyle geliştirme zorunda olduğuna göre, çalışabileceği birtakım şeylere muhtaçtır. Oysa aile çevresinde bu ihtiyaca boş verilmektedir. Çocuğu çevreleyen eşyalar yetişkinlere aittir.

Onların kullanmaları için tasarlanmıştır. Çocuk için tümü yasaktır, tabudur. Böylece, gelişiminin bu dönüm noktası, "ona dokunma!" "buna dokunma!" yaygarası içinde boğuntuya uğratılır. Çocuk, kazara bir şeyi eline

geçirdi mi, nasılsa bir kemik kapmış köpek yavrusu misali, ıssız bir köşeye gizlenir, birisi gelir, elinden alır endişesi içinde onu geveler durur.

Çocuğun hareketleri rasgele değildir. Benliğinin,

egosunun yönetimi altında, örgütlü hareket için gerekli

koordinasyonu kurmaya çalışır. Bu arada karşısına çıkan başka deneylere yüz vermeyerek, benliğini ifade, yani konuşma organlarını koordine eder, örgütler ve gelişmekte olan ruhuyla bütünleştirir. Öyleyse çocuğun kendi eylemlerini belirleme ve yürütmede özgür bırakılması gerekir. Kendini yoğurma ve biçimlendirme süreci içinde

olduğu için, hareketlerinde rasgeleliğe ve geçici ilkelere

yer vermeyen belirli bir özellik vardır. Çocuk, öyle amaçsız koşup zıplamaz, sırf ortalığı altüst etmek için onu bunu ellemez. Yapıcı hareketleri, yetişkinlerin hareketlerine dayanmaktadır. Onlara bakıp, eşyaları nasıl kullandıklarını izleyerek işe girişir, onları taklit eder. Çocuk, etrafındaki yetişkinler gibi hareket etmeye çalışır, onların kullandıkları nesnelere el atar. Bundan dolayı eylemleri doğrudan doğruya ailesi ve sosyal çevresiyle ba

ğımlıdır. Çocuk, yerleri süpürmek, bulaşık yıkamak, çamaşır yıkamak, kendini yıkamak, saçını taramak filan 90

ister. Çocuğun bu doğal eğilimine taklit deniyor. Ama bu

terim yerinde değil, çünkü çocukta taklit örneği maymunun taklitçiliğinden farklıdır. Çocuğun yapıcı hareketlerinin ruhsal bir

kökeni vardır ve yapıca zihinseldir. Her zaman bilgi, hareketi önceler. Çocuk, bir şey yapmaya

kalktığında, önceden ne yapacağını bilir. O hareketi bir

başkasının yaptığını görmüştür, onu kendi de yapmak

istemektedir. Bu anlattığım, konuşmayı öğrenme süreci

için de geçerlidir. Çocuk, çevresinde konuşulan dili kapar. Daha önce işitmiş olduğu sözcük belleğindedir. Ama o sözcüğü içinde bulunduğu anın ihtiyaçlarına göre kendi kullanır.

Sözcükleri kullanırken, çocuk, papağan gibi davranmaz. Sırf sesi taklitle yetinmez; edindiği, biriktirdiği bilgiyi kullanır. Çocuğun taklidi, hiçbir zaman mekanik de

ğildir. Çocukların faaliyetini ve yetişkinlerle ilişkilerini

anlamak istiyorsak, bunu göz önünde tutmalıyız.

TEMEL HAREKETLER

Çocuk, gözlemlediği yetişkinler gibi mantıklı bir bi

çimde harekete başlamadan önce, kendi özü için ve eşyaları yetişkinlerin bir türlü anlayamadığı bir biçimde kullanarak eyleme geçer. Bir buçukla üç yaş arasındaki çocuklarda görülür bu. Söz gelimi, bir seferinde on sekiz aylık bir çocuk görmüştüm. Yeni ütülenmiş bir deste peçete bulmuştu, nerden ele geçirdiyse. Peçetelerden birini çekti aldı, özene bezene tuttu elinde. Buruşmasın diye bir elini üstüne kapatıp, peçeteyi adeta törenle odanın karşı

köşesine götürdü ve "bir" diyerek yere koydu. Derken, gittiği gibi döndü geriye. Belli ki özel bir duyarlılığın etkisi altındaydı. Eski yerine gelince, ikinci peçeteyi alıp, gene aynı yoldan karşıya geçti, gene yere bıraktı peçeteyi

ve gene "bir" dedi. Peçeteler tükeninceye dek bu hareketi tekrar etti. Sonra da aynı törenle peçeteler eski yerine ta-91

sındı. Peçeteler eskisi kadar temiz değilse de, katlan bozulmamıştı; büsbütün karışmış değildi. Allahtan aileden kimse yoktu görünürde. Yoksa, "Dur, yaramaz seni!"

yaygarası çoktan kopar, yavrucuğun elleri yediği şamardan kıpkırmızı kesilirdi.

Çocukların ilgisini çeken, "temel" işlerden biri de, şi

şenin kapağını çıkarıp, yerine yerleştirmektir, özellikle

şişe, camdan ve rengârenk olursa pek severler bu işi.

Tutkunu oldukları bir uğraş daha vardır: Kutuların, dolapların kapaklarını açıp kapamak. Ana baba, çocuğun kendi eşyalarına el sürdüğünü görmesin, kızılca kıyamet

kopar. "Yetişkinler de eşyalarını çocuğun eline verip, kırdıracak değiller a!" diyeceksiniz. Ama unutmayın ki çocuk, ille de o şişeyi, o dolabı, o kutuyu istemiyor ki! Ona yapmak istediği hareketleri yürütebileceği nesneler gerekli. O işe yarayacak nesneler sağlansa, ortada mesele kalmayacaktır.

Dıştan bakılınca belirli bir sonuca yönelik olmayan

bu temel eylemler, insan denen işçinin ilk çelimsiz çabalan gözüyle görülebilir. Çok küçük çocuklar için hazırladığımız bazı gereçler, örneğin bir kütüğe oyulmuş deliklere oturtulan dereceli silindirler, çocuğun yaşamındaki bu belirli dönemin ihtiyaçlarını karşılamak üzere tasarlanmış olduğu için çok başarılı sonuçlar verdi.

Çocuğu kendi başına bırakmak ilkesine, yetişkinlerin aklı kolay yatıyor, ama zihinlerimizde bunun gerçekleştirilmesini önleyen köklü birtakım engeller var. Yetişkin, çocuğun isteklerine uymaya, dilediği nesnelere dokunup oynamasına razı olmaya karar verse bile, özünde öyle belirsiz dürtüler var ki, çocuğu kendi buyruğu altına

almaya zorluyor.

Görüşlerimize yakınlık duyan New York'lu bir genç

hanım, dediklerimizi iki buçuk yaşındaki çocuğuna uygulamaya heves etti. Bir gün oğlanın su dolu sürahiyi oturma odasına getirdiğini görmüş. Sürahi de ağır, güç

bela taşıyor, ikide birde oğlan kendi kendine, "dikkat,

dikkat!" diye söyleniyormuş. Kadın acımış oğlana, elinden alıp, masanın üstüne koymuş, çocuk buna çok üzülmüş. Ana, çocuğunun üzüldüğünü farketmiş, ama oğlunun yok yere yorulmasına gönlü razı olmadığı için müdahale ettiğinden ötürü de kendini haklı görüyormuş.

Kadın, benden öğüt isterken, "Yanlış yaptığımı biliyorum," dedi. Bu sorunun başka bir yanı aklımı çeldi, yetişkinlerin çocuğa karşı mal canlısı oluşları zihnime takıldı. "Evde porselen var mı, fincan mesela? Bırak, bakalım, taşısın oğlun, ne olacak?" dedim. Kadın öğüdümü tutmuş, anlattı sonradan: Oğlan, tüy gibi hafif porselen

kabı, büyük bir itina ile ve dikkatle, attığı her adımı hesaplayarak, taşıyıp yerine koymuş. Bu sıra ana, iki duygunun arasında, çocuğun çabasına saygı ile malına karşı duyduğu kaygı arasında parçalanmış. Gene de çocuğa

karışmamış, böylece çocuk, ruhsal gelişimi için bu önemli işin üstesinden gelme olanağını bulmuş.

Çocuğun çalışma içgüdüsünün önemini anlamayan

bir yetişkin, bunun ilk belirtisiyle karşılaşınca şaşalaya-

caktır. Birtakım fedakârlıklarda bulunmak zorunda olduğunu görür. Kendi özbenliğinden bir şeyi gözden çıkarması gerekmektedir; bu, bilinen sosyal yaşamla bağdaşmaz. Yetişkinler çevresinde çocuk, kuşkusuz, toplum dışı bir varlıktır. Ama günümüzde yapılageldiği üzere,

onu toplum dışı kılmak, büyümesini kösteklemekten

başka bir şey değildir.

Bunun çaresi, çocuğa eğilimlerini ortaya koyabilece

ği, elverişli bir çevre hazırlamaktır. Çocuk, ilk sözünü

söylediğinde, özel bir hazırlığa gerek yok. Çünkü nasıl olsa ağzında ilk gevelediği sözler, evde sevinç haykırışmaları uyandıracaktır. Ama o küçücük ellerin ilk çalışma

çabalan, gösterdiği çalışma isteğine uyan birtakım nesnelere ihtiyaç gösterir. Çocukların boylarından büyük işlere kalkışmalarını da gördüğümüz olur. Bu çelimsiz ha-93

liyle bunca yükün altına nasıl giriyor diye şaşar kalırız.

Kimi zaman da küçücük çocuklar çalışmalarında kendilerinden umulmayan bir ustalık ve titizlik gösterirler.

Yeter ki çevre elverişli olsun.

13. RİTM

Çocuğun ellerini kullanma ihtiyacında olduğunu

anlamayan ve bunu çalışma içgüdüsünün ilk belirtisi

olarak karşılamaya yanaşmayan bir yetişkin, onun gelişmesini engelleyebilir. Bu, her zaman, yetişkinin savunucu bir davranış takınmasından ileri gelmez. Daha başka nedenler de olabilir. Sözgelimi, yetişkin, eylemlerinin sonucuna gözünü dikmiştir, kullandığı araçları da kendi

zihinsel tutumuna göre seçer. "Asgari çaba" diye bir çeşit doğa yasası vardır onun gözünde, en kısa zamanda amacına erişmesine elverecek en kestirme araçları seçmeye bakar. Çocuğun görünüşte boş yere birtakım eylemlere

giriştiğini görünce, yetişkin hemen üzülür ve ona yardıma kalkışır.

Çocuğun en olmadık, en hurda şeylere karşı gösterdiği coşkunluk, yetişkini yadırgatır. Çocuk, diyelim, masa örtüsünün çarpık olduğunu görünce, nasıl örtülmüş

olması gerektiğini hatırlayarak, olanca coşkunluğuyla

onu, beceriksiz hareketlerle, ama ısrarla düzeltmeye

kalkar. Gelişiminin işte bu dönemini geçirmekte olan bir

çocuk için bu anlı şanlı bir eylemdir ve bunu ancak yetişkin karışmaz, engel olmaya kalkmazsa başarabilir.

Çocuk saçını taramak mı istiyor, yetişkin bu soylu isteğin karşısında sevinecek yerde cin-ifrit olur. Çocuğun saçını gereğince ve tezelden tarayamayacağını, bu işin

üstesinden gelemeyeceğini bilir ya! İşte o zaman bu yapıcı ve zevkli işle uğraşan yavru, bir de bakar ki, o ne yapsa, başa çıkamayacağı kocaman varlık başında bitmiş, "Sa-95

çını ben tarayayım!" deyip tarağı elinden kapıvermiş!

Yetişkini sinirlendiren şey, çocuğun sade yapamayacağı

bir işle yok yere uğraşması da değildir, asıl kendisininkinden farklı bir çalışma ritmini, eylem tarzını da kabul edememektedir.

Ritm, dilediğimiz anda değiştirebileceğimiz rasgele

bir kavram değil. Ritm, kişinin vücut biçimi gibi temel

bir özelliğidir. Bizler, hareket ritmi kendimizinkine uygun kimselerle düşüp kalkmaktan hoşlanırız; meşrebimize, ritmimize uymayan işlere koşulmaktan da hiç hoşlanmayız.

Sözgelimi, yan felçli biriyle birlikte dolaşmak bizi

bunaltır; o titreyen elleriyle kahve fincanını ağzına götürürken, içimiz daralır. Kendi hareket özgürlüğümüzle bu tutukluk arasındaki çelişki gözümüze batar. Ne yaparız o zaman? Ona yardım bahanesiyle, fincanı elinden

alıp, "Ben içireyim sana!" diye abanırız üstüne. Aslında dileğimiz yardım değil, bu kendimizinkine yabancı hareket ritmine son vermektir.

Yetişkin de çocuğa aşağı yukarı böyle davranır. Bilinçsizce kalkar, çocuğun o doğal, ama ağır ve hesaplı hareketlerini engeller, böylece bir sinek kovarmış gibi o tedirginlik konusunu ortadan kaldırıverir. Buna karşılık tez ve hızlı bir ritmle girişmesi şartıyla, çocuğun deli bozuk hareketlerine göz yummaya hazırızdır. Deli dolu bir yavrunun yarattığı kargaşaya,

dayanıklığa bile razıyız -

dır. Çocuk, kendi kafamıza göre bir yol yordam tutturmuş olduğu için, ona karşı sabrımızı kullanırız. Ama çocuk ağır ağır, kendi ritmince harekete koyuldu mu, dayanamayız, burnumuzu sokarız hemen; çocuğun tarzı yerine kendi hareket tarzımızda dayatırız. Lakin böyle davranmakla, çocuğa yardım etmek bir yana, onun ihtiyaç-

larını ayaklar altına aldığımızı aklımıza bile getirmeyiz.

Çocuğun serbestçe hareketlerini önler, doğal gelişimini

köstekleriz. Büyükler üzerine, "Seni yıkayacağız!", "Seni giydireceğiz!" diye geldikçe, sözümona "huysuz" bebeğin **96**

feryadı basması, büyüme çabası süresince karşılaştığı

bütün bu engellere isyandır aslında. Ama hangimizin

aklına gelir ki, yaptığımız o yersiz yardımlarla çocuğun

yaşamını zehir etmekteyiz, bunlar ömür boyunca acısını

çekeceği çeşitli baskıların başlangıcıdır.

Japonlar, töreleri uyarınca, çocuk mezarlarının

üzerine ufak ufak taşlar bırakırlar; bunlarla oyuncak hisarlar kurup eğlensinler diye. Ama, gene töreye göre, bu oyuncakları cinler gelip yerle bir edermiş geceleri. Ölü

çocukların çektiği hayali çileyi dile getiren bu görenek,

çocuklara reva gördüğümüz eziyetlerin bilinçaltımızdan

dışarı vuruluşuna bir örnek sayılsa gerek.

çocuk eğitimi

97/7

14. ZORAKİ KİŞİLİK

Yetişkin, çocuğun yerine hareket ederek, kendini

onun yerine koymuş olur. Bununla da kalmaz, kimi zaman da, daha ince bir oyuna başvurarak çocuğa kendi istemini zorlar, yani çocuğun istemi yerine kendi istemini dayatmaya kalkar. İşte o zaman harekette bulunan çocuk değil, onun aracılığıyla kendi başına buyruk iş gören yetişkindir.

Charcot, ünlü psikiyatri kliniğinde histeri hastalarının kişiliklerine ipnotizma yoluyla kişilik ikamesinin mümkün olduğunu gösterdiğinde, büyük bir gürültü

kopmuştu. Bu deneyleri, insan doğasının temel özelliklerinden sayılan *insanın kendi hareketlerine egemen oldu*

ğu inancına balta indirmiş sayıldı. Ama Charcot, deney yoluyla gösterdi ki, bir hastaya kendi kişiliğini yitirip ipnotizmacının kişiliğini edindiği sanısı ve inancı aşılana-bilmektedir.

Bu deneyler, sayıca sınırlı ve bir klinikte yapılmış olmasına rağmen, yeni çalışmalara ve buluşlara yol açtı; parçalanmış kişilikler, bilinçaltı ve aktarmalı ruhsal

haller gibi konularda ilerlemelere el verdi.

Çocuk kendi bilincine varmaya başladığı, duygularının da yaratıcı bir süreç içinde bulunduğu dönemde, bu gibi telkinlere

büsbütün açıktır. Yetişkin, çocuğun kişili

ğine sızıp, onun istemini ve yaşantısını kendi istemi ve

yaşantısıyla harekete geçirebilir.

Okullarımızda gördük ki çocuğa bir şey fazla coşkunlukla, ya da abartılmış hareketlerle şöyle yapılacak, 98

böyle yapılacak diye gösterildiğinde, yavrunun kendi ba

şına düşünme ve yargıya varma yeteneği bastırılıyor.

Kendinden daha güçlü olan bir başka ego, yani benlik tarafından çocuğa buyrulan hareket, onun benliğinden ayrı, bunun için de benliğine aykırı düşüyor. Bu yaban benlik, çocuğu kendi eylem gücünden yoksun kılıyor. Gerçi, yetişkinler bunu belki bile bile yapmazlar, ama sonuçta

sözünü ettiğimiz ipnotizma benzeri telkinlerle çocuğu

egemenlikleri altına alıyorlar, onu kendilerine bağlıyorlar.

Bu sorunla ilgili başımdan geçen birkaç örnek var:

Bir seferinde iki yaşında bir çocuk görmüştüm, ayakkabıyla tertemiz yatağın üstünde koşuyordu. Hemen ayakkabılarını çıkarıp bir kenara koydum, "Kirli bunlar," deyip elimle yatak örtüsünü temizleyip düzeltim. Bu olaydan sonra, yavrucak ne zaman bir çift ayakkabı görse yanına koşup, "Pissiniz siz," diyor, derken yatağa gidip hiç de kirlenmiş olmadığı halde, yatağı temizliyordu.

Bir başka örnek: Genç bir kadına bir paket geldi bir

gün. Sevinçle açtı paketi, içinden bir ipek mendil çıktı,

küçük kızına verdi. Bir de boru çıktı, onu da ağzına götürdü üfledi. Çocuk, "Mızıka!" diye haykırdı. O günden sonra da ne zaman eline bir kumaş parçası geçse, "Mızıka!"

diye seslendi.

Yetişkinlerin çocukta büyük tepki uyandıracak kadar kesin olmayan yasaklamaları da çocuğun hareketlerini köstekleyici etkiler gösterebilir. Bu gibi ayakbağı olucu tepkilerin kaynağı daha çok okumuş, ciddi yetişkinler ve özellikle kibar bakıcılardır. Dört yaşında bir kız, ninesinin malikânesinde kalıyordu bir yaz. Bahçedeki havuzun fıskiyesinin musluğunu açmaya heves etti.

Tam elini uzatırken, birden elini çekti. Yanındaki ninesi

"Aa, yavrum, aç da su nasıl fışkırıyor bak!" diye yüreklendirmeye kalkınca, "Dadım izin vermiyor," diye karşılık verdi. Nine üsteledi, dadısına bu işte bir sakınca olmadığını söyleyeceğini vaat etti. Çocuk sevinçten yüzü **99**

ışıldayarak musluğa elini uzatırken, gene irkildi, vazgeçti birden. Dadının yasağı, ninesinin yüreklendirmelerinden bile ağır basmıştı.

Buna benzer bir olay da yedi yaşlarında bir çocuğun

başından geçti. Otururken, ilerde dikkatini çeken bir şey

oldu mu, yerinden kalkıp ona doğru gitmeye davranacağı

sırada, sanki kendini tutan bir şey varmış gibi, birden

duraklıyor, yerine çöküveriyordu. Onu böyle köstekleyen efendi kimdi acaba? Ne kendi, ne de anası babası biliyordu bunu. Bu tutukluğun nedenini kendi bile unutmuştu, ama acısını ömür boyu çekecekti.

ÇEVRE SEVGİSİ

Çocuğun telkinlere açık oluşuna ise ruhsal gelişimine yardımcı olan ve "çevre sevgisi" diye adlandırabilece

ğimiz iç duyarlılığın abartılmış hali olarak bakmak gerekir. Çocuk, hırslı bir gözlemcidir, özellikle yetişkinlerin eylemlerine ilgi duyar, onları taklit etmek ister. Bu açıdan yetişkinin sorumluluğu büyüktür. Çocuğun ilerdeki hareketleri için bir esin kaynağı ve bir kılavuz olmanın

sorumluluğunu duymalıdır. Ama çocuğun önünde ve bu

sorumluluk duygusu içinde hareket ederken kendisini

seyreden yavrunun hareketlerini bütün ayrıntılarıyla

görebilmesi için de ağır ve sakin davranmalıdır.

Yetişkin, böyle yapmayıp, kendi doğal eğilimlerine

uyacak olursa, çocuğu eğitecek, ona kılavuzluk edecek

yerde, yavrunun ruhunu kendi hızlı hareket ritmine zorlar, böylece telkin yoluyla kendini çocuğun yerine koymuş, onu ikame etmiş olur.

Duyu nesneleri, gereçleri bile, tabii çekici ve renkli

olanları, çocuğun üzerinde etkiler yaratarak tıpkı bir

mıknatıs gibi çeşitli hareketleri çocuğa telkin ederler.

Prof. Levine'nin filme de alınmış olan bir deneyi, bu bakımdan ilginç. Deneyin konusu, sakat ve normal çocuk-100

ların aynı nesnelere karşı gösterdikleri değişik tepkilerin ayırdedilmesi. İki grup çocuk almış, yaşları ve kökenleri hemen hemen bir. Geniş bir masa üzerine, içlerinde bizim çocuklar için hazırladığımız gereçlerden bazıları

da dahil olmak üzere, bir alay nesne koymuş. Filmde bir

grup çocuğun odaya girişi gösteriliyor. Hepsinin gözleri

parlıyor, önlerinde serili duran çeşitli nesnelere ilgiyle

bakıyorlar. Cıvıl cıvıllar; yüzlerinin güleçliğinden, bunca

çekici nesneyi bir arada görmenin mutluluğu okunuyor.

Her biri eline bir şey geçirip çalışmaya başlıyor. Derken,

onu bırakıp başka bir şey alıyorlar ellerine, böylece o gereçten bu gerece sekip duruyorlar. Filmin bu bölümü bitince, ikinci grup içeri geriyor; ağır hareket ediyorlar, duraklıyorlar, etraflarına bakıyorlar. Gereçleri ellerine aldıkları pek yok, masanın çevresinde toplaşıyorlar, hareketsiz duruyorlar. Filmin ikinci bölümü de böyle sona eriyor. Bu iki gruptan hangisi normal, hangisi sakat çocuklar acaba? Sakat çocuklar o ordan oraya koşuşan, gereçlerin birini bırakıp birini alan, herşeye el atan ve mutlu görünen canlı çocuklar. Seyirciler, bunların daha zeki oldukları kanısına varıyorlar. Çünkü, yetişkinler, bir

oyuncaktan ötekine, bir ilgi konusundan ötekine atlayan

değişken ve bir bakıma maymun iştahlı çocukları daha

zeki belleye gelmişlerdir. Oysa aslında normal çocuklar

gayet sakin ve telaşsız hareket ediyorlar. Filmde de uzun

bir süre kımıldamıyor, gözlerine kestirdikleri gereci öl

çüp biçiyorlar. Bundan da anlaşılıyor ki, sakin ve ölçülü

hareket, tutarlı, düşünceli davranış normal çocuğun

özelliğidir.

Prof. Levine'nin deneyi öteden beri benimsenmiş görüşlere aykırı düşüyor. Çünkü, alelade bir çevre içinde zeki çocuklar da filmde gördüğümüz sakat çocuklar gibi

davranıyorlar. Okullarımızdaki normal çocukların davranışı bambaşkadır. Ağırdır, ölçülüdür, hareketleri benlikleri tarafından denetlenir, aklı tarafından yönetilir.

Böyle bir çocuk gördüğü nesnelere elbette kayıtsız kal-

mamıştır; ama bu izlenimlerini dizginler, sonuçta da onlardan gereği gibi yararlanmasını bilir. Özlenen şey, amaçsız koşuşma değil, özdenetimdir. Çocuğun motor,

yani denetim organlarına sahip olup, sarsak davranmaması son derece önemlidir.

Aklının yönetiminde hareket etme yeteneği, dikkatin yoğunlaşmasına olanak sağlar. Zihnin böyle yönelişi ve tek bir nesne üzerinde toplanıp eyleme geçişi, kökeni

çocuk ruhunun derinliklerinde yatan bir olgudur. Zaten

ölçülü, biçili, düşünceli hareket etme yeteneği hepimiz

için normal ve sağlıklı olanıdır. Bu, kendini düzenli hareketlerde ortaya koyan bir iç disiplinin belirtisidir. Bu iç disiplin olmadıkça, kişinin hareketleri denetiminden çıkar, bir başkasının yönetimi altına girer, dümeni kopmuş bir tekne gibi de sonunda kayalara çarpıp batar.

Çünkü bir başkasının istemi disiplinli eylem yaratmaya elverişli değildir. Böyle bir dış etki, disiplinli eylem için gerekli örgütlenmeyi yerine getirmeyi engeller. Bu

gibi durumlarda, bireyin kişiliği bölünmüştür. Böyle bir

şey çocukta olduğu zaman da doğal çizgideki gelişme olanağı kaybolur. Böyle bir çocuk, bir balonla bir çöle inmiş, derken balonu rüzgâra kapılıp uzaklaşınca, ortada kalmış bir adama benzer. Balonunu yitirmiştir, çevresine bakar, onun yerini tutacak hiçbir şey yoktur, işte bu hal

çocukken yetişkinlerin hışmına uğramış bir insanın halidir. Zihni gelişmemiş, kişiliği kararmış, ifade araçları dağılıp gitmiş ve adeta doğal güçler karşısında bir kurban durumuna düşmüştür.

15. HAREKET

Ruhsal gelişimde bedensel faaliyetin ya da hareketin önemi üzerinde durulmalıdır. Hareketi, bedenin çe

şitli işlevlerinin arasında sayıp da onu besinin sindirilmesi, soluk alma gibi bitkisel yaşam işlevlerinden ayır-detmemek ciddi bir yanılgıdır. Nitekim hareket, bedenin

soluk alma, sindirim, kan dolaşımı gibi normal işlevlerine bir yardımcı olarak görülür.

Hareket, hayvanların karakteristiği olmakla birlikte, bitkisel yaşam üzerinde de etkisi vardır. Hatta diyebiliriz ki, hareket bütün bedensel faaliyetleri önceleyen, eşleyen ve izleyen bir şeydir. Gene de hareketi, sırf bedensel açıdan ele almak yanlış olur. Sporla uğraşmanın yararlarını biliyoruz. Böyle bedensel faaliyetler, bedensel sağlığa yaradıkları gibi, yürekliliği ve özgüvenci de pekiştirirler. Aynı zamanda insan üzerinde ülkülerine

sahip çıkma ve coşkunluk yaratma gibi moral etkiler de

gösterirler. İşte bu çeşitli ruhsal etkiler, sırf bedensel

olan etkilerden daha üst bir düzeyde yer alır.

Çocuk, kişisel çabası ve girişkenliği sayesinde geli

şir. Bundan dolayı büyümesi, bedensel olduğu kadar,

ruhsal etkenlere de bağlıdır. Çocuk, edindiği izlenimleri

hatırlayabilmeli, açık seçik aklında tutabilmelidir. Çünkü benlik, edindiği bu duyu izlenimlerine dayanarak zekâyı kurup geliştirecektir. İşte bu iç çaba sayesindedir

ki, çocuğun aklı gelişir. Son çözümlemede ise, insanı us-

dışı yaratıklardan ayıran şey, gelişken aklıdır. İnsan,

düşünüp taşınılmış yargılara varabilen ve istemiyle hareket çizgisini belirleyebilen üstün bir canlıdır.

Yetişkinler, çocuğun aklının zamanla gelişmesine

bel bağlayıp işi oluruna bırakırlar. Yardım etmek bir yana, çocuğun düşünme süreçlerine engel olurlar. Hele, çocuğun hareketleri kendilerini rahatsız etmeye görsün!

Oysa, dediğim gibi, hareketin çocuk için önemi büyüktür. İnsanı, türüne özgü yetkinliğe eriştiren şey bu yaratıcı enerjinin işlevsel olarak biçimlenmesidir. Çocuk, hareketleriyle dış çevre üzerinde eyleme geçer, böylece

dünyadaki kişisel görevini yerine getirir. Hareket, sade

benliğin bir görüntüsü değil, aynı zamanda bilincin gelişmesinde de kaçınılmaz bir etkendir. Benliği dış ger

çekle açık seçik ve belirgin ilişkiye koşan şey, hareketten

başka nedir ki? Demek ki, hareket ya da bedensel faaliyet, dışardan alınan izlenimlere bağlı zihinsel gelişimde önemli bir etkendir. Bizler, hareket sayesinde dış ger

çekle ilişkiye geçeriz ve bu temaslar sayesinde de soyut

düşüncelerimizi oluştururuz. Bedensel faaliyet, ruhu

dünya ile birleştirir. Ama, ruhun iki yanlı bir eyleme ihtiyacı vardır. Bir, kavramları geliştirmek; iki, kendini dış

dünya karşısında dile getirmek. Hareket, son derece karmaşık bir nitelik gösterebilir. İnsanın o kadar çok kası vardır ki, tümünü birden kullanmak istese de kullanamaz. Hattâ bir bakıma, insanın emrinde birtakım yedek organlar deposu bulunur. Sözgelimi, bir dansöz, bir operatörün ya da bir makinistin ömründe kullanamayacağı birtakım kasları kullanmaktadır. Elbet bunun tersi de

geçerlidir. Her üçünün de kaslarından yararlanış biçimleri, kişiliklerinin gelişimini etkilemiştir.

Yeterince idman yapacaksınız ki, kaslarınız körlenmesin. Bazı kasları özel birtakım işler için geliştirmek, bir sonraki iştir. Kaslar, gereğince kullanılmayınca, ya

şamsal enerji kaynakları kurur gider. O zaman insana

sade bedensel değil, aynı zamanda ruhsal bir bunalım

basar. Bunun içindir ki, eylem, insanın ruhsal enerjilerini de etkilemektedir. Bedensel faaliyet ile istem arasındaki dolaysız ilişkiyi kavramakla bedensel hareketin önemini çok daha iyi anlayabileceğiz. Sinir sistemine

bağlı olmakla birlikte, bütün o bitkisel işlevler, istemden

bağımsızdırlar. Her organın belirli bir biçimde getirdiği

özel işlevleri vardır. Çeşitli hücrelerle dokular, özel ödevler görürler. Kendine özgü görevi ustaca yerine getiren, ama bunun dışında bir. işe el attığında, yaya kalan

uzmanlar gibidirler. Bu hücre ve dokularla kaslar arasındaki temel fark, kasları oluşturan hücrelerin, kendilerine özgü görevleri olmalarına rağmen, buyruk almadan kendi başlarına eyleme geçemeyişlerindendir. Üstlerinden buyruk bekleyen askerler gibi.

Dış buyruğa muhtaç olmasızın işleyen bazı hücreler

de vardır: Süt ve tükürük salgıları, oksijeni sindiren,

mikroplarla savaşan hücreler örneğin. Bunlar durup

dinlenmeden çalışarak, tüm bedenin sağlığına hizmet

ederler. Belirli görevlere uyarlanmış oluşları, bütün organizmanın işlemesine yardım etmektedir.

Bu zorunlu çalışan hücrelerin belirli faaliyetlerine

karşılık, kaslar, istemin her buyruğuna tez elden cevap

verebilecek esnekliğe sahibolmalıdır. Bu da sürekli alıştırma ve idmanla kabildir. Böylece çeşitli kas grupları, buyrulan işlevleri birlikte ve gerektiğince yerine getirmek üzere işbirliğine geçebilirler.

İstemin buyruklarını yerine getirmek için kimi zaman beden alabildiğine girift hareketlerin üstesinden gelme zorundadır. İstem kendini hareketle gerçekleştirebildiğine göre, çocuğa istemini eyleme sokmakta yardımcı olmalıyız. Çocuk, hareket organlarını dileğince kullanma yeteneğini kazanma bakımından doğal olarak

zaten isteklidir. Bunu başaramazsa, zekâsınm ürününü

alamayacak, dışa vuramayacaktır. Demek oluyor ki, istem sade bir yürütme, yani icraat aracı değil, aynı zamanda ruhsal bir gelişme aracıdır da.

Okullarımızdaki ilginç ve beklenmedik başarılardan bir tanesi de, çocukların kendilerine düşen görevleri yerine getirişte gösterdikleri özen, dikkat ve hevestir.

Hareket özgürlüğüne sahib olan çocuk, çevresinden izlenimler derlemekle kalmaz, kendine düşen eylemleri yürütmede dakik ve titiz davranır. Yaptığı işe âşıktır adeta.

Yaptığı işle, kendini gerçekleştireceğini adeta sezerek,

önündeki işi kendinden bir parçaymış gibi tamamlar.

16. ANLAYIŞ EKLİĞİ

Yetişkinler, bedensel faaliyetin çocuk için önemini

kavrayamadıkları için, çocuğun hiç de amaçsız olmayan

hareketlerini baş belası sayar, dizginlemek için ellerinden geleni yaparlar.

Bilginler ve eğitimciler bile hareketin, insan gelişimindeki önemini kavrayamamışlardır. Oysa aralarında bizim de bulunduğumuz hayvanları toprağa çakılmış duran bitkilerden ayıran bu hareket yeteneği olduğuna göre, çocuğun hareketlerini köstekleme alışkanlıklarımızın ne derece zararlı olduğunu görmek hiç de zor olmasa gerek. "Çocuk bir çiçektir", "Çocuk bir melektir" gibi sözlerin altında yatan bu yanlış tutum olmalı. Bu saçma sapan sözlerle çocuğu çiçeğe meleğe benzeten yetişkinler, belki de onların yerlerinden kımıldamamaları, ya da melekler gibi göğe varıp başımızdan def olmaları yolundaki özlemlerini dile getirmektedir. Bütün bunlar, insan ruhunda psikanalistlerin bilinçaltında varlığını saptadıkları kısmi körlükten de beter bir vurdumduymazlığa parmak basmaktadır. İnsanın bilinçaltı derinliklerini araştıran bilim, bu esrarlı körlüğün nedenini henüz bulabilmiş değildir.

Herkes, duyu organlarının zihinsel gelişimdeki önemi konusunda sözbirliği ediyor. Sağır, ya da kör bir çocu

ğun zihinsel olgunluğa erişmede olağanüstü zorluklarla

karşılaştığından elbet kimsenin kuşkusu yok. Bir de sa

ğır olmayan bir çocuğun en ufak bir ses çıkmayan bir yerde büyütülerek kulaklarını kullanma olanağından yoksun kılındığını düşünün! Böyle bir çocuğun normal geli

şemeyeceğini tahmin etmek güç değil. Hep biliyoruz

bunları, ama başımız sıkışınca unutuyoruz. Bedensel

hareketin, çocuğun moral ve zihinsel gelişimindeki önemini siliveriyoruz aklımızdan. Büyümekte olan bir çocu

ğun hareket organlarını kullanma olanağından yoksun

kılındığı takdirde, gelişiminin gerileyeceğini hatırlamak

istemiyoruz.

Kendi teninin, bedeninin içine hapsedilen, yani gerektiği gibi hareket etmesi önlenen çocuğun durumu, sa

ğır ve dilsizlerden de beter. Onlar, hiç değilse geri kalan

duygularını keskinleştirerek, dış çevreyle ilişkilerini

sağlamanın yolunu bulurlar. Oysa, bedensel hareket,

doğrudan doğruya kişiliğimizin gelişimiyle ilişkili oldu

ğuna göre, onun yerini tutacak başka bir şey bulamazsınız. Bu konuda yetersizlik, güdüklük, bir yıkımdır. Böyle bir felakete uğramış kişi, yaşama sırtını dönecek, içinden bir daha çıkamayacağı bir kuyunun dibini boylayacaktır.

"Kaslar" dediğimizde, korkarım, aklımıza bir çeşit

makine geliyor. Oysa kaslar, ruhun gelişimiyle öyle iç içe

geçmiştir ki, bu birliğin varlığını gölgeleyen böyle bir anlayış baştan beri açıklamaya çalıştığımız ilkelere aykırı düşecektir.

Belki de hareketin zihinsel gelişim için duyma ve

görme duyularından çok daha önemli olduğunu söylemem birçoklarının tuhafına gidecektir. Duymaya ve görmeye zihinsel birtakım veriler atfetmemizden ötürü herhalde bu. Ama, gözlerimiz ve kulaklarımız da fizik, hatta mekanik yasalara uyuyor. Göz için, "canlı bir fotoğraf

makinesi" deyip durmaları boşuna değil. Kulak da öyle,

titreşen telleri ve davuluyla bandoya benzerilse yanlış olmaz.

Ne var ki, bu organların zihinsel gelişimdeki yerinden söz ederken, onları sırf mekanik gereçler değil, bilgi edinme araçları gözüyle görüyoruz. Onlar sayesinde benlik, dünyayla ilişkiye geçiyor ve onları ruhsal ihtiyaçlarını karşılamak için kullanıyor. Onlar sayesinde kişilik denen şey biçimleniyor.

Aynı şey, hareket organları için de geçerli. Bu organlar, kulak ve göz kadar çapraşık olmasalar bile, genel olarak ele alındığında, benliğin yoğrulmasına katkıları çok daha büyük. Zaten eğitimin bir amacı da hareket araçlarına söz geçiren akıllı uslu kişiler yetiştirmek değil mi?

Öyle bir kişi ki, sırf duyusal dürtülerine içgüdüsel karşılıklar vermekle yetinmeyip, hareketlerini zekânın yönetimi altında yürütebilsin. İşte bu amaca ulaşılmadı mı, ussal bir hayvan olan insanın başlıca özelliği, yani kişili

ğinin bütünlüğü de kaybolur.

17. ZEKÂNIN AŞKI

Doğa yasalarına göre görülen ve varlıklar arasında

uyum yaratan her iş, aşk üzre biçime ve bilince girer. Bu

ise, işi gören canlının sağlığına ve gönenliğine işarettir.

Aşk sebep değil, sonuçtur. Işığını güneşten alan bir

gezegen gibi. Yürütücü güç, yaşamın yaratıcı gücü olan

içgüdüdür; yaratım süreci içinde, aşkı da doğuran odur.

Çocuğun bilinci bu aşkla dolar. Böylece onun öz-gerçek-

leşimini etkiler.

Duyarlılık dönemlerinde çocuğu, çevresindeki nesnelerle birleştiren dayanılmaz dürtü, aslında çocuğun çevresine duyduğu

aşktır. Bu, sadece duygusal bir tepki

değildir; çocuğun görmesine, işitmesine, böylece gelişmesine elveren zihinsel bir arzu ya da aşktır. Çocukların duyduğu bu doğal arzu, Dante'nin "Zekânın aşkı" diye tanımladığı şeydir.

Onun canlılığından yoksun oldukları için, yetişkinlere önemsiz gibi görünen çevre özelliklerini, çocuğun keskin bir dikkat ve coşkunlukla gözlemlemesine elveren şey işte bu aşktır. Zaten aşk, bizi başkalarının gözüne görünmeyen şeylere karşı duyarlı kılmaz da ne yapar!

Başkalarının değerini bilmedikleri ayrıntılarla özel nitelikleri bize ifşa eden aşk değil de nedir? Çocuk, çevresine âşık olduğu için yetişkinlerin gözüne görünmeyen şeyleri görür.

Çocuğun çevresine olan aşkını biz yetişkinler, onun

gençliğine, toyluğuna, coşkunluğuna yorarız. Bunun ya-

ratma çabasının yanı sıra beliren bir ruhsal enerji ve bir

ahlaksal güzellik olduğunu gözden kaçırırız.

Çocuğun aşkı, doğuştan sade bir aşktır. Ona, büyüme araçları sağlayacak olan izlenimleri edinme özleminden doğmaktadır bu aşk.

Çocuğun aşkının bellibaşlı hedeflerinden biri yetişkinlerdir. Muhtaç olduğu maddi yardımı ondan görür, özgelişimi için muhtaç olduğu şeyleri ondan ister. Çocuk

için yetişkin, saygıdeğer bir varlıktır. Konuşabilmek için

öğrenmek istediği sözcükleri onun ağzından duyar. Kısacası, her şey için onun ağzına, eline bakar.

Yetişkin, hareketleriyle çocuğa insanların nasıl davrandıklarını gösterir. Çocuk, ilişkide bulunduğu yetişkinleri taklit ederek, kendi yaşamını sürdürmeye başlar.

Yetişkinin sözleri ve hareketleri çocuk için öyle büyüleyicidir ki, onun karşısında adeta ipnotize olur. Yetişkine öylesine duyarlıdır ki, bir noktadan sonra yetişkin, onun

benliğinde yaşamaya ve hareket etmeye başlar. Yatak

örtüsünün üzerine pabuçlanyla çıkan çocuğu hatırlayın.

Daha sonraki davranışı, yetşkinlerdeki telkin gücünü

nasıl kesin bir şekilde ortaya koymaktaydı. Yetişkinin

çocuğa söyledikleri, onun belleğine adeta kazınır. Anası,

postayla gelen mendille boruyu paketinden çıkardığı zaman, o küçücük kızın ne yaptığını hatırlayın! Çocuklar öğrenmeye o kadar teşne ve aşka o kadar susamışlar ki,

yetişkinler, çocukların yanında söyleyecekleri sözleri iyice tartmak zorundadırlar.

Çocuk, yetişkine seve seve itaat eder ama, yetişkin,

kendisinden gelişimine önayak olan içgüdüleri terk etmesini istediği zaman başkaldırmamak elinde değildir.

Yetişkin, sırf kişisel çıkarları için çocuktan böyle bir esirgemezlik beklemekle, dişleri kopuşan çocuğun dişlerinden vazgeçmesini istemek kadar saçma ve yersiz bir hevese kapılmaktadır. Çocuğun huysuzlukları ve başkaldırmaları, yaratıcı

dürtüleriyle, ihtiyaçlarını anlamazlıktan gelen yetişkine karşı duyduğu aşk arasındaki **111**

ölüm-kalım savaşının görüntüsünden başka bir şey de

ğildir. Çocuk, itaatsizlik ettiğinde, huysuzluk ettiğinde,

yetişkin bu çatışmayı aklına getirmeli ve çocuğun bu gibi

davranışlarını, gelişimi için gerekli eylemleri yerine getirmek için çaresiz başvurduğu bir savunma olarak kabul edebilmelidir.

Hiç aklımızdan çıkarmayalım: Çocuk, bizi sevmektedir. Bize itaat etmek istemektedir. Çocuk, yetişkini her şeyden fazla sever. Yine de bunun tam tersinin dile getirildiğini her gün duyarız. "Çocuklarını ne kadar çok

seviyorlar!", "Falanca öğretmen öğrencilerine âşık adeta!" gibi sözler yetişkinlerin ağızlarından düşmez. Bu yetmiyormuş gibi çocuklara ana babalarını, öğretmenleri, bütün insanları, hatta bitkilerle hayvanları sevmeyi belletmekten söz edilir.

Bu sevgiyi onlara kim belletecektir? Hem bir başkasına sevmeyi öğretmek kimin harcıdır ki?.. Çocuğun bütün haklı başkaldırmalarını huysuzluk diye karşılayan, kendini ve mallarını çocuktan korumak için en olmadık

tedbirlere başvuran yetişkin mi yapacak bu işi? Yoksa,

çocuğun en ufak bir hatasını bile hoşgörürlülükle karşılamayan öğretmen mi bu işin üstesinden gelecek? Dedi

ğimiz gibi bu iş, onların değil, "zekânın aşkı" diye tanımladığımız duyarlılığa sahip olan kimselerin harcıdır.

Asıl sevmesini bilen, yetişkinin her daim yanında olmasını isteyen, dikkatini hepüstüne çelmeye çalışan, yani sevgi canlısı olan çocuktur.

Akşamları yatmaya giderken sevdiği büyüğünü yanına çağırır, gözünün önünden aynisin istemez. Biz yemek yerken, yanımızda oturup bizi seyretmek için türlü hokkabazlıklar eder. Yetişkinler, çocuğun bu derin sevgisini anlamaz, kadrini bilmezler. Ama unutmayalım ki, şimdi bizi seven bu küçük çocuk, yarın, öbür gün büyüyecek, bizi bırakıp gidecektir. O zaman kim bizi sevecek, kim gözümüzün içine bakacak? Şimdi yatmaya giderken, "Sen de gel!" diye tutturan bu çocuğun yerini kim tu-112

tacak? Demek istiyorum ki, şimdi başımızdan savmak

için bunca savaştığımız, sevgisine karşı duvarlar çektiğimiz, "İşim var!", "Ben sonra gelirim!" diye atlattığımız yavruları, yarın acı acı arayacağız. Neymiş, her sözüne

pekiyi dersek, çocuğun kölesi olurmuşuz! Kölesi olmayınca da, tabii bildiğimiz gibi sağa sola gidebilir, istediğimiz gibi gezip tozarmışız.

Sabahları, çocuk, anasını babasını uyandırmaya

gelmeye görsün, kıyamet kopar. Ama çocuğu uyanır

uyanmaz onların yanına koşturan sevgiden başka nedir

ki?.. Çocuk, yatağından kalkar kalkmaz bir koşu onların

yanına varıyorsa, bilsinler ki onlara, "Sabah oldu, ışığa bakın, doğru dürüst yaşamayı öğrenin!" demek içindir

bu adeta. Oysa ana baba, çocuğun başlarında bittiğini görüp, mahmur mahmur, "Sana kaç kere buraya gelme dedik!" diye onu terslediklerinde, çocuk, "Ben sizi değil, uyuşuk ruhunuzu uyandırmak için geldim!" dese ne cevap verirler?

Bilelim ki çocuğun sevgisi, yabana atılır bir şey de

ğildir. Analar babalar uykudadırlar, onları uyandıracak

ve artık yitirdikleri taze bir enerjiyle onları yeniden canlandıracak yeni bir varlığa muhtaçtırlar. İşte o varlık, sabahları

yanlanna koşarak, "Uyanın ey gafiller, uyanın, daha bir insan gibi yaşamaya bakın!" diye adeta doğanın

sözcülüğünü etmektedir.

Çocukların yardımı da olmasa, yetişkinler bu düzen

içinde büsbütün yozlaşırlar. Yetişkin, kendini yenilemeyi unutmuş, yüreği sert bir kabuk bağlamış, vurdum -

duymazlaşmıştır. Onu uyaracak, uyandıracak yeni bir

ses, yeni bir esinti, yeni bir haberci, yeni bir muştu lazımdır.

çocuk eğitimi.

113/8

İkinci Bölüm

18. ÇOCUĞUN EĞİTİMİ

Çocukların, incelikleri gözden kaçan ve çalışması,

yetişkinler tarafından farkına varılmadan bozulabilen

bir ruhsal yaşamı olduğunu kavramamızın zamanı gelmiştir.

Yetişkinler çevresi, çocuklar için uygun bir çevre olmak şöyle dursun, onların dirençlerini artıran, davranışlarını çarpıtan bir engeller bileşimidir. Çocuk ruh bilimi ve eğitimi, çocukların değil, yetişkinlerin görüş açısından ele alınmıştır. Öyleyse, varılan bütün sonuçlar, temelden değişecektir. Önce de belirttiğimiz gibi, çocuğun her alışılmadık tepkisi, bizleri çözülmesi gereken bir sorunla karşı karşıya bırakmaktadır. Çocuğun her huysuzluğu, düşmanca bir çevreye karşı savunma mekanizması değil, ortaya çıkmaya çalışan soylu bir özellik olarak yorumlanması gereken kökü derinde bir çatışmanın dışa vurulmasıdır. Her huysuzluk, çocuk ruhunun gizli köşelerinden ortaya çıkıp, kendini dünyaya göstermeye çalı

şan bir fırtına gözüyle görülmelidir.

Belli ki, bütün bunlar, çocuğun gerçek ruhunu gizleyen aldatmacalar, kamuflajlardır. Çocuk tutturmacalarıyla, didişmeleriyle, terslikleriyle bir yandan kendini

gerçekleştirme çabalarını gizlemekte, bir yandan da asıl

kişiliğini meydana vurmaktan sakınmaktadır. Bu tedirgin edici dış belirtilerin gerisinde, belirli bir plana göre gelişen bir ruhsal embriyon yatmaktadır. Bu dış belirtilerin altında kurtarılması gereken bilinmedik bir çocuk saklıdır. Eğitimcilerin ilk görevi, bu bilinmedik çocuğu

tanıyıp, onu içinde bulunduğu karmaşadan kurtarmaktır. Psikanaliz yöntemiyle bu bilinmedik çocuğun ruhsal yönden incelenmesi arasındaki belli başlı ayrım şundan

ileri gelmektedir: Yetişkinin bilinçaltındaki sırrı, kendi

içinde baskıladığı bir şeydir, oysa çocuğun sırrı, çevre tarafından, o da güç bela baskı altında tutulabilmektedir.

Yetişkine ancak uzun bir süredir yapageldiği uyarlamaların çetrefil çilesini çözmekte yardımcı olabiliriz. Çocu

ğa yardım için ise, özgürce gelişmesine elverecek bir çevre sağlamamız gerekir. Çocuk, kendi kendini gerçekleştirme döneminden geçmektedir, önüne dikilen kapıyı açın, ona yeter. Zaten, kendi kendini yaratan, kuvveden

fiile geçmekte olan bu varlık, yaşamının bu döneminde,

mümkünü yok, girift olamaz. Kabına sığmayan bu enerji

kaynağı, güçlük çekmeden kendini gösterecektir.

Açık, yani yaşına uygun bir çevrede, çocuğun ruhsal

yaşamı doğal olarak gelişip, iç sırrını ortaya koyacaktır.

Bu ilkeye uymadınız mı, daha sonra girişeceğiniz eğitim

çabalan, dolaşığı büsbütün çözülmez hale getirecektir.

Yani eğitimin ilk amacı, çocuğun keşfi ve özgürleşti-

rilmesidir. Karşılaştığı ilk sorun, doğrudan doğruya çocuğun varlığıyla ilgilenmek, ikincisi de olgunluğa doğru ilerlerken ona gerekli yardımı sağlamaktır. Demek oluyor ki, çocuğun gelişimi için elverişli bir çevre sağlanmalıdır. Engeller asgariye indirilmeli ve çocuğun enerjilerini geliştirecek faaliyetler için gerekli ortam sağlanmalıdır. Yetişkinler de çocuğun çevresinin bir parçası olduğuna göre, onlar da kendilerini çocuğun ihtiyaçlarına göre ayarlamalıdırlar. Çocuğun bağımsız faaliyetini köstekleyici hiçbir engel olmamalıdır. Ne de yetişkinler, çocu

ğun sayesinde olgunluğa eriştiği faaliyetleri onun adına

yürütmeye kalkmalıdır. Eğitim sistemimizin en karakteristik yanı, çevreye verdiği önemdir.

Okullarımızda, öğretmenin rolü, ilgi ve tartışma konusu olmuştur. Pasif davranışıyla öğretmen, otoritesinin ve müdahalesinin çocuk için yaratabileceği engelleri 118

ortadan kaldırmakta, böylece çocukları, kendi kendilerine aktif hale getirebilmektedir. Öğretmen, çocukların kendi başlarına eylem gösterip ilerlediklerini gördükçe

hoşnutluk duymakta, bu gelişimi kendine maletmeksi-

zin şu düşünceden yola çıkmaktadır: "O çoğalmalı, ama

ben azalmalıyım."

Öğretim sistemimizin bir başka özelliği de, çocuğun

kişiliğine duyulan saygının şimdiye dek görülmedik bir

dereceye vardırılmasıdır.

Bu üç ilke, başlangıçta, "Çocuk yuvaları *(Case dei*

Bambini)" diye adlandırılan kuruluşlarda geliştirilmiştir.

Bu yeni eğitim sistemi, özellikle çocuğa ve yetişkine

tanınan rollerin tersine çevrilmesi bakımından enine boyuna tartışılmıştır. Öyle ki, öğretmen, masasız, otoritesiz, hatta öğretimsiz bırakılmakta, buna karşılık çocuk, dilediğince harekette ve kendi uğraşını çizmede özgür

bir faaliyet merkezi durumuna geçmektedir. Bunu, kimileri bir çeşit hayal belledi, kimileri de bir abartma saydılar.

Öte yandan, bazı yenilikler ilgiyle karşılandı: Sözgelimi, çocuğun vücuduna oranlı nesneler, aydınlık ve ışıklı odalar, çiçeklerle bezeli alçak pencereler ve modern mobilyaları örnek alan minyatür eşyalar, ufak masalar,

ufak koltuklar, şirin perdeler, çocuğun dilediğince kullanabileceği çeşitli nesnelerle dolu ve isteğine göre kolayca açılıp kapanan küçük dolaplar. Bütün bunlar, çocuğun

gelişimine yarayan pratik buluşlar sayıldı. Ve sanırım,

"Çocuk yuvaları"nın çoğu, bu dış şirinlik ve rahatlık özelliğini bellibaşlı karakteristiklerden biri olarak bile bile sürdürmeye çalışmaktadır. Şimdi, bu alandaki yoğun çalışmalar ve denemelerden sonra, yeniden bu sistemin kökenlerine dönmek olacaktır.

Bizim çocukların gizli bir doğası olduğu yolundaki

şaşırtıcı sonuca, çocukları doğrudan doğruya gözlemleyerek vardığımız ve bu gerçeği sezerek, değişik tipte bir 119

okul ve değişik bir eğitim sistemi kurmayı düşündüğümüz sanılmasın. Zira, henüz bilinmeyen bir şeyin gözlemlenmesi de mümkün değildir. Sırf sezgiye dayanarak çocuğa iki ayrı doğa atfetmek ve sonra da bunları deney

yoluyla ortaya koymaya kalkışmak da mümkün değildir.

Bilinmeyen şey, öz enerjiyle kendini ortaya koymalıdır.

O zaman da buna ilk tanık olan en büyük şaşkınlığı duyacaktır. Herkes gibi o da yeni olan şeyi yadsıyacak ve sonunda, o zamana dek bilinmeyen bu olgu görülüp, tanınıp coşkunlukla benimseninceye dek, ısrarla dayatacak, diretecek ve ilk tanığı zorlayacaktır. Yeni ışıkla çarpılıp

sonunda onu bağrına basan birey, sevdalanacak ve yaşamını o ışığın yoluna adayacaktır. Coşkunluğu öyle büyüktür ki, onu kendi yaratmış sanır. Oysa, bütün rolü, onun belirtilerine uyanık oluşudur. Yeni bir şeyi farket-memiz güçtür. Böyle bir keşfin doğruluğuna akıl erdirmemiz daha da güçtür, çünkü duyularımızın kapılan her yeninin karşısında kapalı durmaktadır. Ama, böyle bir

keşfe dalıp, doğruluğunu aklımız kestikçe de, İncil'de öyküsü anlatılan elmas arayan tüccara döneriz. Büyük parçayı bulduğumuzda, onu ele geçirmek için daha önce

bulduğumuz bütün öbür elmas parçalarını gözden çıkarım. Böyle buluşlar, yabancılara kapalı kibar salonları-

na benzetilse yeridir. Oraya girebilmek için oraca tanınan biri tarafından takdim gerekir. Böyle takdim edilmemiş biri, ya kapılan karacak, ya da hırsızlama girecektir. Girdiğinde de ortalığı telaşa verecektir. Fizikçi Volta, can çekişen kurbanının titremelerine şaşkınlık ve

inanmazlık içinde bakmış olmalıdır. Ama deneyinde diretmiş ve bu titreşimleri elektriğin işleyişiyle eşleştirmeyi bilmiştir. Kimi zaman sıradan bir olay, önümüzde yeni ve sonsuz ufuklar açabilir. İnsanoğlu, doğuştan kâşiftir

ve görünüşte önemsiz ayrıntıları bularak ilerleyebilmek-

tedir.

Fizik ve tıp biliminde yeni olguların tanımı için kesenkes ölçütler vardır. Bu alanlarda yeni bir buluş o za-120

mana dek varlığından habersiz olduğumuz ve daha önce

bilinmeyen olguların tanımı yerine geçer. Bu olgular

nesneldir; kişisel sezgilere bağlı değildir. Böyle bir olgunun ortaya konmasında iki aşama vardır. İlkin soyutlanmak, değişik koşullar altında incelenmeli, sonra da yenilenmeli, yani yeniden yaratılmalı, çeşitli bakımlardan incelenmelidir ki, bir aldatmaca değil, gerçek ve elle tutulur, değerli bir buluş olduğu kanısına varalım. Önemsiz gibi görünen olguları bulmanın çok büyük önem taşıyabileceğinden sözettiğimize göre, bunun ilk "Çocuk yuvalarının kuruluşunda rastladığımız bir örneğini burada vermemiz yersiz kaçmayacaktır.

EĞİTİMİMİZİN KÖKENİ

Eğitim sistemimizin kökeniyle ilgili olarak aşağıda

aktaracağım tanımlama, zaman zaman çiziştirdiğim

notlardan alınmıştır:

Siz Kimsiniz?

Üç ile altı yaşındaki küçük çocuklar için okulumuz,

ilk olarak 6 Ocak 1907'de açıldı. O zamanlar özgün bir

eğitim sistemim yoktu. Hepsi yoksul, üstü-başı dökülen,

çoğu salya-sümük ağlayan, ürkek mi ürkek, elliyi aşkın

çocuktu. Hemen hepsi okuma-yazma bilmeyen ana babaların evlatlarıydı.

Bu çocukların yaşadığı kocaman apartmanda bir yer

ayrılmış, ben de, çocuklar bir başlarına kapı önlerine bırakılıp, duvarları berbat etmesinler, patırtı çıkarmasınlar diye bu ayrılan yere göz kulak olmaya davet edilmiştim.

Nedenini bilmem ama, sonu aydınlık ve büyük bir

işe başladığımız inanandaydım. Açılış töreninde hazır

bulunanlar, "Bayan Montessori, bu yoksul barınağını niye böyle gözünde büyütüyor?" diye fısıldaştılar.

Ben bu işe, tohumluğunu bir yana biriktirmiş, eke-

cek toprak aranırken bereketli tarlaya konmuş çiftçi gibi

başladım. Kesekleri tırmıklamama bile kalmadı, buğday

derken altın buldum. Elinde lambası, bunun gizli hazineleri açan bir anahtar olduğunu bilmeden dolaşan Alâ-

addin gibiydim. Bu çocuklar için giriştiğim çalışmalar,

beni en azından bir dizi şaşkınlığa boğdu diyebilirim.

Daha önce geri zekâlı çocuklarla çalışmış, onları

eğitmekte kullandığım çeşitli araçlarla iyi sonuçlar almıştım. Zayıf zekâlılara yardımda ve düşünme yeteneklerini geliştirmede başarıyla uygulanan bu araçların, normal zekâlılara da yararı dokunabileceğini düşünmek, mantık dışı değildi. Bu denemelerden, zihinsel sağlıkla ilgili bazı ilkeler edinmiştik. Bunların başka tür çocuklar için de kullanılmaması için bir neden yoktu, ama ne yalan söyleyeyim, bu araçların normal çocuklar üzerindeki ilk etkilerini gördüğümde şaşırıp kaldım.

Bu normal çocukların ellerine verdiğim nesnelerin

etkisi, zihince sakat çocuklar üzerindeki etkilerden farklıydı. Normal bir çocuk, bir nesneyle ilgilendi mi, bütün dikkatini onun üstüne toplar, kendini görülmedik bir yo

ğunlukla işine vererek, boyuna uğraşır, durur. İşini bitirince de —halinden bellidir— hoşnutluk içindedir. İşte, yuvamızın çocuklarının avuçiçi kadarcık yüzlerinde ve

isteyerek girişilip bitirilmiş bir ödevden duyulan hoşnutlukla parlayan gözlerinde, bu dediğim dinlenmişliği, hoşnutluğu okuyuverdim hemen. Çocuklara verdiğim

nesneler, bir çalar saat anahtarı gibiydi. Ama arada

önemli bir fark vardı. Saati kurduktan sonra, o, kendili

ğinden işler. Oysa çocuğun eline kullansın diye bir nesne

verdiğinizde çocuk, çalışmakla kalmaz, bu çabaları sayesinde zihince eskisinden daha güçlenir, sağlıklanır. Bunun bir göz aldatmacası olmadığına bir türlü inanamamıştım. İnançsızlığım bir yana, telaşa bile kapıldım. Çocukların ne yapıp ettiklerini sorduğumda bana akıl almaz şeyler anlatan öğretmeni tersleyip duruyor, ikide bir, "Bana bu masalları anlatma," diyordum; ama o hiç is-122

tifini bozmadan, coşkunluğunu yitirmeden, "Dediklerime inanmamakta haklısınız, çünkü bu anlattıklarımı gördüğümde ben de inanamadım," diye cevap veriyordu.

Günlerden bir gün, bu çocukları büyük saygı ve sevgiyle seyrederken, elimi kalbime koyup sordum: *Siz Kimsiniz?*

İlk başta hepsi ağlamaklı, hepsi ürkekti. Korkularından konuşamıyorlardı. Yüzleri donuk, gözleri şaşkındı. Başka nasıl olabilirlerdi ki? Hepsi de karanlık, derme-

çatma yuvalarında zihinlerini uyandıracak hiçbir şey

bulmaksızın büyümüş, yoksul ve başıboş çocuklardı. Belliydi, yeterince beslenmemişlerdi. Yiyeceğe, açık havaya, güneşe muhtaçtılar. Sanki dallarında solup kurumaya

mahkûm koncalardı. Peki ama, şimdi bu karşımızda gördüğümüz değişimi yaratan neydi? Onlara bu yeni yaşama gücünü aşılayan güç nereden geliyordu?

Belliydi ki gelişimlerinin önüne dikilen engeller kaldırılmış, ruhlarını Özgür kılan araçlar bulunmuştu, ama bu engellerin neler olduğunu nasıl kestirecektik? Ruhların tomurcuklanıp çiçek açmasına elveren şeylerin neler olduğunu nasıl bilecektik?

Bu çocukların aile çevresini incelemekle başladık

işe. Anaları, babaları, toplumun en düşük katlarındandı.

Hiçbirinin okuma yazması, düzenli bir işi yoktu. İş peşinde koşmaktan, çocuklarına gereğince bakacak ne zamanlan, ne de halleri vardı.

Öte yandan, bu çocuklara bakmanın öyle kârlı, parlak bir gelecek vaat edici olmadığı da meydandaydı. Bu yüzden eğitim görmüş öğretmen bulamadık. Çocuklara

göz-kulak olacak bir işçi kadın tuttuk. Daha önce öğretmenliğe heveslenmiş ama, parasızlıktan eğitimine ara vermişti. Sizin anlayacağınız, gerekli eğitimden yoksundu. Buna karşılık işimizi köstekleyecek önyargılardan da arınmıştı. Göz önünde tutulması gereken bir başka etken de, okulumuzun özel bir girişim oluşuydu. Okulu bir 123

emlakçı kumpanyası destekliyordu. Verdiği paraları, binanın bakımına harcanmış masraflar kalemine geçiriyordu. Çocukları, dediğimiz barınağa toplamaktan murat, duvarlara zarar vermelerini önlemek ve böylece tamir masraflarını azaltmaktı. Çocuklara bedava yemek, doktor bakımı sağlamak söz konusu bile değildi. Verilen

para, sırf kurulan barınağın döşenmesi ve donatımı içindi. Bu yüzden de, hazır okul sıralan satın alacak yerde, masalarımızıf sandalyelerimizi kendimiz yapmaya başladık. Bu anlattığım çeşitli koşullar, daha doğrusu zorluklar olmasaydı, bu çocukların böyle beklenmedik bi

çimde değişimine yol açan ruh-bilimsel etkenleri soyut-

layamaz, belirleyemezdik.

İlk çocuk yuvası, okul olmaktan çok, yararlılığı henüz kestirilmemiş bir birimdi. Paramız öyle kıttı ki, barınağımızı çerden çöpten donatıp döşemekten başka çare bulamadık, ama döşemenin, donatımın bütün ya-lınkatlığına rağmen, elimde sakat çocuklar için kullandığım bazı özel araçlar vardı. Gene de bunlara okul aracı, gereci denemezdi. İlk "Çocuk yuvası", bugünküler gibi aydınlık ve ferah değildi. Öğretmene masalık eden kaba-saba bir sırayla, içine onu-bunu tıkıştırdığımız kocaman

bir dolabımız vardı. Zorla açılan kapağının anahtarı öğretmendeydi. Çocukların masaları, sağlam, dayanıklı olsun diye

seçilmişti. Okul sıralan gibi ardarda dizilmişti.

Her biri üç çocuk sığacak genişlikteydi. Sonradan okullarımızın özelliği haline gelecek çiçeklerden eser yoktu.

Böyle bir okulda önemli bir deneyin üstesinden gelebileceğimi aklımdan geçirmiyordum. Gene de işe başladık.

Daha önce üzerinde çalışmış olduğum geri zekâlılarla,

bu çocukların tepkileri arasındaki ayrımları incelemek

üzere, duyularını eğitmeye giriştim. Özellikle, küçük

yaştaki çocuklarla, yaşça daha büyük, ama zihince sakat

çocukların hareketleri arasındaki ayrımları inceliyordum. Öğretmene hiçbir şekilde karışmadım, hiçbir özel görev vermedim. Sadece çocukların duyularını eğitecek

çeşitli nesnelerin nasıl kullanılacağını gösterdim, çocuklara bunları göstersin diye. Araçlarla ilgilendi. Ben de onu, kendi girişimini kullanmaktan alıkoymadım.

Kısa bir zaman sonra, öğretmenin, çocuklar için

kendiliğinden daha başka araçlar yaptığını farkettim.

Bunlar arasında kırmızı kurdeleler vardı. Davranışını

beğendiği çocuklara ödül olarak dağıtıyordu bunları. Bir

de çocuklara asker selamı vermesini belletmişti. Nedense bundan pek hoşlanıyordu. En kabası beş yaşında olan çocukların birbirlerini böyle selamlamaktan hazzettiklerini gördüğümden, "Ne zararı var?" diyerek ben de ses çıkartmadım.

İşte bu koşullar altında köşemizde çalışmaya başladık. Uzun bir süre kimse ne yaptığımızla ilgilenmedi. Bu dönemin belli başlı olaylarını özetlemekte yarar var. Benim müdahalelerimse bilimsel falan değildi, gene de önemli bazı gözlemler ve keşifler yapıldı.

19. GÖZLEMLER VE BULGULAR

TEMRİNİN TEKRARI

Gözüme ilk çarpan, silindirleri yerlerinden çıkarıp,

yine yerlerine yerleştirmekle meşgul üç yaşlarında bir

kız çocuğu oldu. Dediğim silindirler, değişik boylardaydı

ve herbirinin boyuna göre bir deliği vardı; tıpkı bir şişenin tıpası gibi, bu deliklerin içine tıpatıp oturuyorlardı.

Bu yaşta bir çocuğun bu temrini öyle yoğun bir ilgiyle üst

üste tekrar etmesine şaştım kaldım. Daha da tuhafı, kız

bu işi yaparken, ne hızını, ne de istifini bozuyordu. Hareketleri adeta bir kısır döngüydü. Temrini kaç kez tekrar ettiğini saymaya başladım. Ardından da kendini bu garip meşgaleye ne derece kaptırdığını denemeye karar verdim. Öğretmene, öbür çocuklara şarkı okutturmasını

söyledim. Küçük kız bana mısın demedi. Bu sefer öbür

çocukları ortada koşuşturmaya başladık, o, gene istifini

bozmadı. Bunun üzerine oturmakta olduğu sandalyeyi

usulca kaldırıp ufak bir masanın üzerine kondurdum.

Sandalyeyi kaldırırken, kızcağız, üzerinde çalışmakta

olduğu nesneleri kapıp, dizlerinin üstüne koydu, durumda bir değişiklik olmamışçasına işine devam etti. Ben saymaya başlayalı beri kırk iki kez işlemi tekrarlamıştı.

Derken, derin bir uykudan uyanırmışçasına durdu, başını kaldırıp mutlulukla gülümsedi. Gözleri pırıl pırıldı.

Demin onu tedirgin etmek için yaptığımız azizlikleri bile

farketmemişti. Şimdi ise hiçbir neden yokken, görevi sona ermişti. Ama biten görev neydi, ne için bitmişti? İşte, 126

bu gözlem, çocuk zihninin henüz el atılmamış derinliklerine yaklaşmamıza ilk olanağı sağladı. Kızcağız, dikkatin alabildiğine hercai olduğu ve zihnin bir konudan öbür konuya sekip seyirttiği bir yaştaydı. Gene de, yaptığı işe

öylesine kapılmıştı ki, dış dürtülere karşı içine kapana-

bilmişti. Bu yoğun dikkatin yanı sıra, çeşitli nesneleri

yan yana getirirken ellerinin ritmik bir hareket düzeni

içinde olduğu da dikkati çekmekteydi.

Sonradan, bu gibi olayların nicesiyle karşılaştık.

Her seferinde de çocuklar, bu görev nöbetlerinden dinlenmiş, yenilenmiş, tazelenmiş olarak dünyamıza dönüyorlardı. Yüzlerine baktığımızda büyük bir sevinç, büyük bir mutluluk yaşamış insanların aydınlığı çarpıyordu gözlerimize. Çocuklara dış dünyayı unutturabilecek güçteki bu dikkat dönemlerine pek sık rastlanmasa bile,

bütün hepsinde ortak, garip bir tutum dikkatimi çekti.

Daha sonra buna ben, "temrinin tekrarı" adını verdim.

Günlerden bir gün, kirli parmakcıklarının çalışışını seyrederken, bu çocuklara yararlı bir şey öğretmek geldi içimden. Şunlara, ellerini yıkamasını öğreteyim, dedim.

Öğrettim de. Bir de ne göreyim: Çocuklar elleri tertemiz

olduktan sonra bile musluğun başından ayrılmıyorlardı.

Paydos gelip, evlerine gitmeden önce, ellerini bir fasıl daha yıkıyorlardı. Sabahleyin anaları anlattı; çocuklarını musluk başından güçbela çekebilmişler. Kimisi de böyle

özenle temizlenmiş ellerinden öylesine gurur duyuyorlardı ki, sokakta gelip geçenlere ikide bir ellerini açıp gösterdikçe, herkes onları dilenci sanıyordu. Diyeceğim,

bir işe, bir temrine başladılar mı, nedense üst üste tekrardan kendilerini alamıyorlardı. Her işte böyleydi.

Temrinin ayrıntılarına girdikçe çocukların özeni, tekrar

tutkusu büsbütün artıyordu.

ÖZGÜR SEÇİM

Bir başka yalın gerçek daha ortaya çıktı. Çocuklar,

öğretmenlerinin dağıttığı nesneleri kullandıktan sonra

geri veriyorlar, o da bunları yerlerine yerleştiriyordu.

Öğretmen anlattı. Araçları toplamaya davrandığında,

çocuklar yerlerinden kalkıp üzerine doğru gelmekteydiler. Başından savmak için bağırıp çağırsa da faydası yoktu, çocuklar yerlerine dönmüyorlardı. Bu yüzden bana, çocukların itaatsizliğinden uzun boylu yakındı.

Nasıl bir iştir bu, diye bir bakayım dedim. O zaman

kafama dank etti. Çocuklar, kullandıkları araçları yerlerine kendileri koymak istiyorlardı. Bıraktık, öyle yapsınlar. Onlara yeni bir yaşam kapısı açılmıştı adeta. Her şeyi yerli yerine koymaktan, sıralayıp düzenlemekten alabildiğine zevk duyuyorlardı. Hele içlerinden birinin elinden bir bardak düşsün, o saat hep birden başına üşüşüyor, kırıkları topluyor, ortalığı süpürmekte birbirleriyle yarışıyorlardı.

Bir gün öğretmen, renk tonları değişik, seksen küp-

çükle dolu kutuyu elinden düşürdü. Bunca değişik renk

tonundaki küpleri yeniden düzene sokmanın ne güç olduğunu bildiğinden, öğretmen, bayağı ezilip büzüldü.

Tam o sırada bir de baktık ki, çocuklar koşuşup başımıza

toplanmışlar. Hemen işe giriştiler ve öğretmenden daha

dikkatli hepsini düzene koydular.

Gene bir gün, öğretmenin bir işi çıkmış, okula geç

kalmıştı. Aksilik bu ya, akşamdan dolabı kilitlemeyi de

unutmuştu. Geldiğinde bir de ne görsün: Çocuklar dolabın kapağını açmışlar, hepsi toplaşmış başına, gözlerinin kestiği araçları

kapıp köşelerine taşıyorlar. Öğretmen, bunu bir çeşit hırsızlık saymış, kendisine, okula saygısızlık bellemiş, cezayı hak ettiklerinden dem vurmaya başlamıştı bana. Bense olayı bambaşka gözle görüyordum. Demek ki çocuklar araçları artık kendi diledik-128

lerince seçecek kadar iyi bellemiş, öğrenmişlerdi. Sonunda da böyle olduğu anlaşıldı.

Böylece çocuklar için yeni ve ilginç bir uğraş başlamış oldu. Artık kendilerine özgü, kendi gönüllerine göre araçlarını, uğraşlarını seçiyorlardı. Bunun üzerine biz

de boylarına göre dolaplar edindik. Dolapların gözlerinden kendi ihtiyaçlarına uygun malzemeyi rahatça seçip alabiliyorlardı artık. İşte bu *Özgür Seçim* ilkesi böylece *Temrinin Tekrarı* ilkesi yanında yer almış oldu.

Çocukların uğraşlarını, araçlarını özgürce seçebilmeleri, bizim de onların ruhsal ihtiyaç ve eğilimlerini gözlemlememize el veriyordu. İlk ilginç keşiflerimizden

biri şu oldu: Çocuklar kendilerine sunulan çeşitli nesnelerin hepsini değil, sadece bazılarını seçip alıyorlardı.

Hemen daima aynı şeyleri seçiyorlar ve bunda da, belirli

bir tercih güdüyorlardı. Boşlanan öbür nesneler, çoktan

tozlarla kaplanmıştı.

Bütün araçları üşenmeden bir bir çocuklara gösteri-

yordum. Öğretmen de onları dağıtıyor, nasıl kullanılaca

ğını yeniden gösteriyordu. Ama boşuna!.. Çocuklar, ne

yapsanız istemedikleri nesnelere gönül rızasıyla el atmıyorlardı. O zaman anladım ki, çocuklarla ilgili her şey, düzenli olmakla kalmayacak, aynı zamanda çocuğun

kullanmasına uygun ve oranlı olacak, ve ilgi ile dikkat

yönelimi dediğimiz yetenekler, kafa karıştırıcı ve gereksiz unsurların ortadan kaldırılmasıyla oluşacak.

OYUNCAKLAR

Okulumuzda birtakım seçme oyuncaklar da yok de

ğildi. Ama nedense çocuklar bunlara iltifat etmiyorlardı.

Tuhafıma gitti bu. Dediğim oyuncaklarla oynamalarına

önayak olayım dedim. Ufacık ufacık kapkacakları nasıl

kullanacaklarını, oyuncak mutfağın ocağını nasıl yakacaklarını gösterdim. Mutfağın yanına da cici bir bebek **çocuk eğitimi**

oturttum. Çocuklar bir an için ilgilendilerse de sonradan

savuşup gittiler. Bu oyuncakları gönülden seçmediklerine bakarak kavradım ki, çocuğun yaşamında oyun, ancak daha iyi bir uğraş bulamadığı zaman seçtiği devede kulak bir şey. Çocuk, bu uydurma uğraşlardan çok daha

önemli işleri görmeye kendini yetkin saymaktadır. Yetişkinlerin yaşamında briç, poker, satranç gibi oyunların yeri neyse, çocuğun yaşamında da oyuncağın yeri o kadardır. Boş zamanlarımızda oturup, seve seve birkaç el oynarız. Ama devlet zoruyla bu oyunları oynamaya

mahkûm edildiğimizi düşünün, kimbilir ne usandırıcı

olurdu. Elimizde önemli bir iş, önümüzde görülecek hatırı sayılır bir ödev varken, hangisinin aklına oyun oynamak gelir? Çocuk da öyle. Elinde önemli bir iş varken, tutup da oyunla neden uğraşsın?

Çocuk hiç durmaz, daha aşağı bir düzeyden daha üstüne çıkmaya savaşıp uğraştığı için, her dakikasının, her anının büyük değeri vardır. Çocuk, hiç durmadan büyüdüğü için, gelişimine yarayan ne varsa hepsine sarılır ve bu ciddi uğraş adına aylaklıktan kaçınır, derme-çatma

uğraşlardan uzak durur.

ÖDÜLLER VE CEZALAR

Bir seferinde okula girdiğimde baktım, bir çocuk

odanın ortasında sandalyesine oturmuş, aylak duruyor.

Göğsünde, öğretmenin, iyi hal ve gidiş gösterdiği için

ödül olarak dağıttığı o kırmızı kurdelelerden biri asılı.

Öğretmene sorduğumda, çocuğun cezalı olduğunu söyledi. Meğer bir başka çocuğa vermiş bu kurdeleyi. O da tutup herhalde gereksiz saydığı bu nesneyi cezalı olanın göğsüne takmış. Sandalyedeki cezalı arada umursamazlıkla kurdeleye göz atıyor, sonra da dönüp zerre kadar utanç duymadan ortalığı keyifle seyre koyuluyordu. Bu

olay, ödüllerin de, cezaların da boş olduğunu ilk ağızda

anlamamıza yaradı. Daha sonraki ayrıntılı gözlemlerimiz bu ilk sezgimizi doğruladı. Sonunda öğretmen hem cezaya, hem ödüle metelik vermeyen bu çocukları ödüllendirmekten ve cezalandırmaktan utanır oldu. Daha da şaşırtıcı olanı; çocuklar ödülleri geri çevirmeye başladılar. Bu da vicdanlarında daha önce rastlanmayan yeni bir onur duygusunun uyandığına işaretti.

SESSİZLİK

Bir gün sınıfa kucağımda dört aylık bir kız çocuğuyla

girdim. Avluda bekleyen anasından aldığım bebek, o

semtte âdet olduğu üzere sımsıkı kundaklanmıştı. Öyle

sakin duruyordu ki, bayıldım. Öbür çocuklara da bu hayranlığımı ileteyim istedim. "Bakın, nasıl sesi çıkmıyor!

Hiçbiriniz bu arkadaşınız gibi sessiz duramazsınız, eminim," dedim şakacıktan. A, bir de baktım hepsi büyük bir dikkatle gözlerimin içine bakıyor, can kulağıyla dinliyorlar beni. "Bakın," diye devam ettim, "nasıl sakin soluyor!

Hiçbiriniz onun kadar sakin soluyamazsınız!" Çocuklar

şaşaladılar, hemen ardından soluklarını tutmaya kalkıştılar. Çıt çıkmıyordu ortalıkta. Saatin nicedir işitilmeyen tiktağı duyulur oldu. Bebecik adeta, odaya günlük yaşamda rastlanmadık bir sessizlik havası getirmişti.

Kimsenin çıtı çıkmıyordu. Herkes sessizliği yaratmaya, içine sindirmeye bakıyordu. Bütün çocuklar bu işe koyulmuşlardı. Coşkunlukla demeyeceğim, çünkü coşkunlukta da ateşli ve aşikâr bir yan vardır, oysa buradaki çaba çok daha derin bir özlemden kopup gelmeydi. Kıpırdamadan duran, elden geldiğince sessiz nefes almaya çalışan çocukların yüzünde, ancak murakabeye varmışların yüzlerinde görülen hem uyanık, hem huzur içinde bir ifade vardı. Yavaş yavaş etkileyici sessizliğin ortasında taa uzaktan gelen su damlalarının şıpırtısı ya da, bah-131

çede bir kuşun şakıyışı gibi belli belirsiz sesler duyulmaya başlandı.

İşte *sessizlik alıştırmasının* kökeni buydu.

Bir gün sessizliği, çocukların duyma gücünün keskinliğini ölçmede kullanmak aklımıza geldi. Uzaktan tek tek adlarını fısıldadım. Adını duyan ayaklarının ucuna basarak yanıma gelecekti. Çocukları böyle uzun süre sabırla beklemeye zorlamanın bir bakıma insafsızlık olacağını düşünerek gönüllerini almak için şeker, çikolata getirmiştim. Bunlara iltifat eden olmadı. Hani nerdeyse

kalkıp bana "Bu güzelim deneyi bozma, aklımızı karıştırma," diyeceklerdi.

Böylece çocukların sade sessizliğe değil, bu sessizlik

içinde kendilerini belli belirsiz çağıran seslere karşı da

duyarlı olduklarını anladım. Parmaklarının ucuna basarak bana doğru geliyorlar, gelirken de bir yere çarparız da bir gürültü çıkar diye içleri titriyor. Sonradan anladım ki, hataların düzeltilmesine elveren hareket alıştırmaları, bu anlattığım örnekteki gibi alıştırmalar, çocuk için son derece yararlıdır. Böyle bir alıştırmanın tekrarı,

çocuğa bu çeşit eylemleri sırf ders yolundan edinemeye-

cekleri bir mükemmellikle yerine getirme olanağını sağlamaktadır. Çocuklarımız bir alay eşya arasında, hiçbirine çarpmaksızın yürümeyi, gürültü etmeden seyirtmeyi öğrenerek çevikleştiler, atikleştiler. Bu eylemleri yerine

getirirken eriştikleri kusursuzluk onları sevince boğdu.

Hepsi güçlerini sınayıp keşfederek, yaşamlarının perde

perde açıldığını, bu büyülü dünyada nelere kadir olduklarını görmekten büyük mutluluk duyuyorlardı.

Çocukların şekerlemeleri geri çevirmesinin derin

bir nedeni olabileceğini epeyce geç anladım. Çocuklar şekere, çikolataya onca düşkün olmalarına rağmen, böyle isteksizlik göstersinler... Aklım bir türlü almadı. Şunları

bir daha deneyeyim dedim. Grene şeker getirdim okula,

çocuklar el bile sürmediler. Yoksuldular hepsi, belki evlerine götürmek isterler diye düşündüm. "Size verdim bu 132

şekerleri. Sizin bunlar," dedim, "ister burada yiyin, ister eve götürün." Şekerleri aldılar, ceplerine koydular, ama

yiyen olmadı hiç. Armağanın kadrini bilmemiş de değillerdi. Bu, öğretmenin hasta düşen bir öğrenciyi ziyareti sırasında meydana çıktı. Hasta oğlancağız, öğretmenin

gelişine öylesine sevinmişti ki, yastığının altından bir

kutucuk çıkarıp içinden okulda dağıttığım şekerlerden

birini öğretmene buyur etmişti. Demek ki, o kıymetli şekeri yememiş, haftalarca bir kenarda saklamıştı. Bu davranış, çocuklar arasında öylesine yaygındı ki, sonradan yapılan yayınlarda bu olayları okuyan birçok ziyaretçi okulumuza geldiklerinde, "Doğru mu bu?" diye soruşturdular. Bu, çocuklar için doğal ve kendiliğinden bir gelişmeydi. Kimse onları perhize girmeye, şeker orucu

tutmaya zorlamamıştı. Çocuklar ruhsal yaşamda yeni

zenginliklere eriştikçe bu çeşit çeşni kabilinden zevkleri

bir yana koyabiliyorlardı. Bir gün konuklarımızdan biri

değişik geometrik biçimlerde kalıplanmış pastalar getir-

diydi. Çocuklar onları yiyecekleri yerde seyre koyuldular. Sonra da, kimi "Aa, işte bir daire," kimi de "Bak bu da dikdörtgen," diye çığırmaya başladı. Bu tür bir fıkra da

var anlattığımız: Yoksul öğrencilerimizden biri, mutfakta anasının başında dikilmiş, kadıncağız paketten tereyağını çıkarttığında, çocuk, "Dikdörtgen bu," demiş. Ana bıçağı vurup ekmeğe sürmek üzere bir köşesini kesip aldığında, "Şimdi de üçgen oldu," diye keyiflenmiş. Oysa bizim bildiğimiz çocuk tereyağlı dilimi bana ver, diye tutturmalı, değil mi?

ONUR

Bir ara çocuklara, biraz da eğlence olsun diye, burunlarını nasıl sümküreceklerini göstermeye kalktım.

Mendilin nasıl kullanılacağını gösterdikten sonra, bu işi

göze çarpmadan yapmanın yollarını da anlattım. Mendi-

133

limi usulünce cebimden çıkarıp gürültüsüzce sümkür-

düm. Çocuklar, gözlerini dört açmış seyrediyorlardı. Sonunda gülüşürler sandım, gülmediler. Tersine bir alkıştır koptu. Sanki tiyatroda ustaca bir temsil vermiştim. O

küçücük ellerin bu kadar gürültü çıkarabileceği hiç aklıma gelmezdi. Derken o ufacık sosyal dünyalarının sezilmez bir noktasına dokunduğumu kavradım. Çocuklar burunlarını sümkürmede güçlük çekerler. Bu yüzden

başlan belaya girer boyuna. Sağdan soldan terslenirler,

azarlanırlar. Onlar da kırılırlar tabii. Kaybetmesinler

diye önlüklerine iğnelenmiş mendilleri hep görmüşsü-

nüzdür. Yetişkinlerimiz bağırıp çağırmayı bilirler ama

kimse, şunlara nasıl sümkürüleceğini öğreteyim demez.

İşte ben bu hoşlanmış işi, hoşlanmış hizmeti yerine getirdiğimde, çocuklar daha önce uğradıklan darbelerin acısını çıkarmış oldular. Ve beni alkışlayarak kendilerine hakbilirlikle davrandığımı anladıklarını, öte yandan

toplum içinde daha onurlu bir yer kazanmalarına yardım ettiğim için, bana şükran duygularını gösterdiler.

Sonraki çalışmalarımda bu olayı bu biçimde yorumlamakta haklı olduğumu büsbütün anladım. Çocukların üstün bir kişisel onur duygusuyla donatılmış olduğunu

zamanla anlamıştım. Yetişkinler küçüklerin nasıl kolayca güvendiklerini, kırıldıklarını oldum-bittim anlamazlıktan gelirler.

O gün işte, okuldan çıkarken ardımdan, "Aferin öğretmene," diye bağrıştılar. Sonra da sessiz bir düğün alayı halinde peşime takıldılar. "Haydi şimdi dönün geriye, birbirinize hiç çarpmadan parmaklarınızın ucuna basa

basa gidin kapıya kadar," diyerek başımdan savabildim

onları. Bu olağanüstü davranışın, bana karşı gösterilen

bu iltifatın nedeni belliydi. Can evlerine dokunmuştum.

Konuklar okula geldiklerinde çocuklar onurlu ve öz-

saygılı davranıyorlardı. Onları insanca bir güvenle kar

şılıyor, hiç çekinmeden, utanmadan, nazlanmadan nasıl

çalıştıklarını gösteriyorlardı. Bir seferinde önemli bir ki

şinin okulu ziyaret edeceği, ama çocuklarla yalnız kalmak istediği haber verildi. Öğretmene işi oluruna bırakmasını tembihledikten sonra çocuklara dönüp, "Yarın bir konuk gelecek, göreyim sizi, ona dünyanın en akıllı

çocukları olduğunuzu gösterin," dedim. Öğretmene bu sınavdan nasıl geçtiğimizi sorduğumda, çocukların başarısını anlata anlata bitiremiyordu. Konuğu içeriye buyur etmişler, altına bir iskemle sürüp "Buyurun, oturun," demişler. "Hoş geldiniz, safa geldiniz," sözleri gırla gitmiş.

Sonunda da konuk giderken, pencerelere üşüşüp, ardından "Gene bekleriz!" diye seslenmişler. Öğretmeni, "Ben sana çocukları rahat bırak, nasıl davranacaklarını göstereyim diye uğraşma dememiş miydim?" diye sıkılayınca:

"Ben onlara bir şey söylemedim ki," diye and verdi. Dedi

ği doğruydu. Zira çocuklar, onun belletip öğretebilece-

ğinden çok daha iyi davranmışlardı. Nedenine gelince,

çocuklar artık onur sahibi olmuşlardı. Konuklarına saygı göstermişler, neler yapabildiklerini ona göstermekten gurur duymuşlardı. Benim başlangıçtaki yüreklendirmemin de büyük bir etkisi olduğunu sanmıyorum. Çünkü onlara ne zaman, "Size bir konuk geliyor." dense aynı sevimlilik ve onurla konukları ağırlamakta kusur etmiyorlardı. Başlangıçtaki çekingenliklerinden iz kalmamıştı. Çünkü kendi ruhlarıyla çevreleri arasındaki engeller artık ortadan kalkmıştı. Yapraklarını güneş ışınlarına açtıkça, güzelim kokular salan bir nilüfer çiçeği gibi yaşamları doğal olarak açılıp gelişiyordu. Önemli olan, çocukların gelişimlerinin önüne engel dikilmemiş

oluşuydu. Saklayacak, korkacak, çekinecek hiçbir şey

yoktu onlar için. İş bu kadar sade ve yalındı. Özinançlan-

nı kendilerini çevrelerine eksiksiz olarak uyarlamış olmalarına borçluydular. Çocuklar canlı, hareketli ama her zaman sakindiler. Onları görmeye gelen yetişkinlerin gönüllerini gönendiren ruhsal bir sıcaklık saçıyorlardı. Sırf bu gönenliği tatmak için alay alay insan okulu-135

muzun eşiğini aşındırmaya başladı. Hepsine kucağımızı

açtık.

Bir gün, Başbakanın kızı Arjantin Büyükelçisiyle ziyarete gelmiş. Kendisine çocukların göklere çıkarılan içtenliğini, kendiliğinden gözlemleme fırsatını kaçırmaması için, okula geleceğini önceden bildirmemesi salık verilmiş. Geldiklerinde, bakmışlar okul kapalı, bayram

günüymüş. Avluda oynayan çocuklar yanlarına yanaşmış, içlerinden biri ezilip büzülmeden, "Bayram günü bugün, ama ziyanı yok. Nasıl olsa hepimiz buradayız.

Anahtar da kapıcıda," deyivermiş. Çocuklar ortalıkta ko

şuşmaya, birbirlerine seslenmeye başlamışlar. Sınıfın

kapısı açılmış, bizimkiler hemen çalışmaya koyulmuşlar.

Çocukların anaları gelişmeleri şaşkınlıkla izliyorlar, ikide bir bana gelip, aile çevrelerinde olup bitenleri anlatıyorlardı. "Bu üç dört yaşındaki bebeler," diye söze başlayıp, sır verircesine anlatıyorlardı alçak sesle. "Öyle şeyler söylüyorlardı ki, hani kendi çocuklarımız olmasa,

basardık sopayı! 'Ellerin kirli, yıkasana!' diye geliyor biri. Öbürü: 'Giysilerin de kirli, onları da yıkasana!' diye karışıyor söze. İlkin kızıyorduk, sonra alıştık. Üstelik

haklı da çocuklar!" Sahiden de bu yoksul insanlar daha

bir temiz, daha bir tertipli hale geldiler. Pencere camlan

ışıldamaya, pervazlarda sardunya saksıları görülmeye

başladı.

DİSİPLİN

Çocuklar bütün bu pervasız ve özgürce davranışları

bir yana, son derece disiplinliydiler. Çıt çıkarmadan kendi köşelerinde bütün dikkatlerini önlerindeki işe vermiş, hani hani çalışıyorlardı. Çalıştıkları aracı bırakıp yenilerini almak için ayağa kalktıklarında da parmaklarının ucuna basarak dolaşıyorlardı. Arada içlerinden biri av-136

luya çıkıyor, birkaç dakika hava alıp geri dönüyordu. Öğretmenlerinin dediklerini elifi elifine yerine getiriyorlardı. Öğretmen bir seferinde bana: "Ne dersem yapıyorlar, dediklerime öyle candan uyuyorlar ki, ben de kendimi

her söylediğimden sorumlu duymaya başladım," dedi.

Öğretmenin bu sözünde hiçbir abartma yoktu. Söz

gelimi sessizlik alıştırması mı yaptıracak, daha ağzını

açar açmaz çocuklar yerlerinde put gibi dikilip duruyorlardı. Öte yandan, bu görünüşteki bağımlılık onları dilediklerince hareketten, gönüllerince davranmaktan alıkoymuyordu. Çalışmaları için istedikleri araçları seçip alıyorlar, kendiliklerinden okulu temizlemeye girişiyorlardı. Öğretmen okula geç kaldığında ya da bir işi çıkıp onları yalnız bıraktığında, çıt çıkmıyor işler suyunca yürüyordu. Konuklan özellikle hayran bırakan şey, bu disiplin ve düzen duygusuyla içtenlik ve kendiliğindenliği bağdaştırmış olmalarıydı.

Çocuklar işlerini sürdürürken sınıfı kaplayan huzur

havası dokunaklı bir şeydi. Hiçbir zorlama, dışarıdan

hiçbir etken gelmeksizin kurulmuş, varılmış, başarılmış

bir sonuçtu bu.

OKUYUP YAZMA

Günlerden bir gün, iki-üç ana gelip, benden çocuklarına okuyup yazma öğretmemi istediler. Kendileri okuma yazmasızdı. Bu öneriyi öbür analar adına getiriyorlardı bana. Böyle bir girişimin şimdilik, elimizdeki olanaklara bakarak, çizmeden yukarı çıkmak olacağını anlattımsa da, direttiler.

Böylece yeni bir şaşkınlıklar dizisi daha başladı. Bu

dört-beş yaşındaki bebelere bütün gösterdiğim, öğretmenin kartondan kesip ellerine verdiği bazı harflerden ibaretti. Bunlardan bazılan, çocuklar, üzerine ellerini sürebilsinler, harflerin biçimini öylece kavrasınlar diye zım-137

para kâğıdından kesilmişti. Bunları, benzer biçimdeki

harfleri gruplar haline getirerek mukavvalara yapıştırdım. Böylece çocukların elleri harflere dokundukça, birbirine benzer hareketleri denkleştirmiş oluyorlardı. Öğretmen de bu düzene hayır demedi. İşi bu kadarla bıraktık. Gelgelelim çocukların bu derme çatma nesneler kar

şısında gösterdiği coşkunluğu görünce, şaşırdım kaldım.

Harfleri bayrakmış gibi ellerinde sallayarak alay halinde yürüyüp bağrışıyorlardı. Baktım, bir gün bir oğlancık bir başına yürüyor ve kendi kendine, "Sofia demek için

bir S, bir O, bir F, bir İ, bir de A var," diye söylenip duruyordu. Demek ki, seçtiği bir sözcüğün incelenmesine, çözümlenmesine girişmiş, hangi seslerden kurulu olduğunu çıkarmaya çalışıyordu. Keşifte bulunmuş bir bilginin olanca ciddiliği ve ilgisiyle, bu seslerden her birinin alfabede bir harfe karşılık olduğunu kavramaktaydı. Aslına da bakarsanız, fonetik imla, seslerle harf denen işaretler

arasındaki uyarlaşmadan başka nedir ki... Dil her şeyden önce konuşulan bir şeydir; bunun yazılı karşıtıysa seslerin görünür işaretlere aktarılmasından ibarettir.

Yazmada ilerleme, yazılı ve sözlü dillerin paralel gelişmesine bağlıdır. Başlangıçta yazılı dil sözlü karşıtından ayrı ayrı damlalar halinde süzülür ve sonunda yazılı sözcük ve cümlelerden kurulu belirgin bir ırmak gibi akmaya başlar.

Yazma, çifte kazanç sağlayan bir anahtardır. Elin

hayati bir hüner edinmesine, aynı zamanda da bütün ayrıntılarıyla konuşulan sözcüğü yansıtan ikinci bir anlaşma, haberleşme aracı yaratılmasına elverir. Yazı demek ki hem zihne, hem de ele bağlıdır.

Yazma besbelli ki belirli bir alfabenin gelişmesinin

doğal sonucudur. Doğru dürüst yazmak için ise el, işaretleri çizecek yetenekte olmalıdır. Aslında alfabe işaretleri özgülleşmiş seslerden başka bir şeyi temsil etmediklerine göre, kolayca çizilebilirler. Ne var ki ben, çocuklar 138

kendi kendilerine yazmayı öğrenmeye başlamadan önce

bunu akıl edememiştim.

Bu, çocuk yuvamızda yer alan olayların en önemli-

siydi. Bunu ilk keşfeden çocuk, öyle şaşırmıştı ki: "Yazdım, yazdım!" diye bağırmaktan kendini alamamıştı.

Öbür çocuklar kâşifin yere bir tebeşir parçasıyla çizdiği

sözcüklere bakmak için koşuştular. "Ben de, ben de!" diye bağrışarak kalem, tebeşir aranıyorlardı. Bu bir kasırgaydı adeta. Her yere, duvarlara, kapılara, hatta bakkaldan aldıkları ekmeklerin üzerine yazı yazıyorlardı. Yaşları dördü geçmiyordu. Yazı yazmaya başlamaları beklenmedik bir şeydi. Sözgelimi, öğretmen bir sabah geldi yanıma: "O bızdık oğlan var ya!" dedi, "Dün saat üçte yazı yazmaya başladı."

Olağanüstü bir olayla karşılaşmıştık. Okula sağdan

soldan özenle resimlenmiş, güzel mi güzel çocuk kitapları gelmişti. Çocuklar bunlara dönüp bakmadılar bile.

Gerçi içlerinde çok güzel resimler vardı ama, onları yeni

buldukları bu büyüleyici uğraştan alıkoyuyorlardı. Resimlere bakmak değil, yazı yazmak istiyorlardı artık. Çocuklar belki de ömürlerinde hiç kitap görmemişlerdi. Kitaplara karşı ilgilerini uyandırmak için epeyce uğraştık.

Ama okumanın ne anlama geldiğini bile anlatamadık bir

türlü. Biz de bu işi daha elverişli bir zamana erteleyip, kitapları bir yana bıraktık. Çocuklar bir başkasının yazdı

ğını okumaya pek ilgi göstermiyorlardı. Ben yazdıklarını

yüksek sesle okurken de, birçoğu dönüp "Ne yazdığımı ne

biliyorsun?" der gibilerinden yüzüme şaşkınlıkla bakıyorlardı.

Ancak altı ay sonra okumanın ne demek olduğunu

anladılar. Yazmayla okumayı kafalarında birleştirerek

başardılar bunu. Bir beyaz kâğıt üstüne harfler çizen elimi izlerken, düşüncelerimi tıpkı konuşmada olduğu gibi dile getirmekte olduğumu, daha doğrusu yazıya döktü

ğümü kavradılar. Bunu anlar anlamaz da üzerine yazı

yazdığım kâğıtları kapıp bir kenara götürüp, okumaya

başladılar. Ama sözcükleri telaffuz etmeden, zihnen yapıyorlardı bu işi. Yazılanı anladıkları, gösterdikleri çabadan kasılmış yüzlerini birden kaplayıveren gülümsemelerinden ve içlerinde bir yay boşanmışçasına sevinçle oldukları yerde zıp zıp sıçramalarından anlaşılıyordu.

Yazdığım cümlelerin her birinde, sözle de verebileceğim

bir buyruk yer almaktaydı: "Camı aç!", "Yanıma gel!" gibi. Okumaya işte böyle başlandı. Sonunda çapraşık buyrukları dile getiren uzun cümleleri bile okuyacak kadar ilerlediler. Ama çocuklar yazmayı konuşma gibi, bir kişiden bir başka kişiye doğrudan doğruya iletilen bir başka ifade biçimi olarak anlıyorlardı.

Gerçekten de, konuklar geldiğinde, eskiden bıcır bıcır konuşan çocuklar, suspus oturmaya başladılar. Derken yerlerinden kalkıyor, karatahtanın başına gidip

"Hoş geldiniz!", "Buyrun oturun!" diye yazılar çiziştiriyorlardı.

Bir gün, Mesina kentini yerle bir eden, binlerce kişinin ölümüne yol açan depremden söz ettiğimiz sırada, beş yaşında bir çocuk birden ayağa kalktı ve karatahtaya

gidip "Yazık!" diye yazdı. Biz, bakalım üzüntüsünü dile getirmek için ardından daha neler yazacak diye bekleşirken, "Küçüğüm daha," diye sürdürdü yazısını. Bu gözlem biraz garip düşmüştü ama gerisini getirdi: "Büyük olsam

gider onlara yardım ederdim." diye bağladı cümlesini. Şu

iki cümle ile içlerinin temizliğini, pırıl pırıl dile getiren

koca bir kitap yazmış kadar olmuştu. Sokaklarda taze so

ğan, kıvırcık salata satarak geçimini sağlayan bir kadıncağızın oğluydu.

Beklenmedik, umulmadık nelerle karşılaşacaktık

daha. Onları kitaplara alıştırmayı bir daha denemek

üzere kitap harflerini öğretme amacıyla gereç hazırlarken çocuklar okulda buldukları basılı ne varsa hepsini okumaya başladılar. Bunlar arasında gotik harflerle yazılmış takvim de bulunmak üzere, çözülmesi ve okunması güç metinler de vardı. Bu arada ana babalan yolda iki-140

de bir durup dükkân yaftalarını ve reklamları okumaya

dalan çocuklarıyla gezmeye çıkamaz olduklarından yakınmaktaydılar. Belliydi ki çocuklar sözleri okumaktan çok alfabenin harflerini sökmekle ilgilenmekteydiler.

Değişik bir yazı çeşidi görür görmez sözcüğün anlamına

dayanarak onu okumaya kalkışıyorlardı. Bu, yetişkinlerin tarih öncesinde kayalara kazılmış yazılan sökmede başvurdukları sezgiye dayanan yöntemi andırıyordu.

Simgede buldukları anlam onu çözdüklerinin kanıtı yerine geçiyordu.

Çocuklara basılı harfleri açıklamada acele etmiş olsaydık, ilgilerini ve sezgiye dayanan şevklerini kırmamız mümkündü. Kitaplardaki sözcükleri okumalarında vakitsiz ısrarımız ters bir tepki yaratabilirdi. Önemce

ikinci derecede kalan bu işte diretmemiz zihinlerinin bir

dinamo misali çalışışını aksatıp dağıtabilirdi. Dolayısıyla kitaplar uzun bir süre daha dolaplarda yattı, neden sonra ellerine verildi. Bunun da ilginç bir hikâyesi var:

Çocuklardan biri bir gün okula alı-al moru-mor geldi.

Avucunda buruşmuş bir kâğıt parçası vardı. Arkadaşlarından birine, "Bil bakalım avucumda ne var?" diye fısıldadı. Öbürü, "Ne olacak, kâğıt parçası!" diye karşılık verince hazinenin sahibi "Bilemedin!" dedi, "O kâğıt parçası değil, bir hikâye!"... Derken öbür çocuklar da başına toplaştılar. Meğer meraklı çocuk, çöp tenekesinde bir kitaptan koparılmış bir yaprak bulmuş, başlamış okumaya, bakmış ki bir hikâye...

İşte böylece bir kitabın anlamını kavrar oldular ve

kitaplar yağma gitti. Ne var ki, bazı çocuklar kitapta ilginç bir parça bulunca yaprağı koparıp eve götürüyorlardı. Zavallı kitaplar!.. Kitaba gösterilen bu rağbet gerçekten şaşırtıcıydı. Okulun her zamanki düzeni bozulmuştu. Bu küçücük ellerin okuma aşkıyla kitapları talan etmesini önlemek zorunda kaldık. Oncağızlar daha kitaplardan okumayı öğrenip, kitaplara saygı göstermeyi bellemeden önce, bizden gördükleri azıcık yardımla yazma-141

yı, bayağı sökmüşlerdi. Abartıyorum sanmayın, ilkokulun üçüncü sınıfındaki çocuklar kadar ustalaşmışlardı bu işte.

BEDENSEL DEĞİŞME

Bütün bu süre içinde çocukların sağlığı ile ilgili hiçbir girişimde bulunmamıştık. Gene de okulun ilk açılış

günündeki o kansız, cılız, beti benzi soluk çocuklar gitmiş, yerlerine al yanaklı, pırıl pırıl gözü canlı insan yavruları gelmişlerdi sanki. Onlardaki bu değişimi görenler, güneşli bir sayfiye yerinde tatil geçirmişler sansa yeriydi. Madem ruhsal bunalımlar metabolizmayı etkileyip insanın canlılığını kesebiliyordu, neden kırbaçlayıcı,

canlandırıcı bir deneyim metabolizmayı düzene sokmasın, kişinin sağlığını yoluna koymasın? Okulumuzdaki çocuklarda görülen değişim bunu apaçık kanıtlamaktaydı. Bugün bu gerçek herkesçe kabul edildiği için size şa

şırtıcı gelmeyebilir, ama o sıralar bu değişiklik büyük heyecan yaratmıştı. Sağda solda mucizeden söz ediliyor, bu olağanüstü çocukların başarıları üzerine haberler ağızdan ağıza dolaşıyordu. Tanrının günü gazetelerde yazılar çıkıyordu. Onlar üzerine

kitaplar, hatta romanlar yayınlandı. Yazarlar gözleriyle gördüklerini olduğu gibi anlattıkları halde okuyanlar üzerinde bambaşka bir

dünyayı anlatıyorlarmış izlenimini uyandırıyorlardı. İşi

insan ruhunun nihayet keşfedildiğini iddia edecek kadar

ileri götürenler bile çıktı. Çocukların konuşmaları satın

satırına yayınlanıyordu, ingiltere'de onlar için *Yeni Çocuklar* adlı bir kitap yayınlandı. Bu kitapta okudukları-

nı gözleriyle görüp doğrulamak üzere ta Amerika'dan gelenler oldu.

142

20. YÖNTEM

Okulumuzdaki olaylar ve izlenimler üzerine verdi

ğimiz bu kısa özet, yöntem sorununu açıkta bırakmakta.

Bu sonuçlan almak için ne gibi bir yöntem kullandığımız

sorunu elbette çok önemli.

Ortada belli bir yöntem yoktu. Belli olan tek şey çocuğun kendisiydi. Engellerden arınmış çocuk ruhu, kendi doğasına göre hareket etmekteydi. Görünen işte buydu. Burada soyutladığımız çocukluk özellikleri doğrudan doğruya çocuğun yaşamına aittir. Nasıl renkler bir kuşa,

nasıl kokular çiçeklere aitse öyle. Bunların tümü belirli

bir eğitim yönteminin ürünü sayılamazdı. Öte yandan

şurası da ortadaydı ki, eğitim, bu doğal nitelikleri koruyarak, doğal gelişimlerine yardım edecek biçimde destekleyerek yararlı olabiliyordu.

Buna bir paralel aramamız şartsa, yeni çiçek çeşitleri yetiştirilmesini örnek gösterebiliriz. Gereğince bakım sayesinde usta bahçıvanlar, çiçeklerinin renklerini, kokularını ve buna benzer doğal niteliklerini geliştirebilmektedirler.

Çocuk yuvasında birtakım doğal ruh özellikleri gözlemleme olanağı bulduk. Bunlar tabii, bitkilerin fizyolojik özellikleri kadar aşikâr değildi. Çocuğun ruhsal yaşamı öylesine kaypaktır ki, doğal belirtileri elverişsiz bir çevrede ortadan silinip yerlerini bambaşka özelliklere

bırakabilirler. Öyleyse belirli bir eğitim sistemi oluşturmadan önce, çocuğun doğal vergilerinin çiçeklenmesini destekleyecek elverişli bir çevre yaratmalıydık. Bunun

143

için de engeller ortadan kaldırılmalıydı. Gelecekte girişilecek bütün eğitim çabalarının temeli ve kalkış noktası bu olmalıdır.

Bundan dolayı yapılacak ilk iş, çocuğun gerçek doğasını keşfetmek ve ona normal gelişiminde yardım etmek olmalıdır.

Bu çocuklarda normal özelliklerinin çiçeklenmesine

rasgele elveren özel koşulları incelediğimizde aralarında

bazılarının önemi gözümüze çarpacaktır. Bunların ilki,

çocuklara sunulan ve içinde özgürce davranmalarına elveren çevrenin niteliğidir. O temiz, akpak sınıf, bebeler için ölçüle

biçile yaptırılmış ufacık masaları, sıraları,

sandalyeleriyle ve avludaki güneşli çimenleriyle, bu yoksul evlerden gelen çocuklar için kimbilir ne çekici olmuştu. Elverişli koşulların ikincisi de, başlarındaki yetişkinlerin tarafsız davranışıydı. Anaları, babaları okuyup yazmasız, öğretmenleriyse hiçbir hırsı ve önyargısı olmayan sıradan bir işçi kadındı. İşte bu, zihinsel bakımından huzur sağlamaktaydı.

Bir öğretmenin huzur içinde olması, sakin, soğukkanlı olması beklenir, ama bu sükûnetten kastedilen şey, daha çok bir mizaç özelliğidir. Genellikle, öğretmenin sinirli olmaması istenir. Oysa daha derin bir sükûnet, daha temelli bir huzur ve bir iç açık seçikliğine kaynaklık edebilecek başka bir ruh hali söz konusudur. İşte bu sükûnet, çocuğu anlamak için gerekli ruhsal bir al

çakgönüllülüğü, zihinsel bir arıklığı öngörmektedir. Öğretmende bulunması gereken sükûnet, böyle bir sükûnet olmalıdır.

Bir başka önemli koşul da, çocuklara üzerinde çalı

şabilecekleri özel araçlar vermiş oluşumuzdur. Çocuklar, algılarını geliştiren hareketlerini kolaylaştırıp, çözümlemelerine elveren bu araçlara tutkuyla bağlanmışlardı. Üstelik bu araçlar, onlara sözlü dersle sağlanamayacak bir şeyi öğretmiş, kendilerini önlerindeki işe bütünüyle vermeyi belletmişlerdi.

144

Görüyoruz ki, bu çocukları sarmalayan özel çevre,

elverişli bir çevreydi; başlarındaki öğretmen, alçakgönüllü ve çocuk halinden anlayan bir öğretmendi; önlerindeki araçlar, ihtiyaçlarına uygun araçlardı.

Şimdi de bu çocukların dış dürtülere nasıl tepki gösterdiklerini ele alalım. Bunların arasında en hayret uyandırıcı olanı ve çocukların doğal yeteneklerini normal bir biçimde ifade olanağı sağlayanı, zekânın denetimi altında ellerin kullanılmasını gerektiren herhangi bir faaliyetti. Bu gibi işler, "Alıştırmanın Tekrarı" ve "Özgür Seçim" gibi çocuğun ruhsal derinliklerinde yatan başka,

daha köklü faaliyetlere yol açıcı niteliktedirler, çocuğun

gerçek kişiliğini ortaya koyarlar. Bu gibi faaliyetlere giriştiğinde, çocuk, büyük bir sevinçle, yorulmak nedir bilmeksizin didinir durur; çünkü yaşamı ve gelişimi ile yakından ilgili bir çeşit ruhsal sindirim süreci söz konusudur. Çocuğa yol gösteren ilke, seçimdir. Daha önce sessizlik örneğinde gördüğümüz türden deneylere şevkle tepki göstermektedir. Hakbilirlik ve onur gibi erdemleri amaçlayan dersleri benimser. Zekâsını geliştirmesine elveren yollara sevinçle koşar ama, ödül, oyuncak, şekerleme gibi şeylere sırt çevirir. Kendi iç yaşamının aynası olarak disipline ve düzene ihtiyacı olduğunu artık açığa vurmuştur. Gene de çocukluğunu yitirmez: O şen, taze, içten ve canlı çocuklar gene. Sevinçten naralar atar, ellerini

çırpar. Ortalıkta koşuşur, arkadaşlarını bağıra çağıra

ünler. Duyduğu şükranı göstermesini bilir, hayır sahibine koşup ardından seslenerek minnetini dile getirir.

Herkesle dost, her gördüğüne hayran ve rastladığı her

şeye kolayca uyabilecek güçtedir.

Şimdi kişiliğini kendiliğinden ortaya koyan, tercihlerinin bir listesini sunalım. Buna yadsıdıklarının bir listesini de ekleyebiliriz.

çocuk eğitimi

145/10

Hoşlandıkları:

Temrinin tekrarı

Özgür seçim

Hata denetimi

Hareketlerin çözümlenmesi

Sessizlik alıştırması

Sosyal ilişkilerde düzgün davranış

Çevrede düzen

Kişisel temizliğe özen

Duyuların eğitimi

Okumadan ayrı yazma

Okumadan önce yazma

Kitapsız okuma

Özgür faaliyetli disiplin

Geri Çevirdikleri:

Ödüller ve cezalar

İmla kılavuzları

Toplu dersler (*)

Programlar ve sınavlar

Oyuncaklar ve şekerlemeler

Öğretmen masası

Bu listelerde bir eğitim sisteminin kaba taslağını

bulabiliriz elbet. Çocuklar, kendi seçimlerinin güdücü ilke yerine geçeceği ve doğal canlılıklarının hataları denetleyebileceği bir eğitim sistemini kurmak için gerekli pratiği, olumlu ve denenmiş birtakım kuralları bizlere

sunmuşlardır.

Bu ilkeler, eğitim sistemimizin daha sonra geçirdiği

gelişimlerde geçerliliğini yitirmemiştir. Bunlar, sistemimizin belkemiğidir. İlk başta buğulu bir çizgi gibi görünen bu ilkeler, giderek eğitim bünyemizin omuriliği hali-

(*) Bu demek değil ki, çocuk yuvalarında toplu dersler olmaz. Ama böyle dersler, geleneksel okullardaki kadar yaygın değildir. Toplu dersler, sadece özel sorun ve faaliyetlere giriş olarak verilir.

ne gelmiştir. Böylece eğitim sistemimizin ana hatları,

belkemiği gibi gelişen bazı özelliklerle çizgisel bir birlik

göstermektedir. Bu bütün de, çevre, öğretmen ve çocuklar tarafından kullanılan çeşitli nesneler diye üç ayrı kısma bölünmüştür.

Bu özgün taslağın gelişimini adım adım incelemek

ilginç olacaktır. Böylece ilkel bir sezginin insan toplumu

için büyük önem taşıyan bir kavram haline dönüşüşünü

izleyebileceğiz. Bu eğitim yönteminin adım adım gelişmeleri, yeni yanlarını çevre karşısında yavaş yavaş açılıp saçılan bir yaşamdan devşirmekte olduğu için, evrimsel diye nitelendirilebilir. Üstelik çevre özellik taşımaktadır. Yetişkinler tarafından sağlanmış bile olsa, aslında büyüyen çocuğun yaşamında beliren yeni aşamalara aktif ve direkt karşılıklar verilmek suretiyle kurulmuştur.

Bu eğitim sisteminin her ırktan ve her sosyal kattan

çocuklar için benimsenmesindeki çabukluk, bize alabildiğine geniş deneysel veriler sağlamış ve ortak yönlerini ve evrensel eğilimlerini belirleyerek çocuk eğitiminin dayanması gereken doğal yasaları saptamamızı sağlamıştır. Özgün çocuk yuvasından başlayarak gelişen ilkokullarımızın ilginç bir özelliği de, bu okullarda yeni kurallar ortaya koyma yerine, çocukların kendiliklerinden tepkilerini bekleme yolunun sürdürülmüş oluşudur.

147

21. ŞIMARTILMIŞ ÇOCUKLAR

Alışılmadık sosyal koşullar altında yaşayan çocukların bir başka takımı da, zengin çocuklarıdır. Onları eğitmenin ilkokulumuzdaki öğrencileri eğitmekten kolay olacağı sanılır. Gelgelelim bunlar nasıl olup da yola getirilecektir? Bir toplumun sağlayabileceği her türlü

lüksle kuşatılmış olan bu zengin aile çocukları, büyük ayrıcalıklardan yararlansalar da Avrupa ile Amerika'da bu çeşit çocukların eğitimiyle ilgilenmiş uzmanların anlattıkları hiç de yüreklendirici şeyler değildi.

Bu çeşit çocukları geniş bahçelerle, oturacak doğru

dürüst sıralarla filan memnun edemezsiniz. Yoksul çocukları büyüleyen nesnelere ilgi göstermezler, dolayısıyla kendi ihtiyaçlarını doyuracak olan araçlara karşı isteksizlik gösterdiklerini gören öğretmeni şaşırtırlar, üzerler. Yoksul çocukların kendilerine sunulan araçlara

sarılmalarına karşılık bunlar, en cici-bici oyuncaklardan

bıkkınlık getirmiş oldukları için, önlerine verilen araçları umursamazlıktan gelirler. Bir Amerikan öğretmeni, mektubunda bana şöyle diyordu: "Zengin çocukları,

araçları birbirlerinin elinden kapıyorlar. Birine bir şey

gösterecek olsam, öbürleri ellerindeki işi bırakıp bir gürültü, bir kıyamet başıma toplaşıyorlar. Aracın nasıl kullanılacağını daha anlatmaya kalkmadan, sen alacaksın -

ben alacağım diye kavga kopuyor. Araçlarla yeterince ilgilenmiyorlar. Birini bırakıp birini alıyorlar. Bunlardan biri öyle huzursuzdu ki, yeni bir aracı ellemek için gereken süre boyunca bile yerinde oturamıyordu. Çoğu hal-148

lerde çocukların hareketleri rasgele ve amaçsızdı, ortalı

ğı kırıp geçirdiklerini umursamadan koşuşuyorlardı.

Masalara tosluyor, sandalyeleri deviriyor, önlerine verilen araçları çiğneyip geçiyordu."

Matmazel D. ise, Paris'ten şöyle yazıyordu: "İtiraf

edeyim, deneylerim hiç de iç açıcı değil. Zengin çocukları

dikkatlerini bir araç üzerinde bir iki dakikadan fazla yo-

ğunlaştıramıyorlar. İçlerinden biri bir aracı almaya görsün, öbürleri de aynı şeyi istemeye başlıyorlar, alamazlarsa da yere yatıp tepiniyorlar."

Bir de Roma'da zengin çocukları için açılmış bir

okuldan aldığım rapordaki şu kısa yargıya bakın: "Bütün kaygımız disiplin. Çocuklar, çalışmalarında dağınıklar. Söz de dinlemiyorlar."

Ama işler hep böyle yürümedi. Amerika'dan gelen

mektubun sahibi öğretmen, az sonra şöyle yazıyordu:

"Bir iki gün içinde bu dağınık, bu girdap içindeki parçacıklar, yani bu disiplinsiz çocuklar, düzene girip, belirli bir biçim almaya başladılar. Adeta kendilerine bir yön

çizme çabası içindeler. Daha önce aptalca oyuncaklar diye geri çevirdikleri araçlarla ilgilenir oldular. Sonunda da bağımsız varlıklar olarak hareket etmeye yöneldiler.

Birinin olanca dikkatini çelen bir araca, öbürü dönüp

bakmıyor bile. Çocuklar kendi ilgili konularıyla haşır-

neşir olmaya başladılar."

"Çocuğun biri, ilgisini kendiliğinden uyandıran bir

şey, bir nesne, bir araç bulduğunda, savaş kazanılıyor.

Kimi zaman bu dediğim coşku, tutku, birdenbire beliri-

veriyor. Bir seferinde okuldaki hemen bütün çeşitli araçları tek tek önüne sürerek çocuğun birinin ilgisini uyandırmaya kalkmış, akıntıya kürek çekmiştim. Derken, sırf rastlantı eseri çocuğa biri kırmızı, biri mavi iki levha

gösterdim. Levhaların değişik renklerine dikkatini çektim. Çocuk, sanki dörtgözle onları bekliyormuş gibi, levhaları elimden kaptı ve tek bir ders süresi içinde, beş rengi peş peşe öğrendi. Daha sonraki günlerde, önceleri hor-149

ladığı bütün çeşitli araçları ele aldı, hepsiyle yavaş yavaş

ilgilenir oldu."

"Başlangıçta dikkatini hiçbir şey üzerine topla yamayan başka bir çocuk, önüne serilen araçların en çapra

şıklarından biri olan, adına, "uzunluklar" dediğimiz araçla ilgilenerek, bu darmadağan halden kurtuldu. Koca bir hafta hiç durmadan bununla oynadı. Saymayı ve basit toplamalar yapmayı öğrendi. Derken, daha basit

malzemelere dönmeye başlayıp sistemimizin çeşitli gereçleriyle ilgilenir oldu."

"Çocuklar, ilgilerini çeken bir şey bulur bulmaz tutarsızlıklarını bırakıp, dikkatlerini toplamayı öğreniyorlar."

Aynı öğretmen, bir çocukta kişiliğin uyanışı sorunu

üzerine şunları anlatıyor: "Biri üç, biri beş yaşında iki kız kardeş vardı. Üç yaşındakinin hiç kişiliği yoktu. Hemen

her şeyde ablasını taklit ediyordu. Ablası mavi bir kalem

seçip almaya görsün, o da mavi bir kalem ele geçirinceye

dek dur-otur bilmiyordu. Ablası, tereyağlı ekmek mi yedi, küçüğün önüne ne koysanız faydası yok. Çünkü o da tereyağlı ekmek yiyecek. Okulun hiçbir şeyiyle ilgilenmiyor, ablasının ardında, onun yaptıklarını kopya ederek avare avare dolaşıyor. Derken,

bir gün, kırmızı küplerle ilgileniverdi. Bunlardan bir kule dikti, ablasını hepten unutup bu temrini üst üste tekrarladı. Bu durum ablasını öyle şaşırttı ki, oturduğu yerden küçük kardeşine,

"Ben daire doldururken, sen ne diye kule yapıyorsun?"

diye seslendi. İşte o gün, küçük kızcağız kendine bir kişilik edinmiş, gelişmeye başlamış, ablasının kopyası olmaktan kurtulmuştu."

Matmazel D., eline bir bardak su verilir verilmez,

bardak yan dolu bile olsa, taşırken ille de döken, bu yüzden de bardak gördü mü sıvışan dört yaşında bir kızcağızın öyküsünü anlatıyor: Bu kız, bu ara nasılsa ilgilendiği bir temrini başarıyla tamamladıktan sonra, hiçbir güçlük çekmeden su dolu bardakları taşımaya başlıyor ve bir 150

damlasını bile yere dökmeden suluboya çalışan arkadaşlarına su taşımaya gönüllü çıkıyor."

Bir Avusturyalı öğretmenin bize bildirdiği ilginç bir

olay daha var: Miss. B.'nin konuşmayan, belli belirsiz

sesler çıkarabilen bir öğrencisi varmış. Anası, babası meraklanıp, neden konuşmada geri kaldı diye doktora da götürmüşlerse de, çocukta hiçbir değişme olmamış. Derken bir gün, bu kızcağız, "Dengi dengine" dediğimiz araçlarla ilgilenmiş, uzun bir süre tahta silindirleri yuvalarından çıkarıp yerli yerine koymakla uğraşmış, bu alıştırmayı defalarca büyük ilgiyle tekrarladıktan sonra, öğretmenin yanına koşup, "Gel de gör!" diye bağırmış.

Matmazel D.'nin bir hikâyesi daha var: "Noel tatilinden sonra, büyük bir değişiklik oldu. Bir de baktım, benim hiçbir katkım olmaksızın, özlemini çektiğim düzen kuruluvermiş; çocuklar, eskisi gibi değil. Önlerindeki işlere kapanıp çalışıyorlar, dolabın oraya giderek, şimdiye dek sıkıldıkları araçları kendiliklerinden alıp, çalışmaya

başlıyorlar. Kısacası, sınıfta düzenli bir çalışma havası

kuruldu. Eskiden ancak öğretmenin dürtüklemesiyle

araçlarını seçen çocuklar, artık içlerinde beliren disiplin

isteğinin güdüsüyle hareket ediyorlar. Emek ve dikkat

isteyen ödevlere yöneliyorlar, güçlükleri yenmekten

zevk alıyorlar. Bu güzelim çabalar, karakterleri üzerinde derhal etkilerini gösterdi. Kendi kendilerinin efendisi haline geldiler."

Matmazel D.'yi çarpan bir başka örnek de, olağanüstü gelişmiş bir hayal gücü olan dört buçuk yaşındaki bir kız. Kızın hayal gücü öyle gelişmiş ki eline bir şey verildi

ği zaman, daha biçimine bile dikkat etmeden, hemen

kendisiyle eşleştiriveriyormuş. Hiç durmadan konuştu

ğu için, dikkatini verilen nesne üzerinde toplayamıyor,

zihni ordan oraya sektiği için de sakarlıklar yapıyormuş.

Derken, çocukta acayip bir değişme olmuş. Temrinleri

birbiri ardısıra, yolunca yordamınca yapmaya başlamış.

Üzerine bir sükunettir gelmiş.

Belirli ve sabit bir yöntem oluşturmamızdan önce

açılan okullardaki öğretmenlerin bu tür deneyleri alabildiğine sıralanabilir. Ama hemen hepsi aynı gelişime yönelmektedir. Hem sonra aklı başında ve çocuklarıyla ilgilenen ana babaların, hemen bütün mutlu çocuklarının yaşamlarında beş aşağı beş yukarı buna benzer olaylara

ve bu çeşit ruhsal güçlüklerin yenilişine rastlanmaktadır.

Başarılar, çocuğun daha sonraki gelişmelerini müjdeleyen patlayıcı bir nitelik göstermektedir. Bunlar çocuğun ilk dişini çıkartmasına ya da ilk adımlarını atmasına benzetilebilir, ilk dişin ardından başka dişler patlak verecek, ilk sözün ardından çocuk konuşmaya, ilk adımın ardından yürümeye başlayacaktır.

Okullarımızın çeşitli ülkelerde birbiri ardınca açılması, bu, "çocuk hidayeti" dediğimiz olgunun evrenselli

ğini ortaya koydu. Ama şunu da hemen belirteyim ki, çocuğun eğitiminde işlenen bir başlangıç hatası, ruhsal ya

şamında sayısız sapmalara yol açabilir.

NORMALLEŞME

Bu anlattığımız olaylarda, özellikle dikkati çeken

şey, ruhsal bir düzelme ve normale dönüş sürecidir. Aslında normal çocuk, kendine egemen olmayı ve huzur içinde yaşamayı bellemiş ve disiplinli çalışmayı aylaklı

ğa yeğ tutmayı öğrenmiş zeki bir çocuktur. Böyle çocuklara, "vaktinden önce gelişmiş", büyümüş de küçülmüş

yaftaları yakıştırıldığına bakmayın. Asıl bu çocuklar

normaldir, işte çocuğu bu ışık altında gördüğümüzde, o

"hidayet" sözünü bir yana atıp, "normalleşme" deyimini kullanmamız gerekir, insanın gerçek doğası kendinde

gizlidir. Döl yatağına düştüğünde yaşamaya başlayan

doğanın hakkı verilmeli ve gelişmesine olanak tanınma-

lıdır.

Ama bu yorum, çocuğun, "hidayete ermesi" ile ilgili

görünümleri ortadan silmez. Belki bir yetişkin bile aynı

yoldan "hidayete" erebilir ama, bu değişiklik öyle güçlüklerle doludur ki, bunu insan doğasının temel öğesine yalın bir dönüş gözüyle görmek kolay olmayacaktır.

Çocukta normal ruhsal özellikler kolayca çiçeklene-

bilir. O zaman kuraldan sapma niteliği taşıyan özellikler

ortadan kalkacaktır, tıpkı sağlığa kavuşan bir hastada

hastalık belirtilerinin silinişi gibi.

Çocukları bu açıdan gözlemlemeye başladığımızda

en çetin koşullar altında bile bu normallik halinin kendiliğinden çiçeklenmesi örneklerini daha sık ve daha kolay seçebileceğiz. Normal bir gelişimin belirtileri tanınıp

yardım görmediği için yadsınsa da bütün engellere rağmen ölüm-kalım ilkelerine özgü yılmazlıklarıyla dönüp gelecekler, kapımızı yeniden çalacaklardır.

Çocuk, doğasının derinliklerinde bıkıp usanmadan,

yetişkinlerin baskılarına rağmen, çiçeklenip gelişmektedir. Çocuk, normal gelişimine kasteden güçlere karşı sürekli bir savaş vermektedir.

153

22. ÖĞRETMENİN RUHSAL

HAZIRLANIMI

Öğretmenliğe, sırf öğrenim yolundan hazırlanacağını sanan öğretmen, yanlışa düşmektedir. Bir öğretmenden beklenen ilk yetenek, görevine yatkın olmasıdır. Çocuğu gözlemleme yöntemimiz, son derece önemlidir. Eğitimi sadece kuramsal yönüyle bilmek yeterli değildir.

Öğretmenin sistemli bir şekilde kendi kendini inceleyerek hazırlanması gerektiğinde ısrar ediyoruz. Ancak böylelikle temelli kusurlarını ve çocukla ilişkilerini köstekleyen yanlarını anlayıp, bunları içinden söküp atabilir. Bu bilinçaltı aksaklıkların meydana çıkarılması özel bir çeşit eğitime ihtiyaç gösterir. Biz öğretmenler, kendimizi başkalarının gözüyle görmeye alışmalıyız.

Bu da, öğretmenin her çeşit çileye hazır olması demektir. "Çocuğun hatalarını düzeltmek" ile uğraşacağım derken, kendi kusurlarını, kendi eğilimlerini incelemeyi

bir yana bırakmak kadar büyük hata olmaz. Öğretmenin

bu iç hazırlanımı, din adamlarında aranan kusursuzluk

ve arınmışlıktan bambaşka bir şeydir. İyi bir öğretmenin

kusurlardan ve zaaflardan tamamıyla arınmış olması

gerekmez. Öte yandan hiç durmadan kendi iç yaşamını

geliştirmeye savaşan bir öğretmen bile, çocuğu anlamasını önleyen çeşitli kusurlarını görmeyebilir. Onun içindir ki, etkin öğretmenler olmak istiyorsak, bizden daha 154

iyi yetişmişlerin kılavuzluğunu benimseyip, onların

öğütlerini gözönüne alabilmeliyiz.

Nasıl bir doktor, hastasının vücudunu saran illetlerin neler olduğunu anlatırsa, biz de geleceğin öğretmenlerinde gördüğümüz ve çalıştırmalarını engelleyebileceklerini kestirdiğimiz kusurlarına parmak basmalıyız.

Sözgelimi, öfkenin, insanı doğru yoldan saptıran, çocuğu

anlamasını engelleyen belli başlı bir maraz olduğunu belirtmeliyiz. *Nasıl, belalar bir başlarına gelmezlerse, öfke gibi kusurlar da yanları sıra türlü belaları birlikte getirir. Ve işin acısı, böyle kusurlar iyilik kisvesine de bürünebilir.*

Bozuk eğilimlerimizi biri içten, biri dıştan olmak

üzere, iki biçimde altedebiliriz. Bunların ilki, bildiğimiz

kusurlarımıza karşı savaşmaktır. İkincisi ise, bozuk eğilimlerimizin dış belirtilerini bastırmaktır. Kabul edilmiş

davranış ölçülerine başkalarının yanında uyuşumuz,

bizleri düşünmeye ve kusurlarımızı anlamaya yöneltece

ği için önemlidir. Komşumuzun düşüncesine saygı, insanın içindeki gururu altetmesine; çevremizdeki insanların uyarısı, içimizdeki hırsı dizginlemeye; dost bildiklerimizin sert tepkileri, öfkemizi yenmeye; yaşayabilmek için çalışma ihtiyacı, ön yargılarımızı içimizden silmeye

yarar. Sosyal gelenekler, başıboş davranışları denetim

altına alır. Bir günden bir güne, lüks bir yaşantıya kavuşma tutkusunun önüne dikilen güçlükler, şımarıklığı önler. Onurumuzu koruma, kıskançlığa set çeker. Bütün

bu çeşit etkenler, iç yaşamımızın üzerinde olumlu izler

bırakır. Sosyal ilişkiler, ahlaksal dengemizi sürdürmemize yardımcıdır. Gene de sosyal baskılara boyun eğmemiz ilk bakışta sandığımız kadar kolay olmayacaktır.

Kendimizde varlığını gördüğümüz hataları düzeltme ihtiyacını isteyerek kabullensek de, başkalarının hatalarımıza parmak basmasından hoşlanmamakla kendimizi haklı görme yanlışına düşebiliriz. Hatayı kabul etmektense, hataya devamı bile göze aldığımız olur. Tutumu-155

muzu değiştirmek gerektiğinde, tutumumuzu değiştirmek yerine, içgüdüsel olarak onurumuzu kurtarmaya kalkar, olup bitenin kaçınılmaz olduğunu ileri süreriz.

Bunun en elle tutulur kanıtı, istediğimiz bir şeyi elde

edemediğimiz zaman, "Ben zaten onu istemiyordum" deyip, işin içinden sıyrılmamız; yani erişemediğimiz ciğere mundar demek alışkanlığımızdır. Bu, dış dirence karşı

içgüdüsel olarak gösterdiğimiz bir tepkidir. İçimizi, benliğimizi kusursuz kılmaya çalışacak yerde, didişmeyi yeğ

tutarız. Bunun sonunda da görürüz ki kişisel çabalarımız, başkalarının yardımına ihtiyaç göstermektedir. Aynı kusurları paylaşanlar, içgüdüsel olarak birbirlerine yardım eder, ortak kusurları üzerine kurdukları birlikten medet umarlar. Nasıl savaşta saldırgan silahlar, barışı koruma bahanesiyle mazur gösteriliyorsa, biz de kusurlarımızı soylu ve zorunlu görevler kisvesi altında saklamaya çalışırız. Kusurlarımıza gösterilen direnç ne kadar zayıfsa, bahanelerimizi denkleştirme kolaylığımız o derece artacaktır.

Kusurlarımız yüzünden eleştirildiğimizde, onları

mazur göstermenin yolunu buluruz, ama aslında, hatalarımızı savunmaktayızdır. Bunun için de hatalarımızı,

"güzellik", "zorunluluk", "ortak çıkar" gibi bahanelerin ardına saklarız. Ve yavaş yavaş yanlış olduğunu düpedüz bildiğimiz, ama düzeltmeyi bir türlü kendimize yediremediğimiz kusurların doğruluğuna kendi kendimizi kandırırız.

Öğretmenlerin ve genel olarak gençliğin eğitimiyle

ilgilenenlerin tümü, durumlarını baltalayan bu hatalar

bileşiminden kurtulmalıdır. Gurur ve öfkeden kurulu bu

temel kusuru bütün gerçekliğiyle görüp, bundan kurtulmaya bakmalıyız. Öfke, baş kusurdur ama çoğu zaman onu karşısındakinden saygı bekleyen bir onur görünümü

kazanmış gururumuzla örtmeye çalışırız. Ama öfke kom

şularımızı hemen dirence davet eden bir illettir. Onu denetim altında tutmak zorunluluğu belirir ve bu ihtiyat 156

gereğidir. Böylece, alçak gönüllülüğe erişmeyi başaran

kişi, sonunda kendi mizacının kusurlarından utanç duyma olgunluğuna varır.

Çocuklarla alışverişte ise durum bambaşkadır. Onlar bizi anlayamazlar. Kendilerini bize karşı koruyamazlar. Ne söylesek kabul ederler. Azarı, tekdiri, hatta haksızlığı kabul etmekle kalmaz, onları kınadığımızdan ötürü utanç bile duyarlar.

Öğretmen, çocuğun yazgısı üzerinde sık sık düşünmelidir. Çocuk, haksızlığı aklıyla tartıp, yerine oturta-maz. Sadece bir yerlerde bir bozukluk olduğunu sezer,

üzülür, bozulur, çarpılır. Yetişkinlerin hınzırlığına, dü

şüncesizliğine karşı çocuğun tepkisi, ürkeklik, yalan,

ters davranışlar, sebepsiz ağlamalar, uykusuzluk, aşın

korkular biçiminde kendini gösterir. Çünkü uğradığı

bozgunun nedenini zekâsıyla bulup çıkaramamaktadır.

İlkel hali içinde öfke belirli çapta bir fiziksel zorbalık

davranışıdır. Ama gerçek yüzünü maskeleyen daha ince,

daha kaypak biçimlerde de kendini gösterebilir. En yalın

haliyle öfke, çocuğun direncine karşı, çocuğa duyulan

kızgınlıktan ibarettir. Ama giderek, çocuğun kendini savunma yolundaki güçsüz çabalarıyla karşılaştıkça, gururla karışır ve bir çeşit despotluk haline gelir.

Despotluk, tartışmayı saf dışı kılar. Kişiyi gökten inme bir otoritenin aşılmaz duvarlarıyla kuşatır. Yetişkinler çocuğa kabul edilegelmiş, doğal sayılan haklar adına hükmederler. Bu hakka itiraz, bir çeşit kutsanmış egemenliğe karşı geliş sayılır. İlkel topluluklarda despotun tanrıyı temsil etmesine benzer bir yargı çerçevesi içinde,

yetişkin, çocuğun karşısında kendinde bir tanrısallık

vehmeder. Yetişkin, her türlü tartışmanın dışında bellenir. Çocuk, itaatsizlik ne kelime, susup her şeyi sineye çekecektir.

Direnç gösterdiğinde bile bu, yetişkinin hareketine

karşı doğrudan ve hesaplı bir cevap olmaktan uzaktır.

Çocuk sadece ruhsal bütünlüğünü canla dişle savun-

makta ya da zulme karşı bilinçsiz bir tepki göstermektedir.

Çocuk, ancak, zamanla despotluğa karşı doğrudan

tepki gösterir. Ama o zamana dek yetişkin, çocuğu daha

ince yollarla altetmeyi başarmış, sözgelimi, bu despotlu

ğun kendi hayrına olduğunu ona kabul ettirmenin yolunu bulmuştur.

Çocuk, büyüklerine saygı borçludur, ama yetişkinler çocuğu yargılama, hatta onu kırma hakkıyla donatılmış olduğu kınasındadırlar. Çocuğun ihtiyaçlarını dilediklerince yönetir, ya da baskılarlar. Çocuğun sesli, sessiz itirazları ise, tehlikeli ve hoşgörülmez bir itaatsizlik gözüyle görülür.

Yetişkinler, o dediği dedik, haraç yiyen ilkel hükümdarların davranışını benimsemişlerdir. Her şeyi büyüklerine borçlu olduğuna inandırılmış olan çocuklar, varının yoğunun kralın lütfuna bağlı olduğunu sanan köleler gibidirler. Bunun suçu da, onlara bu tutumu aşılayan yetişkinlerin boynunadır. Kendilerini Yaradan saymışlar, çarpık gururlan içinde çocuğa ait ne varsa hepsinden sorumlu oldukları iddiasına kapılmışlardır. Sözümona, çocuğu iyi bir yurttaş, imanı-bütün bir kul, zeki bir vatandaş kılmak, onlarla başlayıp, onlarla biten bir görevdir.

Ve bütün bunların üstüne tüy dikercesine de, çocuklara

despotluk ettiklerini zerrece akıllarına getirmemektedirler. Ama hangi despot, buyruğundakilere amansızca davrandığını kabul eder...

Bizim sistemimize göre, öğretmen olmayı amaçlayan kişi, kendi kendini eleştirebilmeli ve bu despotluk eğiliminden arınabilmelidir. Alçakgönüllü ve cömert olmayı öğrenmelidir. Bu niteliklere sahip kişi, zaten gereken denge ve görünümü kendiliğinden kazanacaktır.

Lakin bütün bu söylediklerimizden, çocukları hiçbir

zaman yargılamamak, yaptıkları her şeyi onaylamak,

aklının ve duygularının gelişimine müdahalede bulunmamak gerekir anlamı çıkarılmasın. Öğretmen, öğret-158

men olduğunu, başlıca görevinin de eğitmek olduğunu

asla unutmamalıdır.

Ama gene de alçakgönüllü olmalı, kalbimizde kök

salmış önyargıları koparıp atabilmeliyiz. Öğretmenlik

görevimiz sırasında bize yardımcı olacak yeteneklerimizi alabildiğine koyvermeli, öte yandan yetişkinlerin çocuğu anlamasını engelleyen içsel niteliklerimizi denetlemeyi öğrenmeliyiz.

159

23. SAPMALAR

Tecrübe göstermiştir ki, normalleşme olarak adlandırdığımız süreç sırasında, çocukluğa özgü birçok nitelik yitirilmektedir. Bunların arasında, bir sürü kusur sayabileceğimiz gibi, bazı erdemleri de sayabiliriz. Böylece tertipsizlik, itaatsizlik, pislik, açgözlülük, bencillik, kavgacılık ve istikrarsızlığın yanı sıra, "yaratıcı hayal gücü", masallardan hoşlanma, bazı kimselere bağlılık, oyun oynama, yumuşak başlılık gibi nitelikler de kaybolup gider. Ayrıca, bilimsel araştırmalar sonucu, çocukluğa özgü olarak tanımlanan, hayal gücü, merak, tutarsızlık ve dikkat dağınıklığını da analım. Bu çocuklara özgü niteliklerin yitirilişi, çocuğun gerçek yapısının daha henüz anlaşılamadığını kanıtlar. Bu olgunun çeşitli ırk, din, dil

ve kültürden çocuklar için geçerli oluşu dikkate değer.

Ne var ki, insanoğlunun çifte kişilik sahibi oluşu, çok eski zamanlardan beri kabul edilegelmiştir. Hiristiyan dinine göre, bunlardan birincisi yaratıldığı sırada kendisine verilen kişiliktir. İkincisi ise, "İlk Günah"ı işledikten, Tanrının yasasını çiğnedikten sonra kazandığı kişiliktir.

Bu görüşün, çocuğu daha iyi tanımamızda bize yardımcı

olacağı kanısındayız.

Küçücük, önemsiz gibi görünen bir hareket, bir davranış, bir nesne, çocuğun yoldan çıkmasına elverir. Sevgi ve yardım kisvesi altında, dikkatten kaçan, ama aslında

yetişkinlerin bilinçsiz bencilliği yüzünden baş veren bir

zaafın çocuk üzerinde son derece yıkıcı etkileri olabilir.

İyi ki, çocuk hiç durmadan kendini yenilemekte, hiç dur-

madan yeniden doğmaktadır, iyi ki, her şeye rağmen,

normal gelişmesine el verecek olan planı, kendi içinde,

her türlü zedelenmeye karşı koruyabilmektedir. Çocu

ğun normale, doğal hale dönüşü, tek bir belirgin etkene,

yani onu dış gerçekle alışverişe sokacak bedensel bir faaliyet üzerinde dikkatini yoğunlaştırmasına bağlı olduğuna göre, demek oluyor ki, çocuğun sapmalarına yol açan tek bir kaynak vardır: Çocuk, düşmanca bir çevreyle kar

şılaştığı için ilkel gelişme planını gerçekleştirme olana

ğını bulamamıştır. Oysa bu dönemde, potansiyel enerjilerinin, "ruhun vücutla birleşmesi" süreci içinde gelişmeleri gerekirdi.

KAÇIŞLAR

Ruhun vücutla birleşmesi kavramı, sapma özelliklerini yorumlamada bir kılavuz olarak kullanılabilir. Demek istediğimiz şu ki, ruhsal enerji, söz konusu çocuğun kişiliğinin bütünlenebilmesi için harekete dönüşmeli,

hareket halinde cisimlenmelidir. İster yetişkinlerin baskısı, ister çevredeki yüreklendirici güdünün eksikliği yüzünden olsun, bu birliğe erişilmedikçe iki yapıcı etken, yani ruhsal enerjiyle hareket, birbirinden ayrı gelişmeye

başlar, dolayısıyla insan "ikiye bölünür". Doğada hiçbir şey ne yoktan var olduğuna, ne de yok olacağına göre,

ruhsal enerjiler de ya gereğince gelişecekler, ya da yanlış

yollara sapacaklardır. Bu enerjiler, amaçlarını yitirip

avarelik içinde dolaşmaya başladıklarında, bu değindi

ğimiz sapmalar yer almaya başlar. Gönüllü bedensel faaliyetlere girişerek, kendi kendini yapıp kuracak olan zihin, hayallere sığınır.

Böyle bir firari zihin, üzerinde çalışabileceği bir şey

bulamayınca, imgelere ve simgelere dalar. Bu denli düzensizliklere kapılan çocuklar, ortada tedirginlikle dola

şır dururlar. Canlıdırlar, ele avuca sığmazlar, ama

amaçsızdırlar. Enerjileri bir alay nesneye ve hiçbiri üzerinde yeterince durmaksızın yöneldiği için bir şeye baş-

lamalarıyla ellerinden bırakmaları bir olur. Yetişkinler

bu yoldan çıkmış, dikbaşlı çocuğu cezalandırsalar ve göz

yumsalar da, aslında bir çeşit fanteziler çocuk zekâsının

yaratıcı eğilimleri diye yorumlayıp hoş karşılar, hatta

yüreklendirirler. Froeber, çocuğun hayal gücünün bu

yönde gelişmesini teşvik amacıyla bir alay oyun icat etmekten kendini alamamıştır. Çocuktan, şu veya bu bi

çimde yan yana getirdiği tuğla ve bloklara uzun uzun bakarak onları atlara, kalelere, trenlere benzetmeleri istenir. Çocuğun hayal gücü, herhangi bir nesneye simgesel bir anlam vermekle yükümlü kılınır. Oysa bu, zihinde en

olmadık serapların doğmasına yol açar. Kapı tokmağı at,

iskemle taht, taş ise bir uçak hayaline dönüşür. Çocuklara oyuncaklar verilir, ama bunlar gerçekle üretken ilişkiler kurmasına yarayacak yerde kafasında ham hayaller üretir. Oyuncaklar, çocuğa hiçbir belirli amacı ve anlamı olmayan düşsel bir çevre sunduğu için, gerçek bir zihinsel yoğunlaşma yerine, uçucu, kaypak ve gerçek dışı hayallerle çocuğun enerjilerini boş yere harcar. Bu oyuncakların yarattığı ilgi, saman alevine benzer, yanmala-rıyla kaybolmaları birdir. Derken oyuncak kenara atılır.

Ne yazık ki, yetişkinlerin çocuklar için bulabildikleri tek

faaliyet alanı bu oyuncaklardan ibarettir. Yetişkin, çocu

ğu bu derme çatma oyunlarla, çakar almaz oyuncaklarla

bir başına bıraktığında, çocuğun zamanını mutluluk

içinde geçirdiğini sanır.

Çocuk, önüne konulan oyuncaklardan çabucak bıkıp

tümünü parça parça etse de, bu oyuncak alışkanlığı sürüp gider. Çocukların başına armağan diye bu cicili bicili nesneleri yığdıran ana babalar, nedense eli açık, çocuğuna sevdalı kişiler sayılır. Oyuncakla oynama, bu en nazik döneminde, daha yüksek bir yaşamın temellerini atmakla uğraşması gereken çocuğa tanınan tek özgürlüktür.

Bu çeşit "ikiye bölünmüş" çocuklar, okulda düzenden, di-162

siplinden yoksun olsalar bile, pek zeki çocuklar diye anılır.

Okullarımızda sağladığımız çevrelerin içine girdiler

mi, bu çeşit çocuklar hemen belirli bir ödeve kapılanmaktadırlar. Körüklenmiş fanteziler, huzursuz hareketler kaybolur. Çocuk, gerçekle yüz yüze gelip, tuttuğu işle, sarıldığı ödevle kendisini yetiştirmeye başlar. Böylece normal çocuk haline döner. Amaçsız eylemleri yön kazanır.

Kolları, bacakları, içinde bulundukları çevrenin gerçeğini bilip öğrenmeye hevesli zihinlerin bilinçli araçları olup çıkar. Amaçsız merakın yerini bilinçli bilgi arayıcılı-

ğı alır. Dikkate değer bir seziyle psikanalistler, hayal gücünün anormal gelişmeleriyle oyuna karşı aşın ilgi belirtilerini "ruhsal kaçış" diye adlandırmışlardır. Bu kaçış, bu firar, bu oyunda sığmak arama ya da bir hayal âleme

göçme eğilimi çok zaman bölüntüye uğramış bir enerjinin varlığına işaret eder. Bu, ıstıraptan ya da tehlikeden kaçıp bir maskenin ardına saklanan benliğin (egonun)

bilinçaltı bir savunma mekanizmasından başka bir şey

de değildir.

ENGELLER

Öğretmenler, hayal gücü yüksek çocukların çalışmalarda öyle sanıldığı kadar başarılı olmadıklarını hep görmüşlerdir. Gene de bu çocukların zekâca bir sapmaya

uğramış olmalarından nedense kuşkuya düşülmez. Galiba büyük yaratıcı zekâların pratik sorunlara uyarlana-mayacağına inanıldığından böyledir bu. Oysa zihni böyle

bir sapıklığa uğramış olan çocuk, düşüncelerini denetle-

yemediğine ya da zihinsel güçlerini geliştiremediğine göre, sıradan sayılan çocuklardan daha az zeki olduğu yargısına varmak gerekir. Çocuğun zihinsel güçlerinin zayıflaması, sade zihninin bir hayal âlemine kaçtığı zamanlarda değil, onun yüreksizlenip kurtuluşu kendi içi-163

ne kapanmakta aradığı hallerde de görünür. Enerjileri

yanlış yollara saptırıldığı için adeta yüksek bir yerden

düşüp kemikleri hurdahaş olmuş bir insana benzer. Yeniden sağlığını kazanabilmek için özel bakıma muhtaçtır. Ruhsal düzensizliklerin giderilmesi ve zihinsel geli

şimin sağlanması için gerekli olan böyle bir titiz tedaviden geçebilecek yerde, tartaklanır, itilip kakılır. Çarpıtılmış bir zihin, doğru yola zorla sokulamaz. Böyle bir çaba, ruhsal tepkiler yaratmaktan başka bir işe yaramayacaktır.

Bu, huzursuzluk ve itaatsizlikle kendini gösteren

öteden beri bildiğimiz ruhbilimsel savunmadan ayrı bir

şeydir. Dışardan verilen düşüncelerin kabulünü ve kavranmasını bilinçdışı engelleyen ve istemin, iradenin tümden dışında kalan bambaşka bir ruhsal savunmadır.

Bu, psikanalistlerin, "ruhsal engeller" diye tanımladığı olgudur. Öğretmen böyle bir sorunla karşı karşıya olduğunu hemen kavrayıp, ona göre tedbir almayı bilmelidir. Çocuğun zihni üzerine bir çeşit perde iner adeta. Ve dış dünyaya açıklığını engeller. Bu çeşit bir savunma mekanizması benimseyen ruh, bilinçsiz olarak sanki şöyle demektedir: "Sen konuşuyorsun ,ama, ben dinlemiyorum. Sen söyleniyorsun ama, ben işitmiyorum. Seni dı

şımda tutmak için çevreme bir duvar örmekle öylesine

meşgulüm ki, kendi dünyamı kurmaya vaktim yok!"

Böyle bir savunma davranışının uzayıp gitmesi, sonunda, çocuğun doğal yeteneklerini yitirircesine hareketine yol açar. İyiyle kötü ayrımı ortadan kalkar. Nitekim böyle ruhsal engellerle hapsedilmiş çocuklarla karşıla

şan öğretmenler, onların zekâca normalin altına oldukları, aritmetik ve imla gibi yetilere yönelen bazı tip araçları kavramak gücünden yoksun oldukları kanısına varırlar.

Aslında zeki çocuklar, birçok çalışma şekline ve hatta her türlü çalışmaya karşı ruhsal engeller diktiklerin-"

164

den aptal bellenir. Bir türlü başarı gösteremedikçe de zihince geri kalmış damgasını yer. İşin daha da acıklı yanı, burada söz konusu olan bu ruhsal engellerden ibaret de

ğildir. Bu engeli de dışardan psikanalistlerin "Nefretler"

diye adlandırdığı başka savunma hatları çevirir. Belirli

bir konuya karşı kendini gösteren bu nefret, giderek çalışmanın tümüne, okula, öğretmene ve arkadaşlarına çevrilir. Sevgiye,

dostluğa yer kalmaz. Sonunda çocuk

okuldan korku duymaya başlar, okula bütün bütüne yabancılaşır.

Çoğu kimseler, çocukluklarında karşılarına dikilmiş olan bu ruhsal engelleri ömür boyunca taşırlar. Bunun yaygın bir örneğini çoğumuzun yaşadığımız sürece matematiğe karşı duyduğumuz nefrette görebiliriz. Matematiği anlamamakla kalmayız, adı anılır anılmaz tedirgin edici bir iç engel kuruluverir. Bu, başka konular için de geçerlidir. Bir zamanlar, adamakıllı zeki olmasına rağmen, yaşına ve eğitimine göre şaşırtıcı imla yanlış-

ları yapan genç bir hanımla tanışmıştım. Bu kusurunu

düzeltme çabalan bir sonuç vermiyordu. Hata yapmayayım dedikçe hataya boğuluyordu. Klasikleri okusun dedik, o da fayda etmedi ama, günlerden bir gün de baktım, yanlışsız, hatasız su gibi yazıyor. Bu örneği burada ayrıntılarıyla tartışmak istemiyorum ama, bu dediğim genç hanımın ta baştan beri doğru dürüst yazı yazmasını

bildiği muhakkaktı. Gelgelelim gizli bir güç bu yeteneğini dumura uğratmış, o yüzden de imla hatalarına boğulmuştu.

TEDAVİLER

Bu iki sapma çeşidinden hangisinin, kaçışların mı,

engellerin mi daha tehlikeli olduğu sorusu akla gelebilir.

Okullarımızın çocukları normalleştirici iklimi içinde,

oyunla ya da hayal taşkınlıklarıyla ilgili olarak andığı-

mız kaçışların iyileştirilmesi daha kolay oldu. Bunun nedenini şu kıyaslamaya bağlayabiliriz: Bir insan bir yerden kaçıyorsa, o yerde dilediğini, ihtiyacını bulamadığındandır; kaçtığı çevrede bir değişme yer alırsa oraya yeniden dönebilir. Nitekim okullarımızda, düzensiz ve hoyrat çocukların kısa zamanda tanınmayacak kadar değiştiğini görüp durmuşuzdur. Kaşla göz arasında uzak bir diyardan sılaya dönmüş gibi olurlar. Düzensiz çalışma

alışkanlıkları giderilmekle kalmaz, huzur ve doyuma

ulaşmaları sayesinde benliklerinde çok daha temelli bir

değişiklik yer alır. Sapmalar kendiliğinden kaybolur.

Çocuk doğal bir değişim geçirir. Oysa zamanında bu sapmalardan kurtarılmamış kişiler bunun acısını ömürlerinin sonuna dek çekeceklerdir. Nice hayali zengin gibi görünen kimse, gerçekte çevreleriyle ilişkilerinde, duyularının belirsizliğinden bir türlü sıyrılamamış, duyusal izlenimlerin ötesine geçememişlerdir. Böyle kişiler nedense hayali zengin mizaçlı kimseler olarak tanınır. Düzen adına yetersizlikleri bir yana bırakılıp, ışıklara, göklere,

renklere, çiçeklere, manzaralara, musikiye tutkunluklarından dem vurulur, yaşama bakışları duygusal ve romantiktir.

Ama hayran olduklarını söyledikleri ışığı yeterince

bilmezler ki onu sevebilsinler. Onlara hayranlık cümleleri esindiren yıldızlar, nedense dikkatlerini kısa bir süre için bile çekemez. Astronomi denen şey sanki yıldızın güzelliğini anlamalarına engeldir. Sanatçı eğilimleri,

hevesleri vardır sözde. Ama, teknik bir hüner edinmeleri

için gerekli sebattan yoksun oldukları için ortaya hiçbir

yapıt çıkaramazlar. En göze batan özellikleri, ellerini nereye koyacaklarını bilememeleridir. Tedirginlik içinde her şeye el sürerler, el sürdükleri şeyleri de kırarlar. Onca sevdikleri çiçekleri o tedirgin elleriyle, dalgınlıkla koparıverirler. Yaşamlarında güzel bir şey ortaya çıkaramadıkları gibi, kendilerini ve başkalarını da mutlu kılmayı beceremezler. İstedikleri

kadar şiire hayranlıkla-166

rından söz etsinler, alıcı gözüyle bakıldığında çevrelerinde cirit atan şiiri sezip kavrayamazlar. Onlara yardım edecek kimse çıkmazsa da, kalakalırlar. Çünkü başarısızlıklarını ve organik zaaflarım "mükemmeliyet belirtisi" bellemişlerdir. İşte, ciddi birtakım ruhsal marazlara yol açabilecek olan bu kusurların kökeni, çocuk yaşta önlerinin tıkanması yüzünden beliren ve başlangıçta ağırlığı belli olmayan sapmaların benliklerine musallat olduğu zamanlara dayanır.

Engellere gelince: Küçük çocuklarda rastlandığı

hallerde bile altedilmeleri güçtür. Ruhu içine kapatan ve

onu dünyaya kapalı kılan bir iç duvar kurulmuştur. Bu

katmerli engellerin gerisinde gizli bir facia oynanmaktadır. Ruh, dışarda mutluluk kaynağı olabilecek ne varsa hepsinden ayrı düşmüştür. Bilgi edinme merakı, bilim

ve matematiğin gizleri, müziğin, sanatın çağrısı bu kendini soyutlamış insanın, "düşmanlaradır hep. Çarpıtılmış olan doğal enerjileri ilgi ve sevgi kaynağı olacak herşeyi karartmakta, kapatmaktadır. Hangi işe el atsa-lar ardından bir yorgunluk, dünyaya karşı bir nefret belirir. Dünya, çocuğun fethedeceği bir ülke olmaktan çıkar, bozguna uğramış bir ordunun darmadağın bırakıp kaçtı

ğı bir düşman ülkesine döner. "Engeller" sözcüğü bir de şu bakımdan anlamlı: Eski zamanlarda,sağlık biliminden habersiz olunduğu çağlarda hastalıkların yayılmasını önlemek için alınan ilkel karantina tedbirlerini akla getiriyor. O çağların insanları, hastalık korkusuyla açık

havadan, güneşten, sudan kaçarlardı. Işığı sızdırmayan

duvarların gerisinde kapalı otururlardı. Dar ve havasız

barınaklarda, kapalı pencerelerin ardında gece gündüz

kokuşurlardı. Sırtlarına kalın mı kalın giysiler geçirirler, birbiri üstüne giydikleri kat kat hırkalarla kurumuş

soğanlara dönerler, üşütürüz, hasta oluruz diye kir - pas

içinde yaşarlardı. Böylece kendileri için kurdukları çevre, yaşamın özüne karşı diktikleri bir kaleden başka bir şey değildi.

167

Öte yandan, toplum içinde de bu "engel" sözcüğünü

akla getiren yanlar var. Neden insanlar kendilerini birbirlerinden ayırır, neden aileler tasladıkları tafralar ve yapmacık iddialarla yaşamlarını komşularından kopuk

tutarlar? Bu kendini ayrı tutma davranışı, aile çevresi içi

mutluluğu sürdürme amacını da gütmez. Bu tutum, kendilerini başkalarından ayırmanın başlı başına bir erdem olduğu yanılgısından ileri gelmektedir. Böyle duvarlar,

sevişenleri dışarıya karşı korumak için değil, sevgiyi içeri sokmamak için dikilmiştir. Bu tür ailelerin kurdukları bu çarpık savunma duvarları, içinde oturdukları evlerin

duvarlarından bin kat daha sağlam ve aşılmazdır. Ve o

duvarlar, insanları sosyal kastlara ve birbirine düşman

milletlere bölen daha büyük ve öldürücü duvarların, sınırların başlangıcıdır. Ulusal sınırlar, içinde yaşayan birlik ve dayanışmalı bir topluluğu dışarıda kalan topluluklardan ayırmak için ve içerdeki insanları da özgürlük ve sevgiyle yaşatmak için kurulmuş değil, tıpkı hasta çocuklardaki gibi kendini soyutlama alışkanlığıyla dikilmiş engellerdir. Bunlar milleti

milletten, insanı insandan ayıran dikenli tellerdir.

Ama, uygarlık hem madde, hem de düşünce bakımından ancak karşılıklı bir değiş-tokuş düzeni içinde gelişecek olduğuna göre, bu güven yoksulluğunun ardında yatan nedir? Kimbilir, belki de, milletler de zulmün ve

zorbalığın ürünü olan böyle ruhsal engellerin ceremesini

çekmektedir. Acı ve çile öylesine örgütlenmiş, ıstırap öylesine yoğunlaşmıştır ki, milletlerin yaşamları kendi diktikleri engellerin gerisine çekilmiş ve yalnızlığın kat-merlendiği bir düşmanlık havasına ve ruh yoksulluğuna

terk edilmiştir.

BAĞLILIKLAR

Bazı çocuklar tabiatça öyle içine kapalıdır ki, ruhsal

enerjileri yetişkinlerin etkisine direnç gösterecek güçte

değildir. Bu yüzden daha yaşlı birine bağlanıverir, onun

eline bakar, ona bağımlı hale gelirler. Yeterli enerjiden

yoksun oldukları için sızlanır dururlar. Her şeyden yakınır, her şeyden şikâyet ederler. Ve başkalarında acı çektikleri izlenimini yarattıkları için, duygulu, hassas ve çilekeş bellenirler. Kendileri bütün bunların farkına varmamış olsalar bile, sürekli bir can sıkıntısı içindedirler.

Ruhlarını ezen bu can sıkıntısından kendi başlarına kurtulamadıkları için de büyüklerden, yaşlılardan medet umarlar, eteklerine yapışırlar. Her daim kendileriyle oynasınlar, masallar anlatsınlar, ninniler okusunlar isterler. Yeter ki yalnız kalmasınlar... Yetişkin, bu çeşit çocukların esiri haline gelir. Çocukla yetişkin, birbirlerine anlayış ve şefkatle bağlı görünseler de, aslında aynı ağın

içinde debelenmektedirler. Bu çeşit çocuklar, bilgi edinmeye pek meraklıymışlar gibi, "Neden bu böyle?" , "Neden şu şöyle?" diye ikide bir soru sorarlar. Ama şöyle bir

•dikkat ederseniz, verilen cevapları dinlemediklerini far-

kederseniz. Bu soru sorma tutkusu gerçekte bir şeyler

öğrenmeye yönelik değildir, sırtlarına abandıkları yetişkini oyalamak içindir.

En ufak bir işarette elindeki işi bırakır, yetişkinin

yanına koşarlar. Yetişkin de türlü nedenlerle, çocuğun

istemine uymayı bir marifet saymaktadır. Ama bu ilişki

sonunda onları tembelliğe, miskinliğe, onarılmaz bir

atalete sürükleyecektir.

Yetişkin, çocuğun kendine bağımlı oluşundan, bir

dediğini iki etmemesinden memnundur. Bu sapmanın

ne tehlikeli bir şey olduğunu idrak etmez.

Tembellik aslında ruhsal bir marazdır. Yaşamsal ve

yaratıcı enerjinin çöküşüne işarettir.

Öte yandan yetişkin, farkına varmadan, bu yararsız

koruyuculuk ve zararlı destekleme davranışı içinde kendini çocuğun yerine koymakta, onun ruhsal gelişimini engellemektedir.

169

MAL - CANLILIĞI

Küçük bebelerle normal çocuklarda çeşitli yetilerini

kullanmaya karşı doğal bir eğilim vardır. Çevrelerine

kayıtsız kalmak şöyle dursun, sevdalıdırlar ona. Kendine besin arayan aç insanlar gibidirler. Bedensel bir ihtiyacı giderecek bir nesneye duyulan özlem, düşünmenin ötesindedir. Söz gelimi, biz "Yemek yemeyeli günler oldu. Bu böyle giderse dermansız düşeriz, besinsizlikten ölür giderim. Onun için bir yerlerden yiyecek bulmaya

bakmalıyım," diye mantık yürütmeyiz. Açlık, bizi kaçınılmaz bir şekilde yiyecek aramaya sevkeden bir acı, bir sızıdır daha çok. Çocuk da çevresine karşı böyle bir açlık

duyar. Ruhunu besleyecek şeyler arar ve bunları girişti

ği eylemlerde bulur.

Yeni doğmuş bebeler gibi, "Ruhsal süte" açtır çocuk.

Çevresine karşı tutku, sevdalılık, insanoğlunda doğuştan bir şeydir. Çocuğun çevresine ihtirasla âşık olduğunu söylemek de yanlış, çünkü ihtiras, ateşli ve geçici bir duygu. Bu, daha çok "yaşamsal bir deneye karşı duyulan

bir güdü" diye tanımlanmalı. Çocuğun çevresine karşı

duyduğu aşkın gerisindeki güdü onu bitip tükenmez bir

faaliyete itmektedir. Çocuğun içinde yanan ateş, havadaki oksijenin yanmasıyla bedende oluşan enerjiye benzetilebilir. Faal bir çocuk, elverişli bir çevrede, yani öz gerçekleştirime yarayan bir çevrede yaşamakta olduğu

izlenimini yaratır insanda. Çocuk, böyle bir çevreden

yoksun düştükte, ruhsal yaşamı gelişmez, güdük ve kö-

türüm kalır, dünyadan kopar. Çocuk bir bilmece haline

gelir. Çaresiz, tutamaksız, can-sıkıntıları içinde kıvranan, olmadık kaprislere kapılan, gayrı-toplumsal bir yaratık artık.

Çocuk gelişimine katkıda bulunacak eylemler için

olanak ve dürtü bulamayınca sırf "eşyalar"a tutulur, onlara sahip olma arzusuna kapılır. Bir nesneyi kapıp alma, ona sahip çıkma kolayına gelir; çünkü ne bilgiye, ne 170

sevgiye ihtiyaç vardır bunun için. Böylece de enerjileri

saptırılmış olur. Bu gibi çocuklar, ortada bir saat gördüler mi, nasıl kullanıldığını henüz bilmeseler bile, "İstiyorum onu!" diye tuttururlar. Hele kendi gibi şımarık bir rakip çıkmayagörsün, kavga hazırdır. Sonunda çekişirken, saat paramparça olacakmış, olsun! İşte insanlar birbirleriyle çekişmeye, rekabete böyle başlarlar, göz

koydukları nesnelere sahip çıkayım derken, sade o nesneleri değil, kendilerini de tahrip etmeye böyle alışırlar.

Aslında bütün ahlaksal sapmalar sevgi ile sahip çıkma arasında birinden birine seçme yolunda atılan bu ilk adımdan başlar.

Böyle bir seçim yapmış olan çocuk, birbirinden ayrılan iki yoldan biri boyunca ilerlemek zorundadır. Çocuğun doğal enerjileri bir ahtapotun kollan gibi ileriye uzanır, tutkuyla istediği nesneleri yakalayıp bozmaya yönelir. Mülkiyet duygusuyla gözüne kestirdiği nesnelere yapışır, öleceğini bilse bile bırakmaz. Canlı,

güçlü çocuklar, mallarını korumak için rakipleriyle kavgaya tutuşurlar, birbirlerini yerler. Bu da metelik etmez şeyler yüzünden düşmanlıklara, garazlara, öç almalara

yol açar. Bunları hafife almak yanlıştır. Ortada şirazesi

kaymış bir şey vardır, aydınlık yerine karanlık vardır.

Bunun da nedeni çocuğun doğal enerjilerinin saptırılmış

oluşudur. Mal canlılığının kaynağı, üzerine düşüren o dış

nesne değil, çocuğun canevindeki illettir.

Ahlaksal eğitim sırasında çocuklara maddesel şeylere tutkunlukla bağlanmamaları öğütlenir, başkalarının mallarına saygı aşılanır. Gelgelelim çocuk yukarıda anlattığımız nedenler yüzünden sakatlanıp, kendisini o derin iç yaşamdan ayıran köprüyü bir kere geçtikten sonra, bütün tutkusu ve gücüyle dış nesnelere dönecektir çaresiz. Bu tutku içinde öylesine yer etmiştir ki, doğasının bir parçası sayılır artık.

İçine kapanık çocuklar da o değersiz nesnelere dikkatlerini çevirirler ama, onlarda mal-canlılığı başka bi-171

çimde kendini gösterir. Birbirleriyle çekişmezler, dövüşmezler. Nesneleri biriktirmeye, saklamaya yönelirler.

Bu yüzden de koleksiyon meraklısı sayılırlar. Oysa bu

topladıkları şeyleri sınıflamak, ussal kategorilere ayırmak akıllarından geçmez. Sade kafaca sakat yetişkinlerde değil, yoldan çıkmış çocuklarda da koleksiyon yapma adına ceplerini en olmadık süprüntülerle doldurma saplantısına rastlanır. Güçsüz ve içine kapanık mizaçlı çocuklar bu denli saçmalıklarla haşır neşir olsalar da, bu eşya toplama alışkanlıkları hepten normalleşmiş sayılır.

Ellerinden bu topladıkları süprüntüleri almaya kalkı

şanlardan bucak bucak kaçarlar.

Ruhbilimci Adler, bu toplama alışkanlığı üzerinde

ilginç bir yorum ileri sürmüştür. Bu alışkanlığı yetişkinlerin mal hırsına bağlar. Çocukta görülen koleksiyon merakı, ona göre, yetişkinlerdeki mülkiyet ihtirasının başlangıcıdır. İnsanın böyle, işine yaramayacak bir alay şeye bağlanıp üstüne kartal kesilişi, tüm dengesini altüst eden öldürücü bir zehirdir. Ana babalar, çocuklarının

kendi mallarına sahip çıkışını zevkle izlerler. Bunu insan doğasının bir parçası ve toplum içinde önemli bir etken sayarlar. Bilmezler ki çocukları hastadır...

İKTİDAR HIRSI

Mal-canlılığıyla birlikte ele alınması gereken bir-

başka sapma biçimi de, iktidar hırsıdır. İnsanın çevresine hükmetme içgüdüsü ve bu çevreye duyduğu sevgi yoluyla dış dünyaya sahip olma isteği, iktidar tutkusunun bir çeşididir. Ama bu iktidar ruhsal gelişimin doğal bir

sonucu olmaktan çıktığı anda salt ihtirasa dönüşür.

Yoldan çıkmış çocuk, kendini, her şeye kaadir, dedi

ği dedik bir yetişkinin karşısında bulur. Böyle bir yetişkinin ağırlığını kendi yanına çelebilirse, kendi gücünün de 172

o denli artacağını anlar. Kendi başına elde edemeyeceğini bildiği şeylere yetişkinin koruyuculuğu altında erişmek amacıyla, onu sömürmeye başlar. Bunda anlaşılmayacak bir şey yoktur; hemen bütün çocuklara bulaşan, kaçınılması güç, ama hayli olağan sayılan bir olgudur bu.

Gerçekte çocukların büyüklere oynadığı klasik bir oyundur. Çelimsiz ve çaresiz bir çocuk, kendinden daha güçlü bir varlıktan yararlanabileceğini anlar anlamaz, bu oyuna başvuracaktır; bu doğaldır, mantıklıdır. Giderek yetişkinlerin vermeye yeterli gördüğünden fazlasını istemeye başlayacaktır. İstekleri biter tükenir gibi değildir.

Hayali zengin bir çocuk için bir yetişkin en aşın, en olmadık kaprislerini yerine getirebilecek bir kaadir-i mutlaktır. Böyle bir davranış çocuğun ruhuna onca yatkın gelen masallarda en belirgin örneğini bulur. Çocuk bulanık isteklerinin bu peri masallarında dile getirildiğini sezer.

Perilerin gözdesi olanlar, zenginliklere konmakta, in-

san-üstü bir yaşam sürmektedirler. Perilerin de iyisi, kötüsü, çirkini, güzeli vardır. Onların da yoksulu, varlıklısı, ormanda, kulübede sürünenleriyle, saraylarda keyif çatanları vardır. Bütün bunlar, yetişkinler arasında ya

şayan bir çocuğun hayalleridir. Ninesi gibi ihtiyar, annesi gibi genç, güzel perilerin serüvenlerini izler. Bu perilerden bazıları yamalar, bazıları ipekler içindedir; tıpkı kimi zengin, kimi yoksul analar gibi. Bu anaların ortak

bir özelliği vardır yalnız, hepsi de çocuklarını şımartırlar.

AŞAĞILIK DUYGUSU

Yetişkinler, ister zebun, ister başarılı olsun, çocuğa

kıyasla üstündür, güçlüdür. Çocuk, düşlerinin rüzgârıy-

la büyüğünü sömürmeye başlar. Yetişkin memnun olur

ilkin, çocuğu mutlu kılabildiği için sevinir. Ama verdiği

ödünler felaketi olur. Ellerini yıkamasına yardım ede-

yim der, ama sonunda bu isteğine uyduğu için pişmanlık

duyar. Çocuğun isteklerinin sonu yoktur. Yetişkin parmağını uzatırken kolunu kurtaramaz olur. Ne verse, neye razı olsa, çocuk daha fazlasını ister. Sonunda yetişkinin kendi isteklerini yerine getirmek için yaratıldığını sanan çocuğun ilk sevinci hayal kırıklığına dönüşür.

Çünkü madde dünyası, malûm, sınırlıdır; oysa hayal gücü sonsuza dek seyirtmekte özgüdür. Derken çatışma başlar, dananın kuyruğu kopar. Çocuğun kaprislerinin

bitmez tükenmezliği karşısında yanılgısını anlayan yetişkin, "Çocuğumu farkında olmadan şımartmışım," diye dövünmeye başlar.

Yumuşakbaşlı çocukların bile kendilerine göre fetih

yolları vardır. Sevgiyle, gözyaşlarıyla, dildökmelerle,

dargın bakışlarla, kimi de doğal sevimliliğiyle zafer kazanır. Yetişkin böyle bir çocuğa boyun eğer; eğer, ama bir noktaya gelir ki, daha fazlasını vermek elinden gelmez.

Bu sefer binbir çeşit sapmaya yol açan bir kızgınlık, küskünlük, dargınlıktır başlar. Yetişkinin aklı başına gelmiş, çocuğun kusurlarına kendisinin sebep olduğunu anlamış, tamire çalışmaya başlamıştır.

Ama bir çocuğun kaprislerini hiçbir şeyin gideremeyeceğini biliyoruz. Ne ödüller, ne de cezalar fayda eder.

Hummaya tutulmuş birine, "İlle de iyileşeceksin, sabaha

dek ateşin düşecek!" diye baskı yapmaya benzer bu.

Unutmayalım ki bir yetişkin, çocuğunu şımartmışsa, bu,

gerektiğinde isteklerini yerine getirdiğinden değil, onun

bütün kaprislerine, gelişimini önleyecek ve doğal büyümesini saptıracak bir şekilde boyun eğdiği içindir.

Yetişkinler, istedikleri gibi olmadığını düşündükleri çocuklarını hor görürler. Baba, çocuğunun güzel ve kusursuz olduğunu düşünse de, bütün umudunu ve gururunu ona bağlasa da, içinden bir ses ona çocuğunun "kof ve kötü" olduğunu fısıldadığı için, bu kofluğu doldurmaya, bu kusurları düzeltmeye davranır. Bu belirsiz davranış, yetişkinin çocuğa karşı beslediği hor görmenin belir-174

tisidir. Önündeki çelimsiz çocuğu kendi malı beller, dilediği gibi kullanacağını sanır. Çocuğunun başkalarının yanında, yetişkinlerin arasında konuşulmasından utanç

duyacağı yanlarını, özelliklerini döküp saçmada sakınca

görmez. Evlerinin duvarları içinde babanın, pederâne

otoritesi kisvesine bürünmüş hırsı ve despotluğu, çocu

ğun benliğini durmadan hırpalamaktadır. Sözgelimi, oğlunu bir bardak taşırken mi gördü, bardağı kıracak diye korkuya kapılır; yerinden fırlayıp bulunmaz bir haziney-miş gibi kötü bardağı çocuğun elinden kapar. Bunu yapan baba, karun gibi zengin de olabilir. Çocuğuna bırakacağı serveti artırabilmek için gözü kararmış bir para babası da olabilir. Ama o anda, o bardağı çocuğun gördü

ğü işten, eyleminden çok daha önemli görmekte, neye

mal olursa olsun bardağın kırılmasını önlemek istemektedir. "Niye bu çocuk bardağı masanın üstüne çat diye koyuyor!... Sakar oğlan ne olacak?" diye düşünür. Oysa

uzun vadede oğlu için her türlü fedakârlığa hazırdır. Oğlunun ünlü ve güçlü bir kişi olması için yapmayacağı şey yoktur ama, işte o anda, metelik etmez bir nesne uğruna

despotça bir güdüye kapılmıştır. Aslında emrindeki hizmetçi o bardağı getirip, gene öyle rasgele masanın üzerine bıraksa, belki de hiç sesini çıkarmayacaktır; konuklarından biri kıracak olsa, üstünde bile durmayacaktır. Bu yüzden çocuk, babasının gözünde işe yaramaz, güvenilmez tek varlık olduğunu görecek sürekli bir kırgınlık, boşluk duygusu içinde bunalacaktır. Sonunda kendini

dokunması yasaklanmış eşyalardan bile değersiz, aşağı

bir varlık belleyecektir.

Hesaba katılması gereken daha başka olgular da

vardır. Çocuk kendi iç yaşamını geliştirecekse, çeşitli eşyalara dokunmasına, ellemesine izin vermekle kalınmamalı, aynı zamanda onları tutarlı ve düzenli bir tarzda kullanabilmesine olanak tanınmalıdır. Yetişkinler, günlük yaşamlarında yer alan bir alay sıradan işi çoktan kanıksadıkları için bunlara dikkat bile etmezler. Sözgeli-175

mi, bir yetişkin, sabahleyin kalktığında ne yapacağını

ezbere bilir ve onları dünyanın en basit şeyleriymiş gibi

yapar, gider. Adeta bir otomat gibi düşünmeden, üzerlerinde hiç durmadan alışageldiği bu işleri görmektedir; soluk alır gibi.

Çocuksa, henüz bu işleri yapmayı öğrenip, onlara

alışmak zorundadır. Ama büyüklerin zartzurtundan buna meydan bulamaz. Tam oyun oynamaya koyulmuşken anası çıkar gelir, gezmeye çıkacağız diye kolundan çeker

götürür. Ya da tam elindeki kovaya büyük bir ciddiyetle

taşlar doldurmaya uğraşırken, anasının konuğu gelir,

çocuğu kovanın başından kaptıkları gibi konuğun yanına çıkarırlar. Yetişkin boyuna çocuğa karışmakta, çevresine müdahale etmektedir. Bu güçlü varlık, çocuğa hiç mi hiç danışmaksızın onun yaşamını yönetmektedir. Bu

umursamazlık sonucu, çocuk yaptıklarının değersiz olduğu kanısına varır. Öte yandan, anası babası çocuğun yanında hizmetçilerine bile nezaket icabı "zahmet olmazsa", "lütfen!" diye eğilip bükülürken, çocuğu yüzüne karşı terslemeden edemezler. Bu yüzden de çocuk, kendisinin öbür insanlardan ayrı, onlardan aşağı bir varlık olduğunu sanır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, canevinde daha önce

hazırlanmış bir plana uygun birtakım eylemlerin sırayla

birbirini izlemesi, çocuğun gelişimi için alabildiğine

önemlidir. Yetişkin, çıkıp çocuğa kendi hareketlerinden

sorumlu olduğunu söylemeye kalkabilir. Böyle bir sorumluluk, çeşitli hareketler arasındaki ilişkinin yeterince anlaşılmasına ve anlamının kavranılmasına bağlıdır.

Çocuğunda sorumluluk duygusu ve özdenetim duygusu

yaratamadığından yakınan baba, aslında çocuğunun hareketlerindeki sürekliliği kırmış, onun özsaygısını zedelemiştir. Çocuğun içine güçsüzlük ve aşağılık duygusu yer etmiştir. Yeniden sorumluluk duygusu kazanabilmesi, çocuğun kendine yeniden güven beslemesine bağlıdır.

En cesaret kırıcı olan şey, insanın işe yaramazlığına

inancıdır. Kötürümle sağlam arkadaşını yarıştırmaya

kalktığımızda kötürüm elbet razı olmayacaktır bu yan

şa. Rasgele bir yurttaş ringe çıkıp profesyonel bir boksörle dövüşmek istemeyecektir. Yetersizlik duygusu, daha denemeye bile girişmeden önce çabayı kesintiye uğratacaktır. Yetişkin, çocuğu durmadan küçük düşürerek, güçsüzlüğünü yüzüne vurarak harekete geçme isteğini

kurutmaktadır. Yetişkin, çocuğun eylemlerinin önüne

geçmekle kalmaz, ikide bir, "Sen yapamazsın bunu! Bo

şuna kalkışma hiç!" diye daha baştan onu baltalar. Daha

kaba bir kişi ise, "Budala! Senin yapacağın iş mi bu?" deyip çıkar işin içinden. Böyle bir davranış, hem çocuğun çalışmasını önler, hareketlerinin sürekliliğini kırar,

hem de özsaygısını silip götürür.

Çocuk, çalışmalarının, çabalamalarının değersizli

ğine inandıktan başka, kendisinin beceriksiz ve çaresiz

bir kişi olduğunu da sanmaya başlar. Sonunda bu bir yüreksizlik ve güvensizlik kaynağı olur. Kendimizden güçlü biri yapmak

istediğimiz şeyi engellerse, elbet bizden daha güçsüz birine rastladığımızda bu işi engellemesiz

yapabileceğimizi düşünerek avunuruz. Oysa yetişkin,

çocuğun kafasına yeteneksiz olduğunu soktuğu anda, zavallıcığın benliğini bir buluttur sarmalar, atalet ve korku içinde yumulur. Böyle bir şey olduğu zaman çocuk

"aşağılık duygusu" denilen iç engeli kendi özünde yaratır. Böyle bir engel, başkaları karşısında aşağılık ve iktidarsızlık duygusu olarak kişiliğine kök salabilir ve çocu

ğun günlük yaşamı içinde mücadeleye girmesini önler.

Karar vermede ürkeklik, güçlüklerden ya da eleştirilerden kaçış, ikide bir ağlayıp sızlama, umutsuzluğa kapılma hep bu aşağılık duygusu dediğimiz içler acısı halin yanı sıra kendini gösterir.

Oysa normal bir çocuğun en dikkate değer özelliği,

özgüveni ve hareketlerindeki kararlılıktır.

çocuk eğitimi

177/12

KORKU

Korku, çocuklarda olağan sayılan bir başka sapma

biçimidir. Çocuğun derinliklerine kök salmış ve çevresinden bütün bütüne bağımsız bir duygusal rahatsızlık olarak bilinir. Yani, utangaçlık gibi çocuk ruhunun bir

parçası sayılır. Bazı çocuklar öyle içine kapanıktır ki,

korkunun altında ezilmişler sanırsınız. Öte yandan cesur, canlı, tehlike karşısında gerilemez olup da zaman zaman yersiz, mantıksız, birtakım hiç yoktan korkulara

kapılan çocuklar da vardır. Bu gibi haller, geçmişte edindikleri sert izlenimlerin ürünü olarak görülebilir. Çocukların kimi sokakta karşıdan karşıya geçmekten, kimi fareden, kimi de tavuktan korkar. Bu korkular psikiyatrların yetişkinlerde gözlemledikleri fobileri andırır. Bunlar, özellikle yetişkinlere fazla bağımlı çocuklarda rastlanır. Yetişkinler, çocuğun cahilliğinden yararlanıp onu ne idüğü belirsiz şeylerle korkutarak yumuşakbaşlı kılmaya heves ederler. Bu bir çocuğa karşı kullanılacak taktiklerin en kötüsüdür, çünkü, çocukta zaten doğal

olan karanlık korkusunu, ürkütücü imgelerle doldurarak büsbütün ağırlaştırmaktadır.

Çocuğun gerçekle ilişkiye girmesine, çevresini anlayıp denemesine yardımcı olanaklar, bu korkulardan kurtulmasına da yardımcı olacaktır. Çocuğu normalleştirmeyi ödev bilen okullarımızın ilk etkilerinden biri bu bilinçaltı korkulara son verişidir.

Dört çocuklu bir ispanyol ailesi, yavrularının en kü

çüğünü bizim okula vermişti. Fırtına koptuğu geceler

yalnız o, korkuya kapılmıyordu. Ablalarını toparlayıp,

ferahlasınlar diye ana babalarının odalarına götürüyordu. Bu garip korkuya esir düşmüş olan ablalarının başlıca dayanağıydı. Geceleri korktular mı, onun koynuna ko

şuyorlardı.

"Korku hali", tehlike karşısında öz savunma iç güdüsüyle uyanan "dehşet hali"nden farklıdır. Bu ikinci çe-178

şit, çocuklarda daha az görünür. Ancak, tehlikeyle daha

az karşılaştıklarından değildir bu. Çünkü çocuklar doğal

olarak tehlikeye karşı çıkarlar, yetişkinlerden çok daha

rahat olarak tehlikelere göğüs gererler. Dahası, hiç yoktan kendilerini tehlikeye atarlar. Yürümekte olan arabalara takılan sokak çocuklarını az mı görmüşüzdür? Damların üzerinde gezen çocukları görüp yüreğimiz oynamıştır. Yüzme bilmeden, akıntıya atlayan çocuklar az mıdır?

Bunların yanında, arkadaşlarını kurtarmak için tehlikeye bile bile göğüs gerenleri de analım. Sözgelimi, geçenlerde gazetelerde okuduk. Bir hastanede çocuk koğuşunda yangın çıkmış. Aralarında körler de varmış. Körleri kurtarayım derken gözleri sağlam olanlardan da ölenler

çıktı. Binanın başka bir bölümünde yattıkları halde, körlere yardıma koşarken can verdiler.

Çocuğun normale dönüşünün bu yiğitlik sevdasına

yol açacağı sorusu akla gelebilir. Okuldaki çocuklarımızdan hiçbiri böyle yiğitliklere kalkmadı. Bu, tabii iş başa düşünce seyirci kalacakları anlamına gelmez. Ama, genel olarak çocuklarımız, tehlikeden kaçınmalarına, dolayısıyla tehlikeleri karşılamalarına elveren bir "tedbirli-lik" yeteneği kazanıyorlar. Masada, hatta mutfakta bı

çak kullanabiliyorlar, ocak yakıyorlar, yalnız başına deniz kıyısında dolaşabiliyorlar, caddelerde karşıdan kar

şıya geçebiliyorlar, hareketlerini denetlemeyi öğrendikten sonra kendini yok yere tehlikeye atmaktan da uzak durabiliyorlar. Demek ki, normalleşme tehlikelere meydan okumakla değil, tehlikeleri görüp onlara egemen olmaya elveren bir ihtiyat yetisi kazanmakla, böylece tehlikeler karşısında nasıl davranacağını bilmekle olur.

YALANLAR

Ruhsal sapmalar, azgın medar bitkisi gibi dört bir

yana dallarını salarlarsa da, hepsi aynı kökten gelmedir.

179

Normalleşmenin sırrı işte buradadır. Eğitimcilerin çoğunun paylaştığı yanılgı, bu sapmaları birbirinden bağımsız, ayrı birimler olarak görmeleridir.

En ciddi sakatlıklardan biri de yalan söylemedir. Aldatmaca, ruhu peçeleyen bir çeşit giysidir. Takım takım elbiseyle dolu bir gardıroba da benzetilebilir, çünkü bir

değil bir alay tebdili vardır. Her birinin anlamı ve önemi

değişik bir sürü yalan çeşidi vardır. Bunların kimi normal, kimi patolojik yalanlardır. Geçen yüzyılın psikiyatrları, isterik kadınlar ve erkeklerin zorunlu yalanlarıyla ilgilenmişlerdir. Bu gibi hastalarda, yalan öyle boyutlara varır ki, konuşmaları aldatıcı bir ağ haline gelir.

Çocuk mahkemelerinde ve gene çocukların tanıklığa ça

ğırıldığı davalarda bilmezlikle söyledikleri yalanlar üzerinde durulmuştur. Kamuoyu, "günahsız ruhu" gerçeğin aynası bellenen çocuğun bütün içtenliğiyle aslı olmayan

bir şeyi doğruymuş gibi söyleyebileceğini öğrendiğinde

kıyamet kopmuştu. Daha sonraki incelemeler, bu çocukların gerçekten doğruyu söylemek istediklerini, yalan söyleyişlerininse heyecanlanmaları yüzünden, zihinlerinin karışmasından ileri geldiğini gösterdi.

İster müzmin, ister geçici olsun, doğru diye söylenen

bu yalanlar çocuğun, ardına saklanmak üzere kullandığı

bir siper olarak söylediği yalanlardan bütün bütüne

farklıdır. Ama öz savunmayla ilişkili olmayıp da normal

çocukların gündelik yaşamları içinde söyledikleri yalanlar da vardır. Öte yandan çocuk, aldatmak ya da kişisel çıkarı için değil de sırf başkalarını olmadık bir şeye inandırmanın zevkini tatmak için gerçeküstü şeyler anlatma isteğine kapılabilir. Kendini rolüyle eşleştiren bir aktörde olduğu gibi çocuk, bu yalanları söylerken bir sanatçı özentisi içindedir. Bir seferinde çocuklarımızdan biri,

anasının yemeğe çağırdığı bir konuğa kendi eliyle hazırladığı bitki sularını ikram ettiğini ve konuğun bu içkilere bayılıp öve öve bitiremediğini anlatmıştı. Okula geldi

ğinde anasına sordum. Kadın bunun aslı esası olmadığı-

180

nı söyledi. Demek oluyor ki çocuk, hayal gücünü kullanıp

yoktan varettiği bu masalla kendine göre ilginç bir yaratıcılık denemesine girmiş.

Bu çeşit yalanlar, kafaca tembel çocukların doğruyu

arayıp, bulup söylemeye üşendikleri için uydurdukları

yalanlardan farklıdır.

Kimi zaman da hesaplı ve kurnazca söylenmiş yalanlarla karşılaşırız. Anasının bir süre için yatılı okula verdiği beş yaşında bir çocuk tanımıştım. Sınıfının ba

şındaki yönetici iyi yetişmiş bir eğitimciydi. Bu çocukla

da yakından ilgileniyordu. Çocuk, bir zaman sonra yöneticiden yakınmaya başladı. Ona karşı sert davranıyormuş! Anne, okulun müdürüne çıkıp durumu anlattı. Yöneticiyle yüzleştirdiler, o zaman kadın, yöneticinin çocu

ğuna kötü davranmak şöyle dursun, tersine, ona büyük

ilgi gösterdiğini anladı. Çocuğuna niye yalan söylediğini

sorduğu zaman çocuk, "Müdür kötüdür diyemezdim ya!"

diye karşılık verdi. Bu herhalde müdürü kötülemekten

korktuğu için değil, eğiticiyi suçlamanın öğrenciler arasında bir gelenek halini almış olmasındandı. Çocukların kendilerini çevrelerine uydurayım derken başvurdukları kurnazlıklar üstüne daha neler anlatılabilir.

Zayıf ve içine kapanık çocuklarsa, hemen o anda

denkleştiriverdikleri yalanlar söylerler. Bu yalanlar, dü

şünülüp taşınılıp söylenmiş değildir. Bir çeşit savunma

refleksidir bunlar. Safçadır, hemen oracıkta uydurulmuştur ve hemen yalan olduğu anlaşılır. Öğretmenler, bu biçim aldatmacalarla mücadele ederler, ama neyi

temsil ettiklerini unuturlar. Bunlar yetişkinlerin saldırılarına karşı aşikâre kullanılan savunmalardır. Bu çe

şit yalanların suçlusu çocuklar, zayıf, arsız, yaramaz diye hiç durmadan suçlandırılan çocuklardır.

Aldatmaca, çocukta görünen zihinsel bir olgudur.

Ama yalan söyleyen çocuk yaşlandıkça, yalan da gelişir

ve örgütlenmiş hale gelir. İnsan toplumlarında yalanın

önemi öyle büyüktür ki, sade kaçınılmaz değil, soylu ve

güzel bir şey sayıldığı izlenimine varsak yeridir. Nerdey-

se giysi gibi doğal bir şey. Okullarımızda çocuklar, bu sapıklıktan kendilerini kurtaramıyorlar. Elbette bu, büyülü bir değnek dokunmuşcasına kendiliğinden olmuyor.

Çocuğu ikna yoluyla değil, yapısını değiştirerek bu sapıklıktan vazgeçirmeye çalışılmalıdır. Açık seçik düşünceler, gerçekle ilişki, ruhça özgürlük, iyi ve soylu şeylere canlı ilgi, çocuğun ruhunu yola sokabilecek çevreyi sağlıyor.

Sosyal yaşam, yanlış törelerin havasına öyle gömülmüş ki, hani bunları düzeltmeye kalkacak olsanız, toplumu da bunlarla birlikte çöp tenekesine atmak gerekecek.

Çocuk yuvalarından ayrılıp daha yüksek okullara giden

çocuklar, sırf öbür çocuklardan daha içten oldukları için,

daha dürüst davrandıkları için küstah ve itaatsiz bellendiler. Toplumda olduğu gibi sıradan bir okulda da disiplin ve töreler yalanla karmaştığı için öğretmenler, okullarımızdan gelen çocukların şimdiye dek bilinmedik içtenliğini öbür çocukların

eğitimini aksatacak bir etken olarak gördüler.

Psikanalizin insan ruhu tarihine yaptığı en parlak

katkılardan biri de, bilinçaltı gizlemeleri yorumlayışıdır.

Bu bilinçaltı aldatmacalar, ardında gizli yatan yaşamsal

ilkeyi örten, süsleyen, koruyan hayvan postlarına, kuş-

tüylerine benzer. İnsanın gerçek duygularını saklayan

kamuflaj, kişinin doğal duygularıyla çelişki içinde olan

bir dünyada yaşayabilmesi, sağ kalabilmesi için kendi

özünde kurduğu yalandır. Durmadan mücadele etmeye

olanak bulamadığı için ruh, kendini çevresine uydurmaktadır.

En ilginç gizlemelerden biri de, yetişkinlerin çocuğa

davranışındaki iki yüzlülüktür. Yetişkin, çocuğu kendi

ihtiyaçlarına kurban ederken bunu kabule yanaşmaz.

Doğal bir hakkı kullandığına, çocuğun hayrı için çalıştı

ğına kendini inandırır. Çocuk kendini savunduğu zaman

ise, işin asıl nedenini anlamaya davranacak yerde, çocu-

ğun kendini korumak, kurtarmak için yaptıklarını itaatsizlik olarak görür, bunları kötü eğilimlerine yorar. Yetişkinin içindeki doğruluğun, adaletsizliğin sesi gitgide güçsüzleşir, yerini "haklarına ve görevlerine" uygun davrandığı aldatmacası alır. Kalbi katılaşmıştır. Buz kesmiştir. Ne çarpsa ona, parçalanır. Dante, nefretin kol gezdiği cehennemde bu kalp katılaşmasını dile getirmek

için şöyle konuşur: "Kalbim kayalaştı, yumruğumu vuruyorum ona, elim acıyor!"

24. BEDENSEL SAĞLIK ÜZERİNDEKİ GERİ TEPMELER

Ruhsal sapmalar beraberlerinde bir alay da çarpıklık getirirler. Ama bunlar, yalnızca bedenin işleyişini etkiledikleri için birbiriyle ilişkisiz görünürler. Çağdaş tıp, uzun incelemelerden sonra birçok fiziksel rahatsızlığın

ruhsal kökeni olduğunu saptamıştır. Doğrudan doğruya

bedene ilişkin bazı sakatlıklar bile, eninde sonunda ruhsal sorunlara dayanmaktadır. Bunlardan bazıları, sözgelimi, sindirim güçlükleri özellikle çocuklar arasında çok yaygındır. Güçlü ve canlı çocuklarda doyumlanması

güç oburluk halleri görülür. Bu çeşit çocuklar kendilerine gerektiğinden daha fazla yemek yemektedirler. Bu doyurulmaz yiyecek isteği zaman zaman çocuğu yatağa

düşürse de ana baba tarafından çocuklarının iştahlı olu

şuna yorulur. Eskiden beri bedenin muhtaç olduğundan

fazla yiyecek yemek, yarardan çok zararı olan bir kusur

bellenmiştir. Bu düşkünlük bir yandan yiyecek isteği

uyandırırken, bir yandan da gerekli yiyecek miktarını

belirleyen normal bir duyarlılığın çarpıtılması gözüyle

görünse yeridir. Bu duyarlılık, dirliğini, özünü koruma

içgüdüsüne borçlu olan hayvanlara özgü bir niteliktir.

Gerçekte bu içgüdü çifte yanlıdır. Bunun bir yanı hayvanın çevresiyle ilgili olup, tehlikelerden kaçınmasını sağlar. Öbürü ise bireye özgüdür, yediği yiyeceğe ilişkindir.

Yaban hayvanlarında sade ne yemeleri gerektiğini de

ğil, ne kadar yemeleri gerektiğini de belirleyen bir kıla-

vuz içgüdü vardır. Her hayvan türünün en belirgin özelliklerinden biridir bu. Yedikleri ister az, ister çok olsun, her hayvan içgüdüsünün buyurduğu kadarını yer.

Sade insan, kendini yalnız gerektiğinden daha fazlasını değil, aynı zamanda sağlığına zararlı olanı da yemeye iten o oburluk denen kusurun kölesidir. Bundan dolayı denilebilir ki, ruhsal sapmaların belirmesiyle ki

şiler, kendilerini koruyan ve sağlıklarını güven altında

tutan duyarlılıkları yitirmektedirler. Buna kanıt olarak

yemek yemesinde denge eksikliği göstermeye başlayan

sapık çocukları örnek verebiliriz. Çocuk, sadece yemesi

lezzetli ve zevkli olduğundan, yani dışa dönük bir yargıyla yiyeceğe saldırır. Oysa sapık çocuklarda özsavunma içgüdüsü, bu yaşamsal iç güç, zayıflar, tükenir. Normale

dönüşü sağlayan okullarımızda en çarpıcı gelişmelerden

biri de, ruhsal sapmalardan arınmış çocukların açgözlülükten kurtulmalarıdır. Doğru dürüst ve yolunca yordamınca yemek yemeyle ilgilenmeye başlarlar. Yemek zamanı gelince bacak kadar çocuklar peçetelerini, çatal, bı

çaklarını düzenlemeye ya da kendilerinden küçük arkadaşlarına yardıma girişirler. Bu hazırlıkta titizliği öylesine ele alırlar ki, kimi zaman yemekleri soğur. Masada hizmet nöbeti gelenlere öbürleri, kendilerine daha kolay

bir iş, yani yemek yeme işi düştüğü için gıptayla bakarlar. Yiyecekle kişinin psikolojik hali arasındaki ilişkinin daha ele gelir bir kanıtı da, içine dönük çocukların davranışında görülür. Bu gibi çocukların yiyeceğe karşı göze batar, çoğu zaman da altedilmez bir düşmanlıkları vardır. Bir lokma bir şey yememekte direnirler ve zaman zaman bu dirençleri öyle keskinleşir ki, evde ya da yatılı okullarda bu yüzden meseleler çıkar. Yoksul, zayıf çocuklar için açılmış kuruluşlarda bu gibi olayların görülmesi ilginçtir. Kimi zaman yiyecek düşmanlığı, çocuğu bedence çöküntüye sürükler, yıkımını hazırlar. Ama yemeğe karşı düşmanlıkla çocuğun iştahını yitirmesine yol açan bedensel rahatsızlıkları birbirine karıştırmamak

gerekir. Sözünü ettiğimiz çocuklar ruhsal durumları dolayısıyla yemeği yadsımaktadırlar. Bazı hallerde bu bir savunma mekanizmasından ileri gelmektedir. Sözgelimi, yetişkinler, çocuğu acele yemek yemeye zorlarlar.

Oysa çocukların kendilerine göre bir yemek yeme ritmi

vardır ve yetişkinlere ayak uydurmak istemezler. Çocuk

doktorları çocukların gereksindikleri besini bir seferde

yemediklerini, uzun süreler yemeğe el vurmadıklarını

saptamışlardır.

Aynı şey, bebeklerde de sütten kesilmelerinden önce

görülür. Daha mideleri dolmadan dinlenmek için memeyi bırakırlar, bir zaman sonra yeniden, ama aralıklı ve ağır bir ritmle emmeye başlarlar. Çocuk, yemek yemeyi

reddettiğinde bunun nedeni büyük bir ihtimalle şudur:

Kendisini doğal eğilimlerine aykırı bir tarzda yemek yemeye zorlayanlara karşı bir engel çekmektedir. Bununla birlikte bu çeşit bir savunma açıklamasının geçerli olmadığı haller de vardır. Düzensizliğin nedeni başka yerlerde aranmalıdır. Çocuk bünyede iştahsız gibi görünmektedir. Beti benzi soluktur, istediğiniz kadar güneşe, açık havaya çıkarın, iştahı açılmaz. Ama daha yakından incelediğimizde bir de bakarız ki ortada çocuğun alabildiğine bağlı olduğu ve onu egemenliği altına almış olan bir yetişkin vardır. O zaman bu çocuğu iyileştirmenin tek çaresi, onu baskı altında tutan kişiyi saf dışı kılmak, çocuğa ruhça özgür ve faal olabileceği bir ortam sağlamaktır.

Ancak böylece ruhunu çarpıtan bu bağlılıktan kendini

kurtarabilir.

Ruhsal yaşam ile ondan alabildiğine uzak görünen

bedensel olgular arasındaki ilişki, söz gelimi yiyecek konusunda, öteden beri bilinmektedir. Oburluk, "zihni karartan" kusurlar arasında sayılır. Saint Thomas Aqui-nas'ın oburlukla zekâ arasındaki bağları belirtişindeki

kesinlik ilginçtir; oburluğun muhakemeyi körlettiğini,

böylece anlaşılabilinir gerçekleri kavrama yeteneğimizi

zayıflattığını ileri sürer. Oysa çocukta bunun tam tersi

yer almaktadır; ruhsal rahatsızlık oburluğa yol açmaktadır.

Bazı dinsel inançlar, bu kusuru ruhsal rahatsızlıklarla ilişkili görmekte, onu ruhun ölümüne yol açan, yani evrenin gizli yasalarından birini çiğnemeye itici ana günahlar arasında saymaktadır. Yönetici içgüdünün, yani özsavunma eğiliminin körleşmesiyle ilgili kuramımız,

dolaylı olarak psikanaliz tarafından da desteklenmektedir. Ama çağdaş bilim bunu daha değişik bir tarzda yorumlamakta, bir "Ölüm içgüdüsünden" söz etmektedir.

Bu açıklamaya göre, insanda ölümü kolaylaştırmaya,

hatta intihar yoluyla öncelemeye yönelik doğal bir eğilim

vardır. Kişi alkol, esrar, kokain gibi zehirlere ölesiye kapılabilir. Yaşama ve selamete sıkı sıkı yapışacağı yerde, ölüme sevdalanır, ölümü çağırır. Ama bu, bireyin özsavunmasına göz kulak olan o yaşamsal içduyarlılığın ortadan kayboluşunu gereğince açık seçik bir biçimde be-lirleyememektedir. Böyle bir eğilim, ölümün kaçınılmaz-

lığıyla ilişkili olaydı, aynı şeye bütün yaratıklarda rastlardık. Ama rastlamadığımıza göre, her ruhsal rahatsızlığın insanı ölüm

yoluna koştuğunu, yıkıma sürüklediğini ve bu korkunç eğilimin belli belirsiz de olsa, ilk çocuklukta görüldüğünü söylemekle yetinmek daha doğru olacaktır.

İnsanın bedensel ve ruhsal yaşamları birbirine yakından bağlı olduğuna göre, hastalıkların daima psikolojik bir yanı vardır. Ama yemekle ilgili anormallikler, olmadık hastalıklara kapıları ardına kadar açmaktadır.

Bedence hasta olduğuna herkesin inandığı kişilerde bile,

görünüşü bunca kandırıcı olan hastalığın hayali olduğu

ve psikolojik bir nedene dayandığı görülmüştür. Kişinin

hastalıkta bir çeşit sığınak arayabileceğini gösteren psikanaliz, bu anormalliklerin anlaşılmasına büyük katkıda bulunmuştur. Ateş yükselebilir ve kimi zaman ciddî birtakım işlevsel rahatsızlıklar belirir. Bu arazlar fizyoloji yasalarını egemenliği altına alan bilinçaltı rahatsız-187

lıklardan ileri gelmektedir. Bu çeşit hastalıklardan medet uman benlik, tatsız bulduğu konumlar ya da görevlerden kaçmaktadır. Hangi tedaviye koşsanız boşunadır.

Benlik, kaçmak istediği koşullardan kurtulmadıkça hastalık sürüp gidecektir. Çocuklar kendilerini normalliğe aktarabilecek, özgürce yaşayacak ve hareket edecekleri

bir çevreye kavuştuklarında birçok hastalıklar ve maraz

haller ortadan kaybolacaktır. Bugün birçok çocuk doktoru, okullarımızı Sağlık Yuvası *(Case del la Salute)* diye adlandırmaktadır. Her türlü tedaviye direnç gösteren işlevsel hastalıklardan şikâyetçi çocukları bize yolluyorlar.

188

Üçüncü Bölüm

25. YETİŞKİNLE ÇOCUK

ARASINDAKİ ÇATIŞMA

Yetişkinle çocuk arasındaki çatışmanın sonuçlan,

durgun bir göle atılan bir taşın yol açtığı halkalar gibi

sonsuzdur. Bir daire halinde her yöne açılan bir karmaşa

başlamıştır.

Nasıl su damlacıklarının incelenmesi, bizi bu karmaşanın nedenine götürürse, psikanalistlerle hekimler, bedensel ve ruhsal hastalıkları kökenlerine dek izleyip,

ana nedenini bulmaya çalışırlar. Ana akıl hastalıklarının kaynağına ulaşmak için uzun yollar aşmak gerekir.

İnsan ruhunun zaaflarını, başarısızlıklarını iskandil etmeye çalışan bilimler, ilk nedenlerin ötesine, bilincin ötesine geçmeli, kökensel kaynaklara, durgun göllere, yani çocuk ruhunun derinliklerine varmalıdır. Ama niyetimiz tam tersi yönde yol almak, insanlığın tarihiyle

ta ilkel başlangıçlarından girişerek ilgilenmekse, ilk çocukluğun kıpırtısız göllerinden başlayarak, yaşamın dramatik sürecini de izleyebilir; bir çağlayandan diğerine seke seke gidişinin, böylece özgürlüğe erişinin seyrine dalabiliriz.

Yetişkinlere musallat olan bedensel, zihinsel ve sinirsel hastalıklar çocukluğa bağlanabildiğine göre, bunların ilk belirtilerini çocuğun yaşamında görmemiz gerekir. Üstelik her büyük ve belirgin belanın yanı sıra bir alay önemsiz belanın da sökün ettiğini akıldan çıkarma-191

yalım. Hastalanma, insanın bir hastalığın saldırısına

karşı direnme gücünün çöküntüsü demek olduğuna göre, bu çeşitten daha başka çöküntülerin sökün etmesi olasıdır.

İnsanın bedensel ya da zihinsel çöküntüsüne yol

açan olaylar çeşitlidir. Suyun içmeye elverişli olup olmadığını anlamak için, sade bir damlacığını inceleriz. Baktık ki bozuk, geri kalanın da zararlı olduğu sonucuna varırız. Aynı şekilde, bir sürü insanın kendi yanılgıları yüzünden mahvolduğunu görünce, bundan bütün insan türünün birtakım temel yanılgılara düştüğü sonucunu çıkarabiliriz.

Bu yeni bir görüş değil. Ta Musa zamanında, ilk insanın günah işlediği ve onun günahlarının bütün insanlığı yıkıma sürüklediği anlatılırdı. Asıl anlamını kavra-mayanlarca, ilk günah Adem'in bütün torunlarını birden

mahkûm ediyor diye haksız ve yersiz bir ceza sayılır.

Ama şimdi gözlerimizin önünde günahsız çocuklar doğal

gelişimleri bakımından yüzyıllardır işlenen yanılgıların

sonuçlarını ömürleri boyunca çekmeye mahkûm edilmektedir. Bu yanılgıların kaynağı, insan yaşamının temel çelişkilerinde yatmaktadır. Ve ne yazık ki bunlar şimdiye dek yeterince araştırılmış değildir.

192

26. ÇALIŞMA İÇGÜDÜSÜ

Bu yeni keşifler yapılmadan önce, çocukların ruhsal

gelişimini yöneten yasaları bilen yoktu. Ama artık "duyarlılık dönemleri" insanoğluyla ilgilenen en önemli bilim dallarından biri olmaya adaydır.

Büyüme ve gelişim, çocukla çevresi arasındaki ilişkilerin sürekli olarak daralmasına bağlıdır. Çünkü çocu

ğun kişiliğinin gelişimi, özgürleşmesi, yetişkinlerden yavaş yavaş bağımsız hale gelmesiyle mümkündür. Ve bu büyüme, çocuğun kendi özişlevlerinin gelişimi için gerekli araçları sağlayan elverişli bir çevrenin sağlanmasına bakar. Buna paralel bir örnek çocukların sütten kesilmesinde bulunabilir. Bebek için ana sütünün yerini tutabilecek mamalar hazırlanır. Yani bebekler, besinlerini artık analardan değil, çevrelerinin ürününden sağlamaya başlarlar.

Çocuğun giderek özgürlüğe kavuşmasından dem vururken, onu bağımsızlaşmasına elverecek bir çevreden yoksun kılmak, akıl alacak şey değildir. Böyle bir çevrenin hazırlanması ise, çocuğun beslenmesi konusunda olduğu gibi, titiz çalışmalar gerektirir. Ne var ki, çocuğun ruhsal ihtiyaçlarını gereğince karşılayacak yeni bir eğitimin ana hatları, çocukların kendilerinden devşirilebilir. Bunlar izlenip uygulanabilinecek kadar açık seçiktir.

En önemli buluş, çocuğun çalışma sayesinde normal

hale dönebileceği yolundaki buluştur. Dünyada her ırk-

tan çocuklar üzerinde yapılan sayısız deneyler, bunun

ruhbilim ve eğitim alanında gerçekten en önemli veri olduğunu göstermiştir. Çalışmaksızın kişiliğini örgütleye-mediğine göre, çocuğun çalışma isteği yaşamsal bir içgüdü sayılmalıdır. Ne şefkat, ne de bedensel sağlık, çalışmanın yerini tutamaz. Öte yandan, çalışma içgüdüsü saptırıldığında ne başkalarını örnek gösterme, ne ceza,

ne de başka bir çevre kâr eder. İnsanoğlu çevresi üzerinde egemenlik kurmasına elveren zekâsı ve isteminin uzantısı olan kollarını kullanarak benliğini kurar. Çocukta görülen çalışma isteği, çalışmanın insan türüne özgü bir içgüdü olduğunun

kanıtıdır.

Öyleyse büyük bir doyum ve hoşnutluk kaynağı ve

bir sağlık ilkesi olarak bellenmesi gereken çalışma, yetişkinler tarafından niye tatsız bir zorunluluk gözüyle görülmektedir? Toplumun çalışma konusunda amacını

saptırmış olmasından ileri gelmektedir bu belki de. O

köklü çalışma içgüdüsü, insanın içerisinde geriye itilmiş

bir özellik olarak saklı durmaktadır: Çünkü mal ve iktidar hırsıyla yolundan saptırılmış haldedir. Bu koşullar altında çalışma sadece dış konumlara ve sapık insanlarca yürütülen karşılıklı çekişmelere tutsak kılınmaktadır. Böylece ruhsal engeller yaratıcı bir angaryaya dönüşmektedir. Ama çalışma, elverişli koşulları yeniden bulup bir içdürtüden doğarak suyunca akmaya başlayınca, yetişkinlerde bile bambaşka bir görünüm kazanır.

Olanca büyüsü ve çekiciliğiyle insani sapık özünün üstüne yükseltir. Bunun en iyi örneği, bilginlerin buluşları, sanatçıların ölmez yapıtlarıdır. İnsan böyle bir yaratıcı

çalışmaya daldığında, olağanüstü bir güçle donanır ve öz

kişiliğini dile getiren doğal içgüdüsünü yeniden kazanır.

Bu içgüdü topraktan fışkıran güçlü bir dere gibi dünyamızı yeşertir. Uygarlık yolunda ilerlemenin kaynağıdır bu. İnsanoğlu o çalışma içgüdüsüyle çevresini, yaşamına

daha elverişli kılmayı başarır. Çalışma, insanın başlıca

özelliğidir. Uygarlık yolunda ilerleme, insanın yaşamı

daha rahat, daha kolay kılan bir çevre yaratmasına elveren türlü becerileriyle doğrudan doğruya ilgilidir.

Böyle bir çevrede insan, doğal yaşama yolundan ayrılır. Ama yeni yarattığı çevreye de yapay denemez. Çünkü bu çevre, doğaya karşı gelmekte değil, onu açmaktadır. Bu yüzden de ona "Üstün yaşam" dense yeridir. İnsanoğlu, yavaş yavaş bu üstün düzeni benimser, yaşamının temel öğesi kılar.

Doğa tarihinde yeni türlerin ortaya çıkmasıyla sonuçlanan dereceli (kerteli) ve yavaş evrim süreçlerine rastlanır. Hayvanlar su yaşamından kara yaşamına geçmeden önce iki yaşamlı amfibiyalar dönemini yaşamışlardır. İnsan da doğal bir yaşamla başlayıp, sonunda kendine üstün bir çevre kurmayı başarmıştır, insan, sade doğaya göre yaşamakla yetinmese de doğanın görünen ve görünmeyen güçlerinden sonuna dek yararlanmayı bilir.

insan sade belli bir yaşam ortamından bir başkasına

geçmiş değil, aynı zamanda bu yeni ortamı kendi eliyle

yaratmasını bilmiştir. Şimdi de onsuz yaşayamamakta-

dır. Dolayısıyla insanın yaşamı, öbür insanlara bağlıdır.

Doğa, insana öbür canlılara olduğu kadar yardımcı değildir. Kuş yiyeceği daneyi, yuvasını yapacağı malzemeyi doğada hazır bulurken, insan ihtiyaçlarını öbür insanlardan sağlamak zorundadır. Hepimiz birbirimizin eline bakıyoruz ve her birimiz özemeğiyle yaşama zorunda olduğumuz o üstün çevrenin kurulup sürdürülmesine katkıda bulunuyoruz.

Ama insan, öbür insanların eline bakıyorsa da, en

azından kendi varlığının efendisidir; yaşamını dilediğin-

ce yönetmekte ve yürütmektedir. Doğa olgularının doğrudan doğruya boyunduruğu altına girmiş değildir. Onlardan belirli bir ölçüde soyutlanmış olup, insanlara özgü olgulara bağlıdır ve çevresindekilerin kişilikleri doğ-

ru yoldan saptığı anda, bütün yaşamı tehlikeye düşmektedir.

Çalışmayla normalliğe ulaşma arasındaki yakın

ilişkinin en iyi kanıtı, doğal bir çalışma içgüdüsünün var

oluşudur. Doğa, insanı, öz varlığının belirtisi olan şeyler

yaratmaya ve yaradılışın amacını daha ileri götürmeye

iter. Nitekim, insanın bütün canlıların kendi tür içgüdülerine göre katkıda bulunduğu evren uyumunu paylaşmadığını ileri sürmek, mantık dışıdır. Mercanlar, dalgaların bitip tükenmez darbeleriyle yıpranan kıtaları yeniler ve adalar meydana getirir. Böcekler, bir çiçekten bir çiçeğe çiçek tozlan taşıyarak bitkilerin sürekliliğini sağlar. Sırtlanlarla akbabalar, leş yiyerek yeryüzünü cesetlerden temizlerler. Kimi yaratıklar yararsız şeylerin ortadan kalkmasına, kimileri de bal, balmumu, ipek gibi yararlı maddeleri yaratmaya yarar.

Canlılar, yeryüzünü adeta atmosfer gibi kuşatırlar

ve her canlı, yeryüzünde yaşamın devamı için öbür canlılara bağımlıdır. Onun içindir ki, yeryüzünü kaplayan ya

şam, bugün bir "biyosfer" (yaşam küresi) diye anılmaktadır. Canlılar, varlıklannı sürdürmekle, türlerinin devamını sağlamakla kalmazlar, bir çeşit dünyasal uyum içinde hep beraber çalışırlar. İnsan, her şeyden önce bir

işçidir. Kendisi için yalın varoluş sorunlarını üretiminin

fazlalığıyla aşan ve bir bakıma evrensel düzene ait olan

üstün bir ortam kurar.

İnsanın elinden çıkan işlerin kusursuzluğu, sırf insanın kişisel ihtiyaçlarıyla değil, çalışma içgüdüsünün her zaman akıl-sır ermez hesaplarıyla ölçülmelidir. İnsan, yaşamını sürdürme amacının ötesine geçmiş oldu

ğuna göre, çocuğun gelişimi de bu yönetici içgüdünün çizgisini izlemeli ve çocuğun normal eğitimi, insanın kendi kendini aşması amacına yönelmelidir.

27. İKİ ÇEŞİT ÇALIŞMA

Çocukla yetişkin, aslında gül gibi geçinip, birbirlerini sevecek, uyum içinde yaşayacak yerde, birbirlerini anlamada başarısızlık göstermeleri yüzünden boyuna çeki

şirler, birbirlerinin hayatlarını zehir ederler.

Bu çekişme, birçok sorunlara yol açar. Bunların bazıları açıktır, meydandadır, karşılıklı ilişkileriyle ilgilidir. Yetişkinin yaşamı içinde gerçekleştireceği girift, çapraşık bir yeri, bir görevi vardır. Elindeki işi bırakıp

çocuğun ihtiyaçlarını karşılamaya koşması ve çocuğun

ruhsal ritmine, yaşama düzenine ayak uydurması gitgide güçleşir. Öte yandan yetişkinler dünyasının günden güne daha girift ve daha yoğun bir hal alışı da çocuğun

dünyaya uymasını zorlaştıran bir etkendir. Çağdaş uygarlığın bir bakıma doğaya aykırı düzeniyle, ilkel halkların yalın ve huzur içindeki yaşamlarını kıyaslamakta yarar vardır. Bu ilkel toplumlarda çocuk kendine doğal bir sığınak, dırıltısız-gürültüsüz,

işiyle gücüyle uğraşan yetişkinlerin yanında kendine bir yer bulmakta güçlük çekmez. Çocuk, dilediği gibi dokunup okşadığı evcil hayvanlarla ve çeşitli araçlarla çevrilidir. Büyüklerin azarlarını, protestolarını üzerine çekmeden kendi işini görmede özgürdür. Yorulduğunda da bir ağaç gölgesine çekilip tatlı bir uyku çeker.

Oysa uygarlık, çocuğu bu doğal çevreden giderek

yoksun kılmıştır. Her şey hesaplı, hızlı ve ince eleyip sık

dokunmuştur. Yetişkinlerin ritmi, gitgide hızlanan ya

şamı, çocuğun önüne büyük engeller diktiği gibi, maki-

nenin günlük yaşama akın edişi, çocuk için —sözgelimi— yel değirmenleri gibi en son sığınakları bile silip süpürmüştür. Çocuk, doğal uğraşlarını gönlünce yürütme olanağından yoksundur. Çocuğa yöneltilen dikkatin ço

ğu, onu tehlikelerden korumaya yöneliktir. Bu da yaşamının büsbütün kısıtlanmasına yol açar. Dünya içinde çaresiz ve esir bir sürgün gibidir. Kimse onun için elverişli bir ortam yaratmayı düşünmez, kimse onun çalışma ihtiyacını aklına getirmez.

İki çeşit yaşam biçimi olduğuna, yani çocukla yetişkinin yaşamı birbirinden ayrıldığına göre, karşımızda birbirinden ayrı iki sosyal sorun ve birbirinden kesin olarak farklı iki çalışma tarzı bulunduğunu bir an önce anlamalıyız.

YETİŞKİNİN ÇALIŞMASI

Yetişkinin yerine getireceği belirli bir görev vardır:

Yukarda sözünü ettiğimiz "Üstün çevre"yi yaratmakla

yükümlüdür. Bunun için zekâsını ve bedenini seferber

edecek ve genel olarak sosyal ve kolektif nitelik taşıyan

üretici bir çalışmaya girişecektir.

Çalışırken de örgütlü toplum kurallarına uyma zorundadır. Bunlara gönüllü olarak uyacaktır ki, ortak bir toplu amaca erişilsin. Öte yandan yöresel törelere dayanan ve değişik kültür kaynaklarına yaslanan bu kuralların yanı sıra doğanın özüne ilişkin birtakım çalışma yasaları da vardır. Bunlar bütün insanlar ve bütün çağlar için geçerlidir. Bütün canlıları kapsayan bu yasalardan

biri de iş bölümü yasasıdır. Bu, herkesin aynı şeyleri üretememeleri yüzünden insanlar arasında daha da kaçınılmaz bir nitelik kazanır. Bir de bireyin kendi çalışmasına ilişkin bir doğal yasa var: Asgari çaba yasası. İnsan, asgari enerji harcayarak azami ürünü sağlamaya çalışır.

Bu çok önemli yasa, mümkün olduğunca az çalışma iste-

ğinden çok, az emekle azamiyi üretmeye yöneliktir. Bu,

insanın el emeğini bütünleyen makinelere uygulanan ilkedir. Bu yasalar her zaman, dünyanın her yerinde göze-tilmese de geçerliliklerini yitirmezler. İnsanın buyru-

ğundaki maddesel kaynaklar sınırlı olduğu için zenginleşme tutkusu rekabete yol açar. Bu yüzden yaban hayvanları arasında görülen bir yaşama mücaadelesi patlak verir.

Bu doğal çatışmalardan başka bir de bireysel sapmalardan ileri gelenleri vardır. Bireyin ya da türün devamına ilişkin olmayan mal hırsı bunlar arasında sayılabilir. Bu özlemin doğal bir kökeni olmadığı için de hiçbir sınır tanımaz. Bir başka sapma da sevgiyi ezip yerine nefreti geçiren sahip olma tutkusudur. Bu sapma, örgütlenmiş bir çevreye musallat olduğunda sade bireyi

değil, toplu çalışmayı da zedeler. Böylece doğal işbölümü düzeninin yerini başkalarının emeğini sömürme ilkesi alır.

Bu eğilim zamanla ve haklar kisvesi altında kişilere özgü

sapıklıklara, toplumsal ilkelere dönüştürücü bir imkân

haline gelir. Yanılgı zafer kazanır. İnsan yaşamının ve

ahlakın bir parçası sayılır. Bu kara bulut altında her şey

çarpıklaşır, bütün doğal değerler yerine kötülükler ve

belalar kaçınılmaz zorunluklar olarak belirir.

Çocuk, yetişkinler arasında yaşayan canlı bir varlık

olarak kendini yaban bir atmosferde bulmaktadır. Yetişkinlerin sosyal eylemleriyle alıp vereceği yoktur. Kendi eylemleri ise topluma yararlı şeylerin üretimine doğrudan doğruya bağlı değildir. Şunu her şeyden önce kabul edelim ki çocuk, yetişkinlerin sosyal faaliyetlerine katılacak yapıda değildir. Ağır bir çekici örse bütün gücüyle indiren bir demircinin eylemi, elbette çocuğun çelimsiz

kollarına göre bir iş değildir. Zihinsel çalışma diye de sözgelimi, bir bilginin dakik araçlarla yürüttüğü deneyleri kastediyorsak, bu da çocuğa göre değildir tabii. Yani bir

yasa taslağı hazırlayan bir yasa koyucunun işini çocuğa

yüklemek de akıl kârı olmaz.

Çocuk, yetişkinlerin örgütlenmiş toplumuna bütün

bütüne yabancıdır. Çocuğun "mülkü", bu yetişkinler

dünyasının içinde değildir. İnsanların doğa üstünde kurdukları bu yapma dünyaya yabancıdır. Çocuk, topluma kendini uydurup, üretimine katkıda bulunamayacağına, yapısını değiştiremeyeceğine göre, toplum-dışı bir varlık olarak dünyaya gelmektedir. Dahası, kurulu düzeni tedirgin edici bir öğedir. Gayrı sosyaldir; yetişkinlerin çevresinde, hatta kendi yuvasında tedirginlik kayna

ğıdır. Yetişkinler çevresine uyamamazlığının yanı sıra,

doğal olarak canlılığı, sakin duramayışı bu huzur bozucu

niteliğini artırır.

Yetişkinler, çocuğun hareketlerini kısıtlama eğilimindedirler. Rahatsız edilmek istemedikleri için, çocuğu pasifleştirmeye kalkarlar. Çocuk, odasına ya da okula tıkılır. Yetişkinlerin dünyasında onları tedirgin etmeden yaşayacak çağa gelinceye dek çocuk, yetişkinler tarafından günlerini sürgünde doldurmaya mahkûm edilir.

Yetişkinler dünyasına katılmaya hak kazanabilmesi için, tıpkı kamu haklarından yoksun bir kişi gibi, büyükler ne derse dinlemeyi öğrenmiş olmalıdır. Yetişkin, çocuğun efendisi, hâkimi, hükümdarıdır. Onun buyru

ğuna uymazlık edilmez.

Çocuk hiçten işe başlayarak yetişkinlerin arasına

ancak belirli sınavlardan geçtikten sonra katılabilir. Çocuğun yanında yetişkin, bir tanrı kadar ulu ve güçlüdür.

Çocuk, yaşayabilmesi için gerekli olan ihtiyaçlarını onun

elinden sağlayacaktır. Yetişkin, çocuğun yaratıcısı,

hâkimi, hâmisi ve velinimetidir. Dünya yüzünde çocu

ğun yetişkine uyrukluğunu gölgede bırakabilecek bir

başka efendi-köle ilişkisi yoktur.

ÇOCUĞUN ÇALIŞMASI

Ama çocuk da bir işçidir, bir üreticidir. Yetişkinlerin

çalışmasına katılamasa bile, onun da kendine göre

önemli ve güç bir görevi vardır: Bir insanı ortaya çıkarmak, bir insan yaratmak, üretmek. Yeni doğmuş bebe, çaresiz, eli kolu bağlı bir varlıktır. Ama bu el kadar yavru, sonunda büyüyüp bir yetişkin olur. İşte böylece olu

şan bu yetişkinin zekâsı gelişmiş, zenginleşmişse, bu çocukluk çağında kazandığı ruhsal başarı ve fetihlerin ürünüdür. İnsan, doğrudan doğruya bir çocuktan yoğrulmakta, biçimlenmektedir. Yetişkin, bu çalışmaya katılamamaktadır. Çocuk nasıl yetişkinlerin o üstün sosyal

dünyasının dışında tutuluyorsa, yetişkinler de çocukların dünyasından ayrı tutulmaktadır. Çocuğun çalışması, yetişkinin çalışmasından ayrı, hatta ona aykırıdır. Ama

insan nasıl yaratılmıştır? Nasıl olup da insan, hiçten varolduğu halde, zekâsını gönendirmiş, bütün öbür yaratıklara egemen olabilmiştir? Bu hayret verici olayı bütün ayrıntılarıyla her çocukta görüp hayranlıkla izleriz. Gören gözler için bu şaşırtıcı şeydir, tadına doyum olmaz bir şölendir. Adem babamızın başından geçenler, yaşayanlar dünyasına gelen bütün insanların başından geçer. Ne kadar sık söylesek, o kadar iyi: "Çocuk, insanoğlunun babasıdır." Bir yetişkinin bütün yetkileri, güçleri çocuğun kendine emanet edilen görevi yerine getirmesiyle yarattığı gizli güçlerden kopup gelmededir. Çocuğu gerçek bir işçi kılan şey, bu dediğimiz başarıya, yani insan olma ba

şarısına, hayal kurmakla ulaşmayışıdır. Düpedüz iş görmektedir. Sürekli emek harcayarak yaratmaktadır kendini. Ve bu iş için de yetişkinin yararlandığı ve değiştirdi

ği o dış dünyayı kullanmaktadır. Çocuk, alıştırmalarla

büyümektedir. Yapıcı çabaları dış çevrede yer alan ger

çek bir çalışmadır.

Çocuk, alıştırmalarla ve hareketleriyle tecrübe kazanır. Kendi hareketlerini düzenler. Dış dünya ile ilişkiye girdikçe, duyduğu heyecanlan zapteder. Bunlar zekâsını yoğurmaya yarar. Dikkatle dinleyerek ve ancak onun için mümkün olan başlangıç çabalarına girişerek,

bıkıp usanmadan konuşmayı öğrenir ve en küçük usanç

duymadan uğraşa didine dik durmayı beller. Çocuk büyürken titiz bir öğrenci gibi belirli bir program izler. Bu izleyişte yıldızların yörüngelerine şaşmaz bağlılıklarını

andıran bir sekmezlik vardır. Çocuğun her gelişim aşamasındaki ağırlığını, boyunu önceden kestirebileceğimiz gibi, beş ya da sekiz yaşında hangi zekâ düzeyine eri

şeceğini de tahmin edebiliriz; Çocuk, sürekli çabaları,

deneyimleri, mücadeleleri ve geçirdiği sınavlarla yavaş

yavaş faaliyetlerini mükemmelleştirmektedir. Yetişkin,

çevreyi sağlamada, biçimlemede yardımcı olabilse de çocuğu mükemmelleştiren çocuğun kendisidir. Çocuk, menziline ulaşmak için durmadan talim eden bir koşucudur. Bir yetişkinin erişkinliği çocukkenki çabalarına bağlıdır.

Biz yetişkinler, çocuğa bağımlıyız, onun uyruklarıyız. O nasıl bizim yetişkinler dünyamız içinde oğlumuz ve uyruğumuzsa, onun çalışma dünyası söz konusu oldu

ğunda biz, çocuğun oğullan ve uyruklarıyız. Yetişkin bir

alanda efendi olabilir ama, öbür alanda çocuk, efendidir,

egemendir. İkisi birbirinin eline bakar. Yetişkin de, çocuk da başkandırlar ama, iki ayrı örgütün başkanları.

İKİ TİP ÇALIŞMANIN

KARŞILAŞTIRILMASI

Çocuğun çalışması, dış dünyadaki gerçek nesnelerle

yürütülen eylemlerden kurulu olduğuna göre, özel bir inceleme konusu yapılabilir. İşlemlerinin kökenlerini ve biçimlerini araştırdıktan sonra da yetişkinlerin çalışma

biçimleriyle kıyaslamaya başlayabiliriz. Gerek çocuk,

gerekse yetişkin, çevreleri üzerinde doğrudan doğruya

bilinçli ve gönüllü eylemde bulunmaktadırlar. Yani sözcüğün tam anlamıyla çalışmaktadırlar. Ama ikisinin ayrı amaçlar gütmesi yüzünden bu karşılaştırma, bu nok-202

tada tıkanmaktadır. Her türlü yaşam, bitkilerinki de dahil, çevrenin zararına gelişir ama, yaşamın özü durmadan çevreyi erginleştirerek doğanın dengesini sürdürmek eğiliminde bir enerjidir. Zaten böyle olmasaydı, o dengeyi bilmeseydi, dediğimiz enerji de ortadan silinir

giderdi. Sözgelimi, mercan polipleri, deniz suyundan

çektikleri kalsiyum karbonatla canlarını koruyan kabukları oluştururlar. Faaliyetlerinin özgün amacı budur, ama genel yaradılış planı içinde, yeni kıtalar da oluştururlar. Bu ergeçsel (nihai) amaç kısa vadeli faaliyet amacından apayrı olduğu içindir ki, yeni kıtalar meydana getirme sorununa hiç ilişmeden mercanlar ve mercan kayaları üzerine cilt cilt kitap yazabiliriz. Aynı şey bütün canlılar için, özellikle insanoğlu için geçerlidir.

Her yetişkinin çocuğun yürüttüğü yaratıcı eylemin

ürünü oluşuna bakarak çocuğun belirli, göze görülür ve

ergeçsel bir amacı izlediği kanısına varabiliriz. Ama çocuğu hemen her açıdan inceleyip, vücudunun hücrelerinden sayısız işlemlerinin en ufak ayrıntılarına dek gözden geçirmeyi kendimize iş edinsek de ergeçsel amacını, yani

bir yetişkin haline gelme, oluşma amacını gözden kaçırabiliriz.

Ne var ki, bu bir tek eylemin birbirinden ayrı amaçları çevrenin zararına çalışıldığına işaret eder.

Doğa, zaman zaman gizlerinin bazılarını açığa vurmak için çok yalın araçlara başvurur. Sözgelimi, böceklerde gerçek üretici emeğin ürünlerini kolayca görebiliriz. İnsanların onca değerli kumaşları dokunmasına yarayan ipek, bunlardan biridir. Öte yandan insanoğlunun gördüğü yerde ortadan kaldırmaya davrandığı örümcek

ağı da vardır. İpeğin, gelişim aşamasında bulunan ipek

böceğinin ürünü olmasına karşılık, ağ, yetişkin örümce

ğin yapıtıdır. Bu kıyaslamayı yapışımız, çocuğun çalışmasıyla, yetişkinin çalışmasını kıyasladığımızda nitelik ve amaç açısından birbirinden ayrı iki başka faaliyetten

söz ettiğimizi daha iyi anlamamız içindir.

203

Çocuğun çalışmasının doğasını bilmek gerekir. Çocuk, çalıştığında yaptığı işin ötesinde bir amaç gütmez.

Çalışmasının bütün amacı, çalışmanın kendisidir. Bir

alıştırmayı tekrar ede ede çalışmalarını sona erdirdiği

zaman, eriştiği sonuç "dış etkenler"den bağımsızdır. Çocuğun kişisel tepkilerini incelediğimizde görürüz ki, işe son vermesi, yorulduğu için değildir. Çünkü çocuk, elindeki işi bıraktığında tazelenmiş, yenilenmiş ve enerjiyle dolu haldedir. Bu, çocuklarla yetişkinlerin doğal çalışma

yasaları arasındaki temel ayrımlardan birine parmak

basmaktadır. Çocuk, asgari çaba yasasına uymaz, tam

tersini yapar. İlerisinde ergeçsel bir amaç olmaksızın çalışırken büyük enerji harcar ve önündeki işin yerine getirilmesinde gizli güçlerini esirgemez. Çevreyle, çocuğun iç yaşamını erginleştirmesi arasında ilginç bir ilişki vardır. Çocuk, çalışmasının dış sorunlarıyla ilgili değildir.

Tıpkı iç yaşamını geliştirme amacını güden bir din adamı

gibi. Oysa, alelade bir yaşam sürdüren kişi, dikkatini, çalışmalarının dış sonuçlarına çevirmiş, elindeki işe onlar uğruna girişmiştir.

Yetişkinle çocuk çalışması arasındaki bir başka belirgin fark ise, çocuğun çalışmasından bir kazanç ya da yardım beklenmemesidir. Çocuk, işini kendi başına yürütmeli, kendi başına bitirmelidir. Çocuğun yükünü kendi omuzuna alacak, çocuğun yerine büyüyüp gelişme külfetine katlanacak kimse yoktur. Ne de çocuk kendi gelişiminin temposunu hızlandırabilir. Büyüyen bir varlı

ğın bellibaşlı özelliklerinden biri de, gecikmelere ve hızlandırmalara sığmayan belirgin bir programı izleyişidir.

Doğa, kül yutmaz sert bir üsttür. Astlarının en ufak itaatsizliğini işlevsel sapmalarla, yani "geri kalmışlıklar"

diye andığımız anormallikler ya da marazlarla cezalandırır.

Çocuk, yetişkindekinden apayrı güdücü, sürükleyici bir güce sahiptir. Yetişkin, her zaman sıkı çabalarını ve ağır esirgemezliklerini gerektiren belirli bir dış amaç

204

için çalışmaktadır. Yetişkinin işte bu çalışmaları başarıya eriştirebilmesi için muhtaç olduğu güç ve yüreklilik çocukluğunda edindiği güç ve yüreklilik kaynaklarından

gelecektir.

Öte yandan çocuk, çalışmaktan usanmaz. Çalışarak

büyür, dolayısıyle çalışması enerjisini artırır. Çocuk

yüklendiği yükten kurtarılmayı istemek şöyle dursun,

bunu kendi başına ve kusursuz olarak yerine getirmekten başka kaygı taşımaz. Bütün yaşamı büyüme dediğimiz çalışmaya bağlıdır. Ya bu işin üstesinden gelecek, ya ölecektir.

Yetişkinler, bu sırrı kavramadıkça çocuğun çalışmasının gerçek anlamım gözden kaçıracaklar ve öteden beri olduğu gibi çocuğun ne yapıp ettiğinden habersiz kalacaklardır. Nitekim, dinlenmenin, istirahatin çocuğun büyümesine daha yararlı olduğunu sanarak sözümona

iyi niyetle çalışmasını kösteklemektedirler. Yetişkinin

bütün aklı, çabadan ve zamandan tasarrufa yöneliktir.

Çocuktan daha tecrübeli ve becerikli oldukları için, onun

bütün işlerini kendileri görmeye kalkarlar, yıkanmalarından, giyinmelerinden tutun da odalarının derlenip toplanmasına kadar her işe karışırlar, daha doğrusu çocuğa kendi başına görebileceği iş bırakmazlar.

Böyle alışmış bir çocuğa birazcık meydan verdiğinizde, "Ben kendim yapacağım!" diye feryadı basar. Oysa çocukların ihtiyaçlarına göre ayarlanmış bir çevre olan okullarımızda çocuklar, "Bu işi kendi başıma yapmama

yardım et!" deme eğilimindedirler. Bu da gerçek iç ihtiyaçlarını yansıtmaktadır.

Şu ters-yüzde, yani paradoksta, derin bir gerçek yatmaktadır: Yetişkin, çocuğa onun kendi dünyasındaki işini görüp bütünlemesine elverecek şekilde yardımcı olmalıdır. Bu, çocuğun ihtiyaçlarını ortaya koymakla kalmaz, aynı zamanda yaşamsal bir çevreyle donatılması zorunluluğunu da açığa vurur. Böyle bir çevrenin hazır-205

lanması, ele geçirilmesi çocuğa düşmez. Ona düşen, hazır bulduğu böyle bir çevredeki araçlardan yararlanarak çeşitli faaliyetlerini yürütmek, böylece gelişmektir. Bu

çevre çocuğun iç ihtiyaçlarını bilen yetişkin tarafından

hazırlanacaktır. Bizim çocuk eğitimi anlayışımız, çocuğa

yapacak iş bırakmayan müdahaleci tutuma aykırı oldu

ğu kadar, çocuğu bütün bütüne pasif bir çevreye atıp bırakmayı öngören davranışa da karşıdır.

Dolayısıyla çocuk için ihtiyaçlarına uygun boy ve bi

çimdeki araçları sağlamak yetmez, yetişkinlerin de çocuklara yardım edebilecek gibi eğitilmeleri gerekir.

206

28. BUYURUCU İÇGÜDÜ

Doğada iki biçim yaşam vardır: Ergin yaşam ve er-

gin olmayan yaşam. Bu iki çeşit yaşam birbirinden ayrı-

dır, hatta birbirine aykırıdır. Yetişkinlerin yaşamına

damgasını basan özellik, mücadeledir. Bu çatışmaların

kökeni, Lamarck'ın gösterdiği gibi kişinin kendini çevreye uyarlama çabasına, ya da Darwin'in ispatladığı gibi, rekabete ve doğal ayıklanmaya dayanır. Bu ikinci açıklamaya giren çatışmalar, türlerin devamını sağlamakla kalmaz, cinsel üstünlük yoluyla doğal ayıklanmaya da

yol açar.

Toplumların büyüyüşü, büyümüş hayvanlar arasında olup bitenlere benzetilebilir. İnsanlar, yaşamlarını koruyup kendilerini düşmanlarına karşı savunmak için

sürekli savaşmak zorundadırlar ve kendilerini çevrelerine uyarlarken çaba harcar, çile çekerler. Bir yandan da aşka ve cinsel

ilişkiye koşarlar. Darwin, evrimin nedenini, yani canlıların yavaş yavaş gelişmesiyle en yetkinin sağ kalması olgusunu bu anlattığımız güçler ve türler

arası rekabetlere bağlamıştır. Aynı şekilde maddeci tarihçiler de insanların evrimini, insanlar arasındaki ya

şama ve rekabetle açıklarlar.

İnsanlık tarihini yazabilmemiz için elimizdeki tek

kaynak, yetişkinlerin çeşitli faaliyetleridir. Ama doğada

bu böyle değildir. Doğada yaşamın sayısız ve şaşırtıcı belirtileriyle kavranabilmesinde belli başlı anahtar, yavrular ve büyüyen varlıklardır. Her canlı, ilkin mücadele edemeyecek kadar güçsüzdür. Dünyaya geldiklerinde

207

arlama işini becerecek erginlikte değildir,

yoktur ki, yaşama bir yetişkin olarak başla-

çeşitli faa

....de biçimi, araçları ve itileri gelişme sürecinde-

.kların incelenmesi alabildiğine önemlidir ve ya-

anlamamız için gerekli anahtar orada bulunacaktır. Yetişkinlerin tecrübeleri sadece sağ kalışla ilgili

...ra ışık tutmaktadır.

...aratıkların çocukluk yaşamlarını inceleyen ya-

...bilimciler (biyologlar) doğanın bu en girift ve en şa-

şırtıcı bölümüne ışık tutmuşlar, bütün canlı yaratıkların

akıl almaz gizli güçlerle donatılmış olduğunu ortaya koymuşlardır. Tek bir sözcükle, bütün doğa şiirle doludur.

Yaşam-bilim, türlerin yaşamlarını iç kılavuzlar olarak

hizmet gören dürtüler yardımıyla sürdürdüklerini ortaya koymuştur. Bir varlığın çevresine, anında gösterdiği içgüdüsel tepkilerden ayırmak üzere bunlara "buyurucu

(güdücü) içgüdüler" diyoruz.

Yaşam-bilimce bütün içgüdüler, amaçlarına göre,

yani bireyin ya da türün devamına ilişkin olup olmayışlarına göre, iki ana sınıfa ayrılırlar, iki sınıfta da geçici ve sürekli tepkiler ya da davranışlar yer alır. Sözgelimi, bireyle kendi çevresi arasındaki geçici çatışmalar ve onların yanı sıra bireyin yaşamının devamı için gerekli daha başka sabit ve buyurucu içgüdüler vardır.

Bireyin yaşamını sürdürmesine ilişkin geçici içgüdüler arasında, sözgelimi, düşmanca ve tehdit edici olgu ya da nesnelere karşı kendilerini savunmaları yer alır.

Öte yandan türün devamına ilişkin içgüdüler arasındaki

cinsel çekişme ya da anlaşmaya ilişkin geçici tepki bulunur. Daha zorlu ve daha göze çarpıcı oldukları içindir ki, bu kısa süreli içgüdüler yaşam bilimcilerin daha önce

dikkatini çekmiştir. Ama daha sonra dikkatlerini bireyin ve türün devamına ilişkin daha sürekli içgüdülere çevirmişlerdir.

Bunlar "buyurucu içgüdüler" diye tanımlanır.

208

Evrensel işlevleri içinde, yaşamın var oluşu olgusu

da bu içgüdülere bağlıdır. Bunlar, çevreye gösterilen tepkilerden çok, birtakım ince içduyarlılıklardır. Nasıl artık düşünce zihnin bir içniteliğiyse, bu da öyle. Buyurucu içgüdüler, geçici çekişmelerin fevri, patlayıcı özelliğinden uzaktırlar. Bunlar canlının dış dünyaya ilişkin işlemlerine yardım amacıyla zaman içinde (bireysel) ve sonsuzluk içindeki (türsel) yolculuklarında ona kılavuzluk eden bilgi ve hizmetle donanmışlardır.

Buyurucu içgüdüler daha yaşamanın başlangıcında, henüz erginleşmemiş olan ve henüz türünün özelliklerine, gücüne, dayanıklılığına ve yaşam-bilimsel silahlarına ve hatta ödülü sağ kalmak olan son zafer umuduna sahip olmayan çocuğa destek ve yön vermeleri bakımından apayrı bir hayranlık nedenidir. Bu buyurucu içgüdüler, yaratılışın sırrı içine yuvarlanmış bir ana, bir öğretmen gibi davranırlar ve kendi kendini kurtarmaya

gücü ve aracı bulunmayan çaresiz yaratığı kurtarırlar.

Bu buyurucu içgüdülerden biri, analığa ilişkindir.

Fabre ve daha başka yaşam-bilimciler, bu içgüdünün türün yaşamını sürdürmesinde kilit rolü oynadığını göstermişlerdir. Bir başka içgüdü de bireyin büyümesine ilişkin olup, Hollandalı bilgin De Vries tarafından duyarlılık dönemleri üzerindeki incelemelerinde açıklanmıştır.

Analık içgüdüsü, türün ön yaratıcıları olmalarına ve

yavrunun korunmasında en büyük hizmeti görmelerine

rağmen, sade dişilere özgü değildir, babalarda da bulunmakta ve zaman zaman bütün bir gruba yaygın nitelik göstermektedir. Bu analık içgüdüsü üzerindeki daha derinine incelemeler, bunun yalnızca var olan bireylere ilişkin değil, türlerin korunmasına da yarayan esrarlı bir

enerji olduğunu göstermiştir. "Analık içgüdüsü" böylece türlerin devamı ile ilgili buyurucu içgüdüye ait genel bir

tanımlamadır. Bütün yaşayan varlıklarda ortak bazı

özellikler vardır. Her şeyden önce yetişkinlere ait öbür iç-

güdülerden fedakârlık ister. Yaban bir hayvan, genel tutumuna aykırı bir şefkat ve yumuşaklığa bürünür. Yiyecek aramak için ya da kendini korumak için uzaklara uçup duran kuş, yuvasının başında bekçilik eder. Tehlikeleri savuşturmak için başka çareler bulsa da, hiçbirisi uçmanın yerini tutamayacağı halde, bir süre için uçmaktan vazgeçebilir. Türlerin doğuştan sahip olduğu içgüdüler, apansız özellik değiştirirler. Birçok türler, belirli zamanlarda kendilerine sığınak kurmaya girişirler. Bu eğilim, belirli dönemlerin dışında görülen bir şey değildir, çünkü yetişkinler kendilerini doğaya kolayca uyarlayabilirler. Bu belirli dönemlerdeki mimarlıkları, yuva kurma meraklan doğrudan doğruya yavrularına sığmak

aramaya yöneliktir. Her türün izleyeceği, kendine göre

bir planı vardır. Hiçbir canlı, yaşamını oradan buradan

ele geçirdiği malzemeyle kurup belirli bir yöreye alelacele uymakla işin içinden sıyrılamaz. Bu alanda analık içgüdüsünün verdiği buyruklar kesin ve değişmezdir. Bir kuşun yuvasını yapışı, ait olduğu türle kendisini eşleşti-rişinin belirtisidir. Böcekler de usta mimarlardır. Sözgelimi, arı kovanları, kusursuz geometrik çizgilerden kurulu saraylarıdır. Bütün kovan halkı, gelecek kuşak için bu yuvayı birlikte çalışarak kurar. Bu çalışkanlığın daha

az göze batar olmakla birlikte, son derece ilginç daha

başka örnekleri vardır. Örümcek, düşmanlarına karşı

kocaman ağlar örer. Ama bir de bakarsınız düşmanlannı

unutmuş, yepyeni bir işe girişmiş. Sıkı sıkıya dokunmuş

ipliklerden ufacık bir torba örmekte. Bu torba su geçirmezdir ve örümceğin her zamanki meskeninin soğuğunu, rutubetini gidermek üzere iki katlıdır. Kesenin içine örümcek yumurtlar, ama işin ilginç yanı, bu torbaya öylesine tutkundur ki canını verir, ondan ayrılmaz. Torba, adeta vücudunun bir parçasıdır. Dolayısıyla olanca şefkati yumurtalar ya da bu yumurtalardan çıkacak örümcek yavrularına değil, bu dediğimiz keseye yönelmiştir.

Bir bakıma onların varlığını görmezlikten gelir. Demek

ki, içgüdü, anayı türün devamı için hizmete itmektedir,

bu arada yavrularına doğrudan doğruya ilgi göstermese

bile, bu böyledir. Ortada var olan bir nesne olmasa da içgüdü buyruğunu geçirmekte, gerekli olanın yapılması ve buyrulan sevginin gösterilmesi için özünden gelen bir

çağrıya uymayı zorunlu kılmaktadır.

Yaşamları boyunca başka besin aramaksızın çiçeklerin özsuyu ile beslenen kelebekler vardır. Ama yumurtlama zamanlan gelince, yumurtalarını çiçeklere bırakmazlar. Başka bir içgüdünün buyruğu altına girerler.

Bireyin çıkarına yönelmiş beslenme içgüdüsünün yerini,

başka bir içgüdü alır. Kelebekler, kendileri için yararlı

olmayan, ama yeni kelebekleri oluşturacak tırtıllar için

gerekli bir başka çeşit besine yönelirler. Demek ki böcekler, kendi bünyelerine yabancı ama türlerinin devamına yararlı nitelikteki birtakım buyrukları özlerinde taşımaktadırlar. Hanım böcekleri, yumurtalarını yaprakların üst değil, alt yanlarına bırakırlar. Böylece yumurtalardan çıkıp yapraklarla beslenecek olan tırtılcıkların korunmasını sağlar. Buna benzer içgüdüler daha başka

böceklerde de bulunur. İçgüdü buyruğuyla yavrulan için

gerekli besini seçmeyi bilir, yağmur ile güneşin tehlikelerini sezerler. Türün devamı görevini yüklenmiş olan yaratık, kendi özeğilimlerini bırakır ve adeta kendi yaşamını yöneten yasalar bir süre için yürürlükten kalkmış-

çasına ve adeta büyük bir olaya, yani yaradılışın mucizesine hazırlık yaparcasına kendi başına büyük bir değişimden geçer.

Doğanın en parlak mucizelerinden biri de, yeni doğmuşların her türlü tecrübeden yoksun oluşlarına rağmen, kendilerini dış dünyaya uyarlama ve onun tehlikeleri karşısında kendilerini koruma güçleridir. Bunu duyarlılık dönemlerine özgü kısmi içgüdülerinin yardımıyla yerine getirirler. Bu içgüdüler onları birbiri ardısıra gelen güçlükler boyunca yönetecek ve zaman zaman onları karşı konmaz itkilerle donatacak kılavuzlardır. Do-211

ğa, yetişkinlere, yeni doğmuşlar için sağladığı itinayı ve

korunumu göstermez. Doğanın kendi kuralları vardır ve

onlara elifi elifine uyulmasını ister. Yetişkinlere düşen,

türlerinin korunumu için buyurucu içgüdülerin çizdiği

sınırlar içinde işbirliğinden ibarettir.

Balıklarda ve böceklerde görüleceği üzere, çoğu zaman yetişkin ve yeni doğmuş yaratıkların yaratıcı içgüdüleri birbirinden değişik ve ayrı biçimde işler. Bu durumda ana babayla evlat birbirleriyle bağdaşmaz. Daha yüksek hayvanlarda bu iki içgüdü, uyum içinde işler ve

annenin buyurucu içgüdüsüyle yavrusunun duyarlılık

dönemleri arasındaki birlik, anayla yavru arasında kar

şılıklı bir sevgiye yol açar ya da bütün yeni kuşağın bakımını zamanı gelince üzerine almaya hazır, örgütlü toplumun tümüne yayılacak bir analık ilişkisine elverir. Bu, sözgelimi, anlar, karıncalar gibi topluluk halinde yaşayan böceklerde görülür. Türler, sevgi ve esirgemezlikle korunur demek de bir bakıma yanlıştır. Aslında türlerin

devamını sağlayan şey, köklerini yaşamın yaratıcı labo-

ratuvarına salmış olan buyurucu güdülerdir. Yaratıkla-

rın yavruları için besledikleri duygular ve sevgiler, doğanın yüklediği görevi kolaylaştırır ve doğanın çağrısına elifi elifine uymanın sağladığı zevki yaratır.

Yetişkinler dünyasını bir bakışta özetlemek istiyorsak, onu yöneten yasalar ve kuralların zaman zaman dı

şına çıkıldığı ayrıcalıklı halleri ve istisnaları göz önüne

almalıyız. Mutlak ve değişmez gibi görünen doğal yasalar, daha üstün yararlar adına yürürlükten kalkabilir. O

zaman yaşama ağırlık veren yeni yasaların gereklerine

uyulur. Böylece doğal yasaların sürekli olarak kaldırılıp,

yenilenmesiyle yaşamın sürekliliği sağlanır. Şimdi insanoğlunun bu doğal yasalara kendini nasıl uydurduğu sorunu karşımıza çıkıyor, insanoğlu özünde daha aşağı yaratıkların bütün doğal olgularını içeren ergeçsel bir birleşimdir. Bütün bu olguları özetleyip onları aşmakta ve 212

üstelik zekâsıyla onları sanat yapıtlarında görünen akla

özgü bir görkemle kuşatmaktadır.

Peki öyleyse, bu iki yaşam biçimi, yani çocukla yetişkinin yaşam biçimleri, insanda nasıl temsil edilmekte ve bunlar kendilerini hangi harika görünümler içinde dile

getirmektedirler? Aslına bakarsanız, bu iki yaşamın ayrı

ayrı belirtilerini görmek mümkün değildir. İnsanların

dünyasında bunları aradığımızda bulabildiğimiz tek şey,

her şeyden önce dış kaygılarla yoğrulmuş ve kendine kolay bir yaşam sağlamaya yönelmiş olan yetişkinler dünyasıdır. İnsanların zihinleri sanki daha başka önemli sorunlar yokmuşçasına fetih ve mal üretimiyle haşır neşirdir. İnsanlar birbirini yemekte, rekabete boğulmaktadır.

Yetişkin, çocuğun yaşamına, kendi yaşamına uyguladığı

mantık ve gözle bakmaktadır. Çocuğu kendine özgü bir

yaratık sayıp bu yaramazı, bu yararsızı semtinden uzak

tutmaktadır. Ya da o eğitim denen nesneyle çocuğu kaptığı gibi kendi yaşam biçiminin yörüngesine zorla sokar.

Bir an için bir kelebeğin insan ana-babalar gibi hareket

ettiğini düşünelim: Vaktinden önce uçmayı öğreteceğim

derken, tırtılcığın kozasını paramparça etmesi işten bile

değildir. Ya da bir kurbağa düşünün, vaktinden önce karada solumayı öğrensin, teni benim gibi yeşile dönsün diye özenip, yavrusunun başını sudan çıkarıyor!...

İnsanların çocuklarına karşı davranışları, hani bundan pek farklı değil. Yetişkinler yavrularına, yetkinliklerini, olgunluklarını gösteriyor, tarihsel örneklerini ko

şuyorlar, sonra da, "Bizleri taklit edin!" deyip işin içinden çıkıyorlar. Anlamıyorlar ki, çocuğunki değişik bir çevre,

değişik araçları gerektiren bambaşka bir yaşama biçimidir.

Söyleyin şimdi, evrenin o en gelişmiş, en üstün yaratığı, doğanın gözbebeği insana, o zekâyla donanmış, çevresine egemen, her dediği dedik ve çalışma yeteneği sayesinde öbür yaratıkları parmağının ucunda oynatan insana böyle köklü bir yanılgıya düşmek yaraşır mı?

Ama ne yaparsınız ki, insan, o mimar, o kalfa, o üretici, o çevresini dilediğince biçimlendiren usta, kendi yavrusuna böcekler kadar bile yar olamamaktadır. Yoksa yaşamın en köklü, en canalıcı içgüdüsü insanoğlunda eksik mi? Yoksa tüm yaşama özgü ve türlerin devamını

güvence altına alan bu şaşırtıcı olgu karşısında insan kör

mü?

Doğada her şey değişim geçirdiğine, ama hiçbir şey

yok olmadığına göre, insan öbür yaratıklarda görülen

duygulardan yoksun olamaz. Bütün evreni susta durduran güçler, amaçlarından kaydırılmış bile olsalar, ortadan kaybolmazlar.

İnsan yapıcıdır anladık, ama nerde gördünüz, söyleyin, yavrusu için uygun bir yuva yaptığını? Bu dışa dönük ihtiyaçların bozmadığı güzel bir yer olmak, değil mi?

Bu yuva, üretim için kullanılmayan, zenginliklerin istiflendiği cömert bir sevgi yuvası olmalı değil mi? Var mı böyle bir yer? İnsanın her zamanki davranış yolunu bırakma ihtiyacı duyduğu, çekişmenin, yarışmanın ya

şamda bir anlamı olmadığını anladığı, başkalarını altet-

meyi sağ kalmanın tek çaresi bellemediği, dolayısıyla

başkalarını düşünmeyi, başkalarını kollamayı gerçek

yaşam yolu saydığı böyle bir yer var mı? İnsan ruhunun,

prangalarla bağlı olduğu dış nesneler dünyasından kopmayı özlediği bir ortam var mı? Bireyin yaşamını aşan, bütün insanlık tarihini içeren bir erginliğe yönelici bir

tutumu barındıran böyle bir kurtuluş yuvası var mı? Oysa, bir çocuğun doğumunda insanı saran duygular, özlemler böylesi duygular ve özlemlerdir. Çok değil, sade öbür yaratıklar kadar olsun, insan, yeni doğan çocuğunun karşısında alışıldık yollarını bırakmak, kendini aşıp türünün devamına, yücelmesine özenerek geleceğe kendini adamalı, değil mi?

Ama insanın mal hırsı ve fetih ihtirasından kurtulup arınmayı ve günahsızlığı amaçladığı, yalınlık ve huzur içinde yaşamayı erdem bildiği yerler, ortamlar olmaz 214

değil. Ancak böyle bir ortamda insan, kendi yaşamını yenilemek için gerekli zenginliği bulacaktır. İnsanoğlunun içinde günlük yaşamın ötelerine uzanan özlemler elbette

vardır. İşte bu özlemler, işte bu sesler bütün insanları

kendi öz geleceği demek olan yeni doğmuş bebenin başına, parmak uçlarına basarak yaklaşıp toplanmaya, onu bir mucizeyi izler gibi saygılı bir sessizlik içinde seyretmeye ve seyrederek onu anlamaya, onu öğrenmeye ve ona nasıl yardım edeceğini bellemeye çağırmaktadır.

215

29. ÇOCUK - ÖĞRETMEN

Bugün en önemli araştırma konularından biri, insanoğlunun buyurucu içgüdüleridir. Hiçbir ön hazırlık olmamasına rağmen, bu yeni araştırma alanını açmayı ba

şardık. Bazı içgüdülerin varlığını ortaya koyup, bunların

ilerde nasıl araştırılması gerektiğini de saptadık. Ama

böyle bir araştırma ancak normal çocuklar, yani gereğinde büyümelerine elverişli bir çevrede yaşayan çocuklar arasında mümkün. Bu olanak sağlandığında, yeni bir insan doğası, normalliği hiçbir söz götürmeyecek biçimde önümüze açılıyor, ortaya çıkıyor.

Sayısız deneyler, eğitim ve toplum için büyük önem

taşıyan bir gerçeği gün ışığına çıkardı. İnsanlar bildiğimizden başka bir doğaya sahipseler, bambaşka bir sosyal örgüt kuracaklardır. İşte bu anlaşıldı ama, yetişkinler toplumunun böyle bir normalleştirilme sürecinden geçmesi, ancak eğitimle mümkündür. Bu çeşit bir sosyal

değişme, reformcu bireylerin düşünce ya da enerjileriyle

değil, eski dünyanın ortasından yeni bir dünyanın, yani

çocukla yetişkinin dünyasının ağır ağır doğuşundan ortaya çıkacaktır. Ve bu dünyadan da toplumu normal ya

şama götürecek doğal kılavuz, doğal çareler çıkacaktır.

Dünyada çocuklara reva görülen zulmün yol açtığı böyle

bir boşluğun kuramsal reformlarla, bireysel çabalarla

doldurabileceğini sanmak saçmadır. Çocuklar, doğanın

ilkelerine göre yetişmedikleri için sapmalara uğradıkları sürece, insanların normalleşmesini beklemek boştur.

İnsanlığı kalkındıracak olan enerji, çocuklarımızın içinde uyur-yatar olan enerjidir.

216

O eski "kendini tanı" sözünün çağrısına uymayı bilmeliyiz. Yaşamla ilgili çeşitli bilimler, insanın bedensel dirliğine katkıda bulunmuşlarsa, bu buyruğa uydukları

içindir, insanoğlunun bedensel sağlık korunumunda ileri adımlar atmış olmasına karşılık, ruhsal yaşamı hâlâ meçhul bir niteliktir. İnsan vücudu üzerindeki bilgimizde ilk büyük ilerlemeler, kadavraların kesilip biçilmesiyle mümkün olmuştur. İnsan zihninin kavranmasında

kaydedilecek yeni ilerlemeler ise yeni doğmuş bebenin

incelenmesine bağlıdır. Bu gibi incelemeler, uygarlığın

gelişmesi için zorunludur. Eğitim ve toplum sorunları,

çözülebilmeleri için gerekli temel atılmadıkça, yani çocuk normalleştirilmedikçe, çözülemeyecektir. Aynı şey yetişkinler için de söylenebilir. Yetişkinler de kendilerini tanıma, yani insanın ruhsal gelişimini yöneten gizli yasaları öğrenme sorunuyla karşı karşıyadırlar. Ama bu

sorun zaten çocuk tarafından, hem de pratikte çözülmüştür. Ve zaten başka bir hal çaresi de yoktur. İktidar ve otorite peşindeki sapık kişiler, aslında topluma hayrı dokunabilecek yeni buluşlara kafalarını takıp, onları toplum için zararlı araçlar haline dönüştürebilmektedir.

Onun içindir ki aslında hayırlı keşifler ve buluşlar dünyaya musallat olan marazları artırmaktadır. Makinelerin sosyal sonuçlarında da aynı şey görülür. Makine, insanın maddesel mutluluğuna yol açabileceği gibi, savaşlarda da önayak olabilmekte ya da aşırı kazanç ihtiraslarına araç kılınmaktadır. Fizik, kimya ve yaşam-bilimde kaydedilen ilerleme ile yeni taşıt araçlarının bulunuşu,

yoksulluk tehlikesini artırmış, barbarlığın zaferine dayanak olabilmiştir. İnsanoğlunun normalleşmesi, temel sosyal ihtiyaç olarak tanınmadıkça, dış dünyaya hiç

umut bağlamayalım. Ancak o zaman kaydedilen maddesel ilerlemeler yeni mutluluklar doğuracak, ancak o zaman doğru dürüst bir uygarlık kurulacaktır.

Gelecek, çocuğa bağlıdır. Topluma yararlı olmak isteyenler, çocuğu sapmalardan korumalıdır. Çocuk, özünde insan doğasının ve insanlığın geleceğinin gizini taşıyan alabildiğine güçlü bir varlıktır.

30. ÇOCUĞUN HAKLARI

Geçen yüzyılın sonuna dek ailelerinin merhametine

bırakılmış olan çocukla ilgilenilmezdi. Kökü iki bin yıl

öncesine dayanan bir Roma yasasının kalıntısı gereğince

çocuk, babanın otoritesine terk edilmişti. Oysa bu uzun

zaman süresi içinde uygarlık büyük ilerlemeler kaydetmiş ve yetişkinlerle ilgili yasalarda önemli düzeltmeler yapılmıştı. Ama çocuklar, böyle bir dikkatten ve savunmadan yoksundurlar. Çocuk, eline doğduğu ailesinin gücü yettiğince verebildiği maddesel, ahlaksal ve zihinsel yardımla yetinmek zorundaydı. Çocuğun ailesi, varlıklı

değilse, toplum onun için hiçbir sorumluluk duymuyor

ve oncağız maddesel, ahlaksal ve zihinsel yoksulluk içinde yaşayıp gidiyordu. Resmi belgelerin yazılıp çizilmesinde onca titiz, en ufak formalitelere uyulmasında onca meraklı olan devlet, ana-babanın çocuklarını koruyup

geliştirmesi, yetiştirmesi için gerekli gücü ve yeteneği

olup olmadığı konusuyla zerre kadar ilgilenmiyordu. Ne

de bu ana babaları sorumluluklarını yüklenmeleri için

gerekli bir hazırlıktan, eğitimden geçirmeye gerek görüyordu Bir kadınla erkeğin, bir aile kurabilmeleri için ko

şulan tek zorunluk, bir vesika, bir belge elde edip, din

adamının ya da nikâh memurunun karşısına çıkmaktan

ibaretti.

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki toplum, doğanın

kendisine insanlığı kurma görevini emanet ettiği ufacık

218

işçilere hepten ilgisizdi. Yetişkinlerin üzerine durmadan

yağdırılan yardım, dikkat ve avantalara karşılık, çocuklar garip, sürgün ve kimsesiz bırakılmışlardır.

Bundan ancak yetmiş yıl öncedir ki, hekimler çocuklara ilgi duymaya ve çocukların toplumun kurbanları olduğunu anlamaya başladılar. O zamanlar çocuklar, bugünkünden de kötü durumdaydılar. Onlar için ne özel uzmanlar, ne özel bakımevleri vardı. Ancak istatistik çalışmaları, çocuklar arasındaki ölümlerin alabildiğine yüksek oranlarını ortaya koyduğu zaman, insanlar aydılar.

Rakamlar, bir ailede bir alay çocuk doğsa da ancak pek

azının sağ kalabildiğini gösteriyordu. Bebelerin ölümü

öyle doğal, öyle olağan sayılıyordu ki, aileler doğar doğmaz ölen çocuklarının melek olup göğe uçtuklarını düşünerek avunuyorlardı.

Ama bu çocuklar için bazı şeyler yapılabileceği anla

şıldığı zaman, anaların babaların vicdanlarını dürtükle-

mek için yaygın bir kampanyaya girişildi. Anlaşıldı ki,

çocukları dünyaya getirmek yetmez, onları hastalıktan,

ölümden kurtarmak için bilimin yeni verilerinden yararlanmak gerekmektedir. Yani, çocuk bakımı ve korunu-munun ilkelerini öğrenip uygulamalıdırlar.

Ama çocuklar sade yuvalarında çile çekmiyorlar ki...

Geçen yüzyılın son on yılında doktorlar, işçiler arasındaki hastalıkları inceledikleri ve sosyal sağlık korunumu-nun temellerini attıkları dönemde sağlık korunmasının

eksikliğinden ileri gelen bulaşıcı hastalıkların yanı sıra,

çocuklar arasında da öldürücü bir sürü hastalığın kol

gezdiği görüldü.

Çocuklar, okullarında da toplumun üzerlerine yığdı

ğı bir alay çilenin altında ezilmekteydiler. Okuyup yazma öğreneceğiz diye saatler saati iki büklüm oturmaktan belkemikleri çarpılıyor, göğüsleri daralıyor, verem mikroplarına kurban kılınıyorlardı. Yetersiz ışık altında

okuma çabası miyopluk belasını yaygın hale getiriyor,

219

vücutları dar ve kalabalık sınıflarda uzun süre kapalı

kalmak yüzünden güçsüz düşüyordu.

Ama çektikleri çileler sade bedensel değil, aynı zamanda ruhsaldı. Zorla çalıştırma, çocuklarda korku, usanç ve sinir yıkkınlığı

yaratıyordu. Doğal sevinçleri

tükenmiyor; somurtkan, kasvetli, melankolik yaratıklar

olup çıkıyorlardı.

Ailelerin çoğu, bütün bunlara karşı kayıtsızdı. Ana

baba çocuğun sırf sınıfını geçmesiyle ilgileniyor, bir an

önce okul masrafı kapısı kapansın diye biçareleri sıkıştırıyordu. Çocukların neler okuyup yazdıklarıyla, hangi kültürel kazançları sağladıklarıyla hiç ilgilenmiyorlardı. Bütün kaygıları, çocuğun bir an önce bir sosyal pasaporttan başka bir şey olmayan diplomayı ele geçirmesiy-di.

O zaman yapılan araştırmalar, birçok ilginç olguları

meydana çıkardı. Çocuklar, okul saatinden önce gördükleri işlerden yorgun düşmüş bir halde sınıflara giriyorlardı. Kimisi süt dağıtıyor, kimisi sokaklarda gazete satıyor, kimisi ev işleri görüyordu. Okula yorgun ve aç geliyorlardı. Üstelik dikkatsizlik ettiler, derslerini iyi dinlemediler diye boyuna cezalandırılıyorlardı. Öğretmenler, kendi sorumluluklarından ve otoritelerinden başka bir

şey düşünmediklerinden, çocukların dikkatlerini ayakta

tutabilmek için azardan ve dayaktan medet umuyorlardı. Onları arkadaşlarının yanında tersliyor, küçük düşürüyor, hor görüyor, eziyorlardı. Böylece çocuk, evde sö-

mürüldüğü yetmiyormuş gibi, okulda da cezalandırılıyordu.

Bu ilk araştırmalar öyle köklü haksızlıkları ortaya

koydu ki, buna hemen tepki gösterildi. Okullarda çeşitli

değişmeler yer aldı. Öğrencilerin sağlığı konusunda öğretmenlerle doktorlar işbirliğine giriştiler. Bu okullarda sağlık programlarının kabulü, bütün uygar ülkelerde

hayırlı sonuçlar doğurdu. Bu, çocuğun insan yerine ko-

nulması ve sosyal öneminin tanınması yönünde atılan

ilk adımdı.

Bu hayırlı gelişmelerin ötesinde insanlık tarihini

gözden geçirdiğimiz zaman, çocuk haklarının tanınması

konusunda ne yazık ki hiçbir kıpırdama görmeyiz.

İnsanlıkla yaşıt olan bu körlük elbette insan ruhunun sayılı gizlerinden biridir. Eski çağlardan günümüze dek eğitim nedense cezalandırmayla eşleştirilmiştir.

Eğitimin amacı, çocuğu kendini doğanın yerine koyan ve

yaşam yasaları yerine kendi istek ve niyetlerini dayatan

yetişkine uyruk kılmaktı. Binlerce yıl hiçbir değişme görülmedi. Bu konuda milletler arasındaki ayrımlar, çocuklara uyguladıkları cezaların değişik oluşu yüzündendi. Kimi çocuğun boynuna horlayıcı bir yafta asar, kimi başına külah geçirirdi. Canını yakma yolları da elbet bulunmuştu. Kimi çocuğu yüzü duvara dönük saatlerce tek ayak üzerine durdurur, kimi çıplak

dizleriyle yere diz

çöktürür, kimi de falakaya yatırırdı. Modern bir işkence

inceliği ise, ailelerle okul arasında kurulan birliktir.

Okulda cezalandırılmış olan çocuk, olayı babasına söylemekle yükümlü kılınır ki babadan da nasibini alsın. İş

bununla da bitmez, çocuk, babasının durumu öğrendiğini bildiren pusulayı okula geri getirmek zorundadır.

Bu gibi hallerde çocuk, kendini savunacak güçte de

ğildir. Hangi yargıca başvursun? Mahkûmların bile yararlandığı temyiz hakkından yoksundur. Çocuğa sıkıntı zamanlarında avutucu bir kucak açacak olan sevgi nerede kalır ki? Öğretmenlerle aileler, aksi halde yola getirilemeyeceği inancıyla çocuğu itip kakmakta, ezmekte birlik olurlar. Aileler, başka konularda bilmem ama, çocuklarını cezalandırmakta bir hayli zengin hayal gücüne sahiptir.

Sille tokat, çimdik bir yana, çocuklar, karanlık odalara sürgün yollanır, yemişten tatlıdan yoksun kılınır, aç açına yatağa dehlenir. Çocuğu sabahlan bağıra çağıra,

kış ortasında soğuk duşun altına sokanlar bile var.

Bu denli yaratıcı cezalar, okumuş insanlar arasında

hızla seyrelmekte ise de, henüz kökü kazınmış değildir.

Analar, babalar, çocuklarını zehirli dilleriyle dalamakta,

haşlamaktadırlar. Onlarca çocuğu cezalandırmak doğal

bir hak, tokadı yapıştırmak vatani bir görevdir.

Bedence cezalandırma, insanlık onuruna aykırı ve

sosyal hak bilirliğe karşı diye yasaklanmışsa da dayak

faslı sürüp gitmektedir. İnsanoğlunun vicdanı bu konuda adamakıllı körlenmiş olsa gerektir.

Uygarlığın ilerlemesi, artık bireysel çabalara ya da

insan şevkine bağlı kalmaktan çıkmıştır. İlerleme, duygusuz bir makinenin işlemesine benzemiştir. Bunun motoru, toplumun kişiler üstü ve körü körüne yürüyen gücüdür.

Toplum, baş döndürücü bir hızla hangi menzile gitti

ği belli olmayan bir çılgın kızaktır. Toplumu oluşturan

kişiler de kızağın içinde soğuktan uyuyakalmış, yarı

donmuş yolcular gibidir. Toplumun düzelmesini istiyorsak, ilk iş, uyuyakalmış yolcuları uyandırmak ve kucaklarında ağlayan çocuğun sesine kulak vermeye onları zorlamaktır. Yoksa, bu çılgın yolculuğun hangi uçurumun dibinde sona ereceğini kimse bilemez. Çocuğun hakları tanınmalı, ihtiyaçlarına uygun bir dünya kurulmalıdır. Bir toplumun işleyebileceği en büyük günah, çocukların yararına kullanabileceği gücünü, varlığını onların zararına kullanmasıdır. Toplum, kendisine emanet edilen çocuğun birikmiş mirasını har vurup, harman sa-vurmuş bir vasi gibidir. Yetişkinler, ellerindeki parayı

en olmadık zırvalara, lükslere harcamakta, ziyan etmektedirler. En aşağı böceklerde bile bunun tersi davranış

geçerliyken, karıncalar bile yavruları için besin biriktirirken, çocuklarının geleceğini hiç düşünmeden elinde-kini, avucundakini o uçak denen, harp gemisi denen, roket denen azrail oyuncaklarına harcayan insanlara ne kadar sövülse yeridir. Çocuğun görüp göreceği bütün nimet, ölmeyecek kadar yaşamaktır. Nasıl sermayedarla-222

rın ücret ölçüsü işçiye kendi için çalışmaya devam edebileceği kadar para vermekse, yetişkinin çocuğa yaptığı sö-

zümona fedakârlık, sadece ölmemesini sağlayacak kadardır. Bu müsrif toplum, sade parasını değil, kendi geleceğini de savuran bu toplum, hele bir başı dara girmesin, ilk iş eğitim bütçesini kısar, okulların paralarını, öğretmenlerin aylıklarını keser. Silahlara ve savaş gereçlerine bol keseden para ayırdığında bir çifte ölüm mekanizmasını harekete geçirdiğinin farkında değildir. Böylece bir yandan yaşamı yakıp yıkmakta, öbür yandan çocuklarını, ihtiyaçlarından yoksun kılarak kendi geleceğini yıkıma sürüklemektedir. Çocukların gereğince gelişmelerini sağlamaya çaba göstermek şöyle dursun, önlerine koca koca duvarlar dikildiği için toplumun yarını bu yüzden, marazlaşan, anormalleşen kuşaklara bırakılacaktır. Ve elbette bu kuşaklar, toplumun boynuna dolanıp onu boğacaktır. Onun için çocuğun doğal ihtiyaçlarına

göre yetiştirilmesi, herşeyden önce yetişkinlerden kurulu toplumun yararınadır. Yetişkinler, madem bencildirler, hiç değilse kendi çıkarları konusunda akıllı davransınlar ve bugünkü eğitim denen baltayla kendi bindikleri dalları kesmesinler.

ANALARIN, BABALARIN GÖREVİ

Ana-baba, çocuğun yaratıcısı, yapıcısı değil, vasisidir. Onlara düşen, çocuğu korumak ve bu kutsal emanete ihanet etmemektir. Doğanın gönüllerine dikip aşıladığı

sevgiyi arıtmalı, bu sevginin bencillikle, kayıtsızlıkla

körletilmeyecek kadar değerli ve temelli bir duygunun

belirtisi olduğunu anlamalıdırlar. Ana babalar, dünyada

çocuk haklarının tanınması uğruna girişilecek büyük

sosyal mücadelede yerlerini almalıdırlar. Ötedenberi insan haklarından ve yeni yeni de işçi haklarından söz edilmektedir. Artık çocuğun sosyal haklarının da gündeme 223

alınması zamanı gelmiştir. İşçi haklarının tanınması,

toplum için bir ölüm-kalım sorunudur, çünkü, insanlık

işçi emeği sayesinde ayakta durmaktadır. Ama işçi, eme

ğiyle yaşamamız için gerekli metaları nasıl üretiyor, yaratıyorsa, çocuk da onlardan çok daha önemli bir şeyi, insanlığın kendisini üretmekte, yaratmaktadır. İşçi haklarının tanınması, toplumda nasıl dengesizlik ve haksızlıkların ortadan kaldırılması sonucunu doğuracaksa, çocuk haklarının tanınması da, insanlık için en az o derece önemli bir devrimdir.

Yetişkinler, çocuk haklarını şimdiye dek unutmuş

olmalarının vebalini yüreklerinde duymalı, çocuğun ger

çek doğasını, gerçek değerini, gerçek gücünü anlamaya

bakmalıdır.

Ana-babalara düşen büyük bir görev vardır: Aralarında birleşerek, birlikte çalışarak çocukları kurtarmalı, çocukları kurtararak da insanlığın geleceğini kurtarmalıdırlar. Onları yalnız toplum değil, aynı zamanda doğa da bu göreve koşmaktadır.